

Àmbit social i criminològic

CENTRE D'ESTUDIS JURÍDICS
I FORMACIÓ ESPECIALITZADA

Ausiàs March, 40
08010 Barcelona
TEL. 93 207 31 14
FAX: 93 207 67 47

 Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia

Ajuts a la investigació 2011

Descripció i anàlisi dels factors protectors d'adolescents en la prevenció del delicte:

el perfil de l'adolescent desistent i les
competències emocionals associades

Autora

Cristina Blasco Romera

Any 2012

Descripció i anàlisi dels factors protectors d'adolescents en la prevenció del delicte: el perfil de l'adolescent desistent i les competències emocionals associades

Autora: Cristina Blasco Romera

El Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada ha editat aquesta recerca respectant el text original dels autors, que en són responsables de la correcció lingüística.

Les idees i opinions expressades en la recerca són de responsabilitat exclusiva dels autors, i no s'identifiquen necessàriament amb les del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Avis legal

Els continguts d'aquesta investigació estan subjectes a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 Espanya de Creative Commons, el text complet de la qual es troba disponible a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/legalcode.ca>. Així, doncs, se'n permet còpia, distribució i comunicació pública sempre que se citi l'autor del text i la font (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada), tal com consta en la citació recomanada inclosa a cada article. No se'n poden fer usos comercials ni obres derivades.

Resum en català:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>

Investigadora principal:

Cristina Blasco Romera

Col·laboradors:

Anna Bosch Martínez (treball de camp)

Inés Busquets Pal (treball de camp)

Alicia Martí Huerta (treball de camp)

Miquel Àngel López López de Luzuriaga (treball de camp)

Xavier Pedrós (treball de camp)

Maria del Mar Pérez Moreso (treball de camp)

Edgar Rosés Benlliure (treball de camp)

Jordi Giralt Vidal (treball de camp)

Ariadna Blasco Romera (treball de camp)

Anna Xancó (treball de camp)

Marta Gran (treball de camp)

Jordi Méndez Ulrich (suport tècnic i metodològic)

Francisco Jose Eiroa Orosa (suport tècnic i metodològic)

Agraïments

Aquest treball no hauria estat possible sense la col·laboració i ajut de les següents persones i institucions, el meu agraïment més sincer.

- Al Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada, per la confiança en el projecte, suport institucional i econòmic.

- Al Sr. Andreu Estany, cap de l'Àrea de Medi Obert de la DGEPCJJ, per les facilitats donades i la confiança en la meva persona, com al Sr. Carles Ferrer, per atendre'ns en diferents ocasions, i facilitar-nos el llistat que després vam utilitzar per seleccionar la mostra.

- A algunes de les mediadores de l'SMAT, i en especial a la coordinadora Sra. Laia Toro, per facilitar-nos els telèfons i contactes d'alguns dels adolescents participants de l'estudi. Agraïco la disponibilitat de la direcció i educadors dels centres educatius Oriol Badia, L'Alzina, Els Til·lers i Can Llupià.

- Als companys del equip EMO 2, que gràcies a la seva qualitat humana varen acceptar ajudar-me i col·laborar en el treball de camp d'aquesta recerca, sense ells no hauria estat possible l'accés als adolescents participants de l'estudi.

- A l'Ariadna Blasco, per estar en el meu costat en els moments més difícils, les hores de dedicació i entusiasme en la recollida de dades. A l'Anna Xancó, alumne de pràctiques d'educació social, que tot i arribar al final del procés va saber seguir les indicacions i fer una mica més lleuger el difícil camí de la recta final.

- A la Dra. Núria Fuentes i Dra. Crescencia Pastor del Departament de Mètodes d'Investigació i Diagnòstic en Educació de la Facultat de Pedagogia de la Universitat de Barcelona, pels consells i la supervisió feta d'aquest treball.

- Al Jordi Méndez com a Francisco Jose Eiroa, per l'assessorament i l'acompanyament en el tractament de les dades quantitatives.

Per últim i molt especialment als adolescents i joves que han participat en l'estudi.

Índex

1. Introducció.....	1
2. Marc teòric.....	4
2.1. Factors de risc i de protecció: concepte i característiques	4
2.2. Delinqüència juvenil i desistiment	8
2.2.1. Les bases conceptuals de la delinqüència juvenil.....	8
2.2.2. El desistiment de la delinqüència.....	10
2.2.3. Factors protectors i desistiment a l'adolescència	15
2.3. Les competències socioemocionals com a factors protectors de la inadaptació social	19
2.3.1. La competència i la relació existent amb la resiliència	19
2.3.2. Classes de competències sociopersonals	21
2.3.3. Emoció, pensament i conducta: les competències emocionals.....	24
2.3.4. Educació emocional i prevenció	27
3. Disseny i metodologia	30
3.1. Objectius i hipòtesis	30
3.2. El disseny de la investigació	33
3.2.1. Estudi descriptiu i correlacional	33
3.2.2. Estudi per enquesta.....	35
3.2.3. Mostra	41
3.2.4. Instruments de recollida d'informació.....	45
3.2.5. Procediment de recollida de dades.....	47
3.2.6. Anàlisi de les dades.....	49
3.2.7. Mitjans per dur a terme la investigació.....	49
3.2.8. El calendari de la recerca.	50
4. Resultats.....	53
4.1. Introducció	53

4.2. Descripció general de la mostra	53
4.2.1. Dades sociodemogràfiques	54
4.2.2. Dades penals i criminològiques	56
4.3. Perfil de l'adolescent desistent i reincident en la mostra	66
4.3.1. Característiques sociodemogràfiques.....	66
4.3.2. Dades penals i criminològiques	69
4.4. Desistiment i competència emocional	78
4.4.1. Competència social	81
4.4. 2. Puntuació total de l'instrument QDE-SEC.....	82
5. Conclusions i propostes.....	84
5.1 Confirmació i/o refutació de les hipòtesis	84
5.2. Característiques sociodemogràfiques, criminològiques i d'aplicació de programes associats al desistiment.	88
5.2.1 Respecte al desistiment.....	88
5.2.2 Respecte al perfil sociodemogràfic i criminològic de l'adolescent desistent	89
5.2.3 Respecte a l'aplicació de programes de la DGJJ.....	90
5.3. Les competències emocionals associades al desistiment	91
5.4. Limitacions i prospectiva	93
5.4.1 Prospectiva.....	93
5.4.2 Limitacions	95
6. Bibliografia	96
7. Annex	103

1. Introducció

La Direcció General d'Execució Penal a la comunitat i de Justícia Juvenil és responsable del compliment d'aquelles actuacions previstes en l'ordenament jurídic que regula les reaccions socials adreçades als menors de 14 a 17 anys i als joves infractors de 18 a 23 anys. Entre el conjunt d'aquestes actuacions una de les finalitats principals és la reinserció efectiva i l'interès superior del menor valorats amb criteris tècnics no formalistes per equips especialitzats.

A l'activitat professional diària, entre d'altres tasques, els tècnics realitzen valoracions on estimen el risc de reincidència de menors i joves infractors a partir de l'avaluació d'indicadors de risc, i en menor grau de protecció. En funció d'aquesta avaluació elaboren un projecte educatiu destinat a modificar la situació de vulnerabilitat de l'adolescent respecte la delinqüència. Per això, la present recerca pretén ajudar i ampliar el coneixement dels tècnics amb relació als factors de protecció, descrivint el perfil del menor que ha abandonat l'activitat delictiva, com identificant els factors sociodemogràfics i criminològics que més s'associen amb la no reincidència. La recerca té un segon objectiu, amb la voluntat d'aprofundir en els factors protectors dinàmics, per tant modificables gràcies a la intervenció educativa o social del medi que envolta al menor, que s'analitzen les competències emocionals més significatives en la prevenció de la conducta delictiva mitjançant la comparació d'adolescents infractors reincidents i no reincidents.

En els darrers anys moltes contribucions en recerca amb adolescents posen l'èmfasi en els factors de protecció, prenent protagonisme un concepte relativament nou a nivell científic: la resiliència. Existeix un marc teòric al voltant dels factors de protecció i processos que ajuden a l'adolescent en situació de risc a reeixir malgrat condicions adverses (Vanistendael, 1997). Tot i estar exposats a factors de risc que poden precipitar als adolescents a cometre actes delictius, hi ha joves que aconsegueixen aturar la conducta delictiva, sorgint el concepte de *desistiment*, i fins i tot recuperar un lloc positiu en la societat. El fet que joves en conflicte social aturin la seva trajectòria delictiva és una realitat que no ha estat gaire estudiat malgrat l'interès que desperta. Un nombre limitat d'estudis va adreçat cap a la resiliència i els

delinqüents juvenils, probablement perquè l'objecte d'estudi inicial era esbrinar el perquè i el com de la conducta criminològica. I és ben cert que els menors infractors tot i ser considerats com a fallits per les normes socials i arribar per exemple a ser internats, poden ser vistos també com supervivents de situacions altament complexes del seu entorn, i a ser capaços d'adaptar-se i perseverar malgrat l'estrés i l'adversitat (Mowder, Cummings, Mckinney, 2010).

És en aquesta línia que s'ha volgut enfocar aquesta recerca. En comptes d'analitzar les claus que expliquen la reincidència, s'intentarà estudiar alguns dels factors que expliquen el desistiment. La comprensió del desistiment en el delictes i els factors que promouen aquest procés són necessaris per dos motius, perquè poden orientar intervencions que redueixin la reincidència d'aquells que ja estan involucrats en carreres delictives, i per altre banda, clarificar els processos que han de tenir-se en compte en l'acceleració o l'augment de la prevenció delictiva.

L'estudi inclou primerament un aprofundiment conceptual (*Part 1*) on es presenten i s'analitzen els conceptes de factors de risc i de protecció, vinculant-ho amb la teoria del desistiment, tant de mode genèric com centrat en el període de l'adolescència. El marc teòric finalitza amb l'anàlisi del concepte de competència emocional com a factor de protecció implícit en el desistiment en l'adolescència.

El següent gran apartat és el relatiu a la recerca empírica (*Part 2*), i s'inicia amb la presentació dels objectius, hipòtesis, participants, disseny, així com els instruments utilitzats per a recollir les dades. Aquest apartat li segueix l'exposició de resultats, on de manera introductòria es presenten les característiques sociodemogràfiques, criminològiques i penals de tota la mostra (n=343), com la intervenció educativa efectuada per la Direcció General de Justícia Juvenil. El següent bloc de resultats és el propi als objectius de la recerca on ens trobem l'anàlisi de les mateixes variables abans mencionades però no amb tota la mostra sinó comparant els adolescents desistents i reincidents (n=288) .

Un cop coneguda de manera exhaustiva la realitat en quan a la desistència dels adolescents analitzats que s'estudien les competències emocionals a partir d'una mostra accidental d'adolescents desistents i reincidents (n=101), utilitzant el qüestionari QDE-SEC de desenvolupament emocional (Pérez, Alvarez, Bisquerra, 2007) per a tal objectiu. S'analitzen les competències de tots dos grups, i es determinen quines diferències significatives existeixen entre els grups, per identificar aquelles que afavoreixen el desistiment.

Per últim (*Part 3*) l'estudi finalitza presentant les conclusions, amb la confirmació o refutació de les hipòtesis plantejades. Aquest últim capítol conclou amb les característiques sociodemogràfiques, criminològiques i d'aplicació per programes de la DGJJ associades al desistiment, com les competències emocionals relacionades, vinculant alguns dels resultats amb altres autors, i aportant futures propostes de recerca i d'intervenció.

2. Marc teòric

2.1. Factors de risc i de protecció: concepte i característiques

La investigació en el camp de la inadaptació social ha estat centrada en l'enfocament del risc, relacionant les nocions de vulnerabilitat i exposició al perill (Jessor, 1991; Kagan, 1991; Bellat i altres 2000; citats per Rojas, 2002). L'objectiu era observar l'infant o adolescent en risc; fins a quin grau els riscos condicionen la seva vida i les defenses amb les que compta. La recerca en l'àmbit de la salut mental s'ha centrat durant anys en l'anàlisi dels símptomes i dels trastorns, amb l'objectiu d'identificar-ne les causes i els tractaments més adequats. S'ha observat que les causes són sovint variades, i el seu desenvolupament i mode de manifestar-se particular en cada individu, tant pel que fa a les característiques que presenta el propi subjecte, com el seu ajust o desajust en tant que intents d'adaptació al seu entorn.

La definició més acurada trobada en la bibliografia científica consultada ens diu que els *riscos* són qualsevol influència que augmenta la probabilitat de desenvolupar una condició problemàtica, empitjorar-la o mantenir-la (Kirby i Fraser, 1997; citat per Green, 2002). Segons la definició d'altres autors com Pianta (1990) o Carran (1989), citats per Fullana (1998) el risc no descriu el resultat en si, sinó una probabilitat o un potencial de que un resultat no desitjat es produeixi. Els riscos es defineixen com a fets o elements de l'individu o l'entorn que, si estan presents, augmenten la probabilitat de desenvolupar trastorns psicopatològics, i comprometre la salut, el benestar o la *performance social* (Jessor, Van de Bos, Coasta i Turbin, 1995). Aquesta probabilitat ve donada per la presència de diversos factors referits tant als trets individuals com també a les característiques socials i a factors derivats de la interacció constant entre persona i entorn. El factor de risc a desenvolupar una conducta antisocial, a cometre fets delictius o a ser reincident en la conducta delictiva, serà doncs una variable referida als individus, al context familiar, social i educatiu que formarà part del conjunt de factors que s'associen a la conducta conflictiva en qüestió.

Aplicat a la infantesa, Braverman (2001) els defineix com aquells estressors o condicions ambientals que incrementen la probabilitat que un infant desenvolupi una adaptació pobre o tingui resultats negatius en àmbits com la salut física, la salut mental, els resultats acadèmics o l'adaptació social.

Els factors de risc no actuen de manera aïllada (Vanistendael, 2003) i a més el risc tendeix a ser acumulatiu i estable (Rutter, 2000), la qual cosa magnifica les conseqüències negatives associades a ell. Intuïtivament, com més temps l'infant o adolescent estigui exposat a alts nivells de risc, major serà la probabilitat de que importants processos de desenvolupament quedin interromputs i el comportament es vegi pertorbat. És a dir, el risc acumulatiu està altament associat amb resultats negatius, i la possibilitat d'un resultat negatiu augmenta quan major és el nombre de factors de risc (Fergusson i Lynskey 1996; Kolvin *et al.*, 1998; Rutter 2000; citats per Vanderbilt i Shaw 2008). A més Sameroff, Seifer, Baldwin, i Baldwin (1993) suggereixen que és més rellevant la quantitat de riscos, que la qualitat del factor de risc. Un exemple clar seria que la reincidència en el delictes augmenta dràsticament com més elements de risc hi trobem (Stattin, Romelsjö i Stenbacka, 1997).

Els factors de risc són freqüentment compensats per factors *protectors*, aquest fenomen d'assolir una adaptació exitosa malgrat circumstàncies ambientals amenaçadores (risc) rep el nom de *resiliència*, essent la capacitat de fer front i superar els factors negatius i externs (riscos), mantenint un comportament socialment acceptable en ambients d'adversitat, i rebutjar conductes inadaptades. Es va passar aleshores a estudiar les competències d'aquests infants i adolescents, les estratègies d'afrontament i d'adaptació; l'interès previ pels factors de risc es va anar transformant en un creixent interès per els factors de protecció.

Segons Serrano (1995) i Rutter (1992); citats per Rojas (2002) parlem de factors protectors a les circumstàncies, característiques, condicions i atributs que faciliten aconseguir la salut integral de l'adolescent i el desenvolupament d'aquest com individu i com a grup. Són definits per Rutter (1979) com aquells trets de les persones, entorns, situacions i/o esdeveniments que semblen moderar les prediccions de psicopatologia basades en nivells de risc individual. Els factors de protecció, si estan presents, afavoreixen la resistència davant el risc i fomenten

resultats caracteritzats per patrons d'adaptació i competència. Tanmateix l'absència d'aquest factors, com per exemple el compromís de la família, l'escola, la religiositat, l'esport, el treball, la manca de valors morals i ètics, de capacitat en la resolució de problemes, o de gestionar adequadament les emocions, com d'autoestima, són precursors de la delinqüència i de conductes antisocials (Palermo, 2009).

Els factors de protecció s'han identificat en tres àrees principals (1) en el nen o adolescent, (2) en la família i (3) en la comunitat (Masten i Reed 2002; citats per Vanderbilt i Shaw, 2008) sent aquest darrer el menys estudiat. Per contra la major literatura científica és la relativa a l'infant i l'adolescent, probablement per la concepció anterior de resiliència entesa com un atribut personal, característica intrínseca de la persona, concepció actualment superada per la mateixa concepció dinàmica com interactiva de la persona amb l'entorn en la comprensió de la conducta humana.

A trets generals, podria considerar-se que l'existència de diverses forces que enforteixen els factors de protecció, no són el resultat de l'atzar. Ambdós classes de factors -risc i protecció-, solen ser el resultat de processos iniciats temps enrere i en ocasions han incorporat els valors culturals com el patrimoni social. Tan mateix són susceptibles de ser reforçats i desaparèixer, la interacció entre ells és dinàmica, canvien depenent de les etapes de desenvolupament, i poden variar d'acord amb la situació d'adversitat. Poden actuar de manera independent o interactuar entre ells, intensa o moderadament "per prevenir o minimitzar el resultat de la crisi o de l'adversitat crònica" (Grotberg, 1995: 34).

Els factors de protecció no necessiten necessàriament incloure fets intrínsecament beneficiosos; l'interès no és tant per factors que ens fan sentir bé, com per processos o mecanismes que ens protegeixen del risc. En els últims anys el terme factors de protecció s'ha utilitzat per referir-se a tots els factors associats a resultats positius, independentment de la procedència o no d'exposició a situacions d'alt risc, argumentant alguns investigadors que cal referir-se a protecció sempre i quan estigui interactuant amb el risc, i serveixi per poder predir un resultat (Garmezy, Masten i Tellegen, 1984; Rutter, 1987).

A continuació es presenta una classificació clara i acceptada en relació a tres possibles processos en quan a la protecció (Fergus i Zimmerman, 2005): *el model compensatori, protector i desafiant*. El model compensatori es dona quan un factor de protecció contraactua en una direcció oposada a un factor de risc, referint-se alguns autors a *factors promotors* en comptes de protectors (Sameroff, Bartko, Baldwin, A., Baldwin, C., i Seifer, 1998; Stouthamer-Loeber, Wei, Farrington i Wikstrom, 2002; Stouthamer-Loeber, Wei, Loeber i Masten, 2004). Aquests factors els anomenen d'aquesta manera donat redueixen directament problemes de comportament, i estan associats a la salut mental o al comportament prosocial. Els factors promotors per tant estan associats a millors resultats sota totes les circumstàncies. El model protector dona un pas més, és aquell on les qualitats o els recursos moderen els efectes d'un risc i un resultat negatiu, per tant ens referim ja a situacions adverses, i actuen en tant que pretenen modificar els efectes d'un risc o reduir la probabilitat d'un resultat negatiu. Des d'aquesta perspectiva els factors de protecció han estat conceptualitzats com processos que interactuen amb factors de risc en la reducció de probabilitat d'un resultat negatiu (Rutter, 1990). El model desafiant és aquell en que la relació entre un factor de risc és curvilínia, és a dir, l'exposició a nivells baixos i alts d'un factor de risc s'associa amb resultats negatius, però nivells moderats de risc estan relacionats amb resultats menys negatius (o fins i tot, positius), això indicaria que l'exposició a baixos nivells de risc, ajudaria a preparar als adolescents a afrontar els riscos futurs. Tal com s'explica per tant la vulnerabilitat o la protecció resideixen més en el mecanisme o procés que en la variable.

Els factors de protecció són considerats com una subcategoria dels factors promotors, disminuint aquests últims la probabilitat de tenir problemes de comportament (Pollard, Hawkins i Arthur, 1999; Rutter, 2000). En canvi els factors de protecció moderen els efectes del risc, reduint la probabilitat de problemes associats, però només en l'adversitat (Rutter, 1987). Interpretem doncs que els factors promotors són aquells que promouen un desenvolupament positiu en la persona sota qualsevol circumstància, i que els factors de protecció actuen quan ja ha aparegut la malaltia, el conflicte etc.. moderant així l'exposició al risc o intentant eliminar-lo.

Per a referir-nos a resiliència hi ha d'haver situacions o factors de risc com de protecció que ajudin a reduir o evitar un resultat negatiu. La resiliència es centra en l'exposició al risc, i en aquest context de risc es basa més en les fortaleeses que en els dèficits, podem entendre doncs la resiliència com un mecanisme adaptatiu bàsic que tenen tots els essers humans davant esdeveniments traumàtics, estressants o dolorosos. El concepte de resiliència ha estat estudiat en diverses recerques, però el més habitual és l'estudi i la definició de la mateixa com 1) resultat positiu en context de risc (Luthar, Cicchetti i Becker, 2000), per tant aquells infants vulnerables obtenen resultats millors dels que s'esperaven en el seu pronòstic inicial 2) degut a intervencions o processos concrets, que contenen o moderen l'exposició al risc (Smokowski, Reynolds i Bezrucho, 1999). Estudiar a fons aquests elements és l'objectiu prioritari de les recerques actuals sobre la resiliència ja que no tant sols té implicacions per al desenvolupament de l'infant o adolescent, sinó també per els esforços de prevenció com d'intervenció dirigits a orientar les polítiques públiques i programes socials (Masten, 2001). En el camp de la delinqüència juvenil bona part dels investigadors reclamen que per a millorar el desenvolupament de programes d'intervenció que puguin reduir la delinqüència en l'adolescència es necessiten d'investigacions a poder ser, de caire longitudinal respecte els factors protectors (Farrington, 1995).

Partint d'aquesta fonamentació teòrica, en el present estudi s'ha escollit abordar els factors de protecció des de la perspectiva del desistiment envers la delinqüència juvenil, identificant les variables associades, i conèixer en quina mesura les competències emocionals poden afavorir l'abandonament de l'activitat delictiva.

2.2. Delinqüència juvenil i desistiment

2.2.1. Les bases conceptuals de la delinqüència juvenil

L'estudi de la conducta antisocial és una tasca complexa. Les ciències del comportament i de l'educació han intentat aproximar-se a l'estudi d'aquest fenomen, tan pel que fa a la seva comprensió com per la implementació d'estratègies de prevenció i de tractament. Una primera dificultat és l'amplitud del terme, el qual pot

incloure des d'actes lleus que poden suposar un trencament de la llei, fins altres pròpiament delictius i/o criminals i susceptibles d'acabar als tribunals de justícia. Un altre obstacle el trobem en la contextualització del moment social i històric, és a dir, lluny de ser absolut, només ho és en relació amb les variables contextuais.

La delinqüència és un concepte jurídic de la criminologia, per tant, a nivell conceptual o nosològic, la delinqüència no té una correlació unívoca amb cap entitat clínica o psicopatològica, si que guarda, però, una relació estreta amb el trastorn antisocial de la conducta. Per definició, trobem que delinqüència significa cometre un delicte, és a dir transgredir per acció i/o omissió qualsevol de les normes penals que formen part de l'ordenament jurídic d'una societat (Kaiser, 1988). El caràcter canviant de la legislació en una societat i les divergències legals entre els diferents països o grups socials provoquen que també ho sigui, en el temps i en l'espai, la concreció del fet delictiu (Kaiser, 1988). S'entén per juvenil "allò propi de la joventut", un concepte de difícil definició, per la qual cosa no queda altre opció que regir-se per l'establert a les lleis, que en allò referent a la delinqüència juvenil assenyalen el límit en la majoria d'edat penal (Herrero, 1997).

Buscant més definicions trobem la proposada per Hagell, Giller i Rutter (2000), psicòlegs i criminòloga. Es podria considerar antisocial tota conducta que és delictiva i que comporta un trencament de la llei o de les normes de convivència social, i d'on seria previsible una condemna en el cas que s'iniciés un procés judicial. En aquesta definició s'inclouria la psicopatia, que si bé a nivell teòric com empíric, presenta trets diferencials de la personalitat antisocial, comparteix amb aquesta l'infringir la llei i les normes de convivència social.

De la mateixa manera, la delinqüència no és una entitat homogènia, sinó que pot arribar a presentar múltiples manifestacions, tant pel que fa al tipus de transgressió, com a nivell de dèficits de salut en cada una de les seves vessants física, psíquica i social. En el cas de la delinqüència juvenil, aquesta amplia expressivitat de dèficits i conflictes ve condicionada per un període vital, com és l'adolescència, en el que entren en crisi aspectes de l'individu que poden portar-lo a realitzar conductes exploratòries, resultant un problema quan les normes que es transgredeixen són les normes legals, i és llavors quan parlem de conductes delictives. No totes elles tenen

el mateix valor, poden ser fets de petita entitat, exposició de mancances socials i educatives, o bé la conducta delictiva pot informar d'una patologia que comença a manifestar-se en l'adolescència.

En general s'accepta que com més es sap respecte als factors associats a la conducta delictiva més evidència hi ha que està menys associada a factors genètics i més a factors psicosocials. El jove infractor ho és perquè hi ha en ell un conjunt de carències individuals i psicobiogràfiques que l'impossibiliten una adequada convivència comunitària i desenvolupament personal, que donen com a resultat la comissió de fets delictius. Entre aquests factors cal destacar (Garrido i Redondo, 1993): egocentrisme, impulsivitat, no tolerància a la frustració, fracàs escolar, baix nivell d'autoestima, pertànyer a una família amb dificultats, no disposar de recolzament i afecte de la família, carència d'habilitats socials, consum de drogues, pertànyer a classes socials baixes, la inadaptació en qualsevol de les seves formes o modalitats, la presència d'agressivitat, i un baix equilibri emocional. Recordem que cal considerar aquestes característiques globalment i no aïlladament, i que no porten inexorablement a la delinqüència juvenil, sinó que són variables comunes en la majoria de menors i joves infractors.

2.2.2. El desistiment de la delinqüència

Molts joves infractors deixen de delinquir en els últims anys de l'adolescència i amb l'entrada a l'adulthood (Stouthamer-Loeber *et al.*, 2004) tot i això poc es sap de les diferències individuals referents al desistiment i els factors que promouen o inhibeixen aquest procés per la falta d'investigacions sistemàtiques que hagin estudiat el procés que porta a un individu a deixar de delinquir. Val a dir que la majoria d'estudis realitzats de delinqüència, en termes generals, sense referir-nos a la juvenil, són de caire transversal amb menor presència d'estudis longitudinals que hagin estudiat la delinqüència a llarg termini.

Si busquem una definició de la paraula *desistiment* implica deixar de fer quelcom. Vinculada a la delinqüència trobarem que aquesta és definida com l'abandonament de la comissió de delictes per part de l'individu (Laub i Sampson, 2001). La delinqüència si que té d'inici la comissió d'un delicte i la reincidència es pot mesurar

a partir dels fets comesos partint del darrer fet comès. No obstant resulta molt difícil concretar l'acabament; en la literatura criminològica el final de la trajectòria s'acostuma a fixar amb l'edat que es va cometre l'últim delicte, i a la vegada no és una situació irreversible, es poden produir noves situacions de delinqüència després de llargs períodes d'inactivitat.

Veiem doncs que la definició de desistiment porta a certes ambigüitats; quan de temps és necessari per parlar de desistiment? En els estudis criminològics el seguiment dels períodes varien considerablement, però la majoria són bastant curts des de sis mesos a un any o dos. Són els processos de desistiment els mateixos per joves amb un o dos delictes, d'aquells amb una trajectòria delictiva més ampla? El cometre delictes però de menor gravetat pot ser vist com un indicador de futur desestiment? De fet no existeix acord al respecte i en l'article *Understanding the desistance form crime* de Laub i Sampson (2001) ens mostren diversitat de definicions d'altres autors, com "la terminació voluntària d'una greu participació en la delinqüència" (Shover, 1996) o el desistiment entès no necessàriament amb caràcter permanent, sinó esdevenir part d'un procés continu amb moments de calma en situacions de delinqüència (Clarke i Cornish, 1985).

Altre problema clau te a veure amb la predicció de l'inici de la delinqüència versus el final de la delinqüència o el desistiment. És possible que les mateixes variables implicades en l'augment estiguin relacionades amb el descens de la delinqüència com per exemple l'associació amb iguals infractors; tot i això també és creïble que tan l'inici, el manteniment com el desestiment representin processos no similars en diferents períodes en el temps.

A partir de la revisió de la literatura científica feta si podem dir que el desistiment és motiu d'una varietat de processos complexos, psicològics i sociològics, així com de factors associats. Autors com Weitekamp i Kerner (1994) perfilen més el concepte, diferenciant l'acabament, de la suspensió temporal de la conducta delictiva com si fos una ruptura. Aquests mateixos autors també consideren el desistiment com un procés (no un succés) que implica una desacceleració de la delinqüència, que pot finalitzar amb l'acabament, per tant en la no delinqüència. Loeber i Le Blanc (1990) varen especificar tres components al terme: a) desacceleració en la freqüència de

delinquir, b) una reducció en la varietat de delictes per els quals s'ha delinquit i c) una reducció de la gravetat dels delictes comesos.

L'enfocament de desistiment ha estat utilitzat per potenciar la capacitat predictiva dels models de carrera delinqüencial identificant així els delinqüents amb major reincidència però fora d'aquest cos d'investigacions, tret d'alguna excepció, no s'han realitzat gaires més conceptualitzacions teòriques al respecte.

Laub i Sampson (2001) a partir del seu article *Understanding the desistance from crime*, ens exposen diferents teories que expliquen les raons del desistiment de la delinqüència, que tot i no ser aplicables algunes d'elles a l'inici de l'adolescència, hem considerat convenient incorporar-ho a mode sintètic i general en el marc teòric.

- a) Les persones maduren i el desistiment té lloc a causa de canvis físics i mentals que són els que ofereixen l'explicació principal per la millora de la conducta amb el pas dels anys (Glueck, 1974). En el cas dels adolescents, tret de la última etapa que correspon a la joventut no podem utilitzar models teòrics que facin referència a la maduració ja que l'adolescent de per si es troba en una etapa evolutiva de creixement i de preparació per a l'adulthood.
- b) Teories centrades en el transcurs del *cicle vital de la vida* on estan implícits les nocions de períodes, transits, crisis i evolució en el desenvolupament de la persona. Des d'aquesta perspectiva a partir d'esdeveniments vitals hi ha "punts d'inflexió" que modulen el procés d'abandonament de la delinqüència (Abbott, 1997). Una reducció de la delinqüència està atribuït a esdeveniments vitals que influeixen en el comportament i modifiquen trajectòries, com ara el matrimoni, el treball, tenir fills etc. Aquest component comporta l'establiment de rutines diàries que proveeixen a les persones tant d'estructures com d'una activitat significativa. Les activitats rutinàries del treball i la vida familiar tenen dos funcions principals: promoure el recolzament social i el vincle emocional.
- c) Les explicacions de *l'elecció racional* per el desistiment tenen com a principal idea que la decisió de deixar de delinquir està basada en la valoració conscient dels costos i beneficis de la delinqüència. En una recerca qualitativa

Leibrich (1996) va concloure que “la vergonya va ser el fet més freqüent per fer dissuadir als delinqüents i el creixent autorespecte”. Altres conceptes relacionats serien la deshonra personal o el penediment.

Les teories del desistiment que fins ara s’han explicat tenen la seva aplicació en el món adult, o en tot cas a l’inici de la joventut; la majoria d’elles fan referència a aspectes maduratsius, del cicle vital o a la decisió de la persona a abandonar l’activitat delictiva. La persona adulta avalua els costos i els beneficis de continuar implicat en la delinqüència, i té en tot cas una història vital més o menys llarga, amb una sèrie d’experiències de vida, que contribueixen en la presa de decisions. La curta trajectòria de vida de l’adolescent, i al trobar-se encara en plena formació la seva personalitat com les capacitats de judici, crítica, i elecció de valors morals i individuals, fa que resulti convenient desestimar les teories que fins ara s’han exposat.

- d) En el marc de la teoria de l’aprenentatge social Akers i Sellers (2009) citant a Bandura (1977) afirmen que les variables que expliquen la iniciació de la delinqüència són les mateixes que per el desistiment. Les explicacions que aporta aquesta teoria són les influències positives en el modelatge de la persona gràcies a l’associació amb amics no delinqüents i altres significatius per la persona de caire prosocial. Els reforços socials i la imitació de conductes són progressivament menys importants a mesura que l’adolescent es fa gran. Segons Warr (1998) el desistiment estava relacionat amb la reducció de les companyies dissocials. Aquesta conceptualització suggereix que la inversió en les relacions socials és gradual i acumulativa, en resultes el desistiment serà també gradual i acumulatiu.

Si que es pot rescatar del marc teòric, comú entre adults i adolescents, dos models explicatius del desistiment, el model de desenvolupament social i la teoria del aprenentatge social. La teoria del desenvolupament social es fonamenta en que els suports i els vincles positius que estableixen els individus repercuteixen en la conducta prosocial. La teoria del aprenentatge social postula que la socialització del menor s’ha vist afectada per multitud de variants que no l’han dotat de suficients recursos personals per afrontar reptes diaris o tenir un comportament adaptat, i és a

partir de programes educatius que s'intenta reeducar com rehabilitar reforçant pensaments, sentiments i actituds que precedeixen la conducta delictiva (Akers i Sellers, 2009). El desenvolupament positiu de l'adolescent dependrà, en gran mesura, de si té relacions saludables i d'acord amb la norma social del seu entorn, valent-se del conjunt de recursos personals que disposa i d'actius socials que li donen suport.

Bona part dels factors protectors del desistiment en l'adolescent estan relacionats amb les competències sociopersonals, al disposar de capacitats que li permeten enfrontar-se als problemes d'interacció amb els altres i amb un mateix. Per contra moltes recerques indiquen que a molts delinqüents juvenils els hi manca un repertori adequat de competències; el com pensen, perceben o valoren el seu món, raonen o resolen els conflictes, juga un paper important en la conducta antisocial, i especialment en el seu deficitari ajust social i emocional (Garrido, 2005). No vol dir això que aquest conjunt de dèficits siguin la causa directa de la conducta antisocial, simplement afavoreixen tal com assenyala Ross (1992) citat per Garrido (2005), que l'individu presenti clars desavantatges en la relació, com en la convivència diària i que per tant, el facin més susceptible a les influències delictives.

- e) Canvis en *la identitat* poden explicar la reducció o l'abandonament del delictes. Aquesta reconstrucció del jo és especialment apropiada com a contingència subjectiva. El desistiment és el resultat de canvis en els patrons conductuals que caracteritzen als adolescents, especialment a l'últim període de l'adolescència. Aquesta explicació suggereix dos qüestions, en primer lloc, l'abandonament és normatiu i esperat al llarg de la vida. Alguns infants rebels abandonen el seu comportament antisocial quan comencen l'escola, i d'altres abandonen l'activitat delinqüencial en el moment de transició a l'edat adulta i així successivament. La segona qüestió és que el canvi cognitiu és el precursor del canvi conductual, el que Maruna (2004) menciona com a "deconstrucció de la identitat".

2.2.3. Factors protectors i desistiment a l'adolescència

Stouthamer-Loeber *et al.*, (2002, 2004) han investigat les trajectòries de delinqüents juvenils i els factors associats a la conducta antisocial amb la intencionalitat final de crear serveis i estratègies preventives. En una d'aquestes recerques Stouthamer-Loeber *et al.*, (2004) van realitzar un contrast entre persistents versus desistidors en la delinqüència en la transició a l'edat adulta (N 167), extrets de la mostra delinqüent persistent més antiga com un primer pas cap a la construcció d'un model integrador del desistiment de la delinqüència persistent. És important assenyalar que el 40% dels adolescents havien desistit a l'edat adulta jove. No obstant, un examen al detall revela que més de la meitat d'aquests individus havien comés delictes penals, tot i que a nivells més baixos. Aquestes conclusions suggereixen que resultats de resiliència per sobre del 25% (Vanderbilt i Shaw, 2008) són difícils que es donin en mostres de major risc, però una altra mirada de la dada ens fa pensar que existeixen evidències de joves que aconsegueixen desistir en el delicte tot i haver-se vist implicats en la seva adolescència en una trajectòria delinqüencial persistent.

Del conjunt de variables estudiades per Stouthamer-Loeber *et al.*, (2002) algunes es podien prestar a compensar o moderar la delinqüència, exemples en serien la honradesa, la bona relació amb els progenitors, la supervisió parental i la motivació envers l'escola, sense arribar a conèixer quines combinacions de factors protectors eren suficients per compensar el risc. Com aspectes interessants a assenyalar són que els desistidors respecte els persistents en el delicte, tenien bones experiències en àrees com el treball - sense arribar però a cert prestigi ocupacional -, l'educació, - sense referir-se a educació superior o obtenir el graduat-, o les relacions socials. És a dir, el desistiment sembla formar part d'un procés continu cap a l'adaptació social, on tot i no veure's immers en noves dinàmiques transgressores segueixen tenint certs desavantatges i dificultats en el marc escolar o el treball.

Els factors associats amb el desistiment en la franja d'edat 13-16 tenen a veure amb les habilitats de relació amb els seus iguals, la por a ser novament detingut, actuant aquest fet com element dissuasori, el tenir a la llar sancions psicoeducatives, i per últim el baix consum de substàncies. Com a factors de risc que presentaven una correlació clara en relació a la delinqüència persistent era el ser fàcilment manipulats

per els demés i l'altre factor de risc era la relació amb joves dissociats. Respecte el grup de 17-19 anys es varen repetir dos factors de la franja d'edat més jove, pensar que pot ser novament detingut, i baix consum de substàncies, i un nou factor que té a veure amb les habilitats per trobar una feina. Un dels elements destacats fou la responsabilitat d'aquest joves en relació al treball. La majoria d'aquests factors protectors varen tenir continuïtat a l'edat dels 20 anys, podent dir doncs que hi ha un manteniment d'aquests factors a l'edat adulta. En quan al risc, la relació amb un grup d'iguals dissociats era un dels components més predictors de la continuïtat en activitats delictives per part dels joves. Altres factors de risc predictius que no afavorien el desistiment eren la delinqüència greu durant els darrers anys de l'adolescència, el consum de drogues més enllà de l'alcohol o el haixix, legitimar un estil de vida dissociat així com la insensibilitat amb els demés.

Respecte les relacions amoroses, tot i l'existència d'estudis que corroboren la relació entre desistiment i parella (Laub, Nagin i Sampson, 1998) en aquest estudi no és un element que discrimini a tots dos grups i tampoc actua com factor predictor del desistiment. Val a dir que en aquest estudi no varen tenir en compte la qualitat de la relació de parella.

Els seus resultats recolzen a més que l'acumulació de riscos en varis contextos de desenvolupament del menor, amb absència de factors de protecció, augmentava dràsticament el risc de delinqüència persistent. Tanmateix les evidències suggereixen que és de gran importància la intervenció en la pubertat i l'entrada a l'adolescència perquè la magnitud dels efectes protectors disminueix a mesura que els adolescents es feien més grans. En quan a les conclusions els autors incorporen la idea que efectes de risc i de protecció tendeixen a equilibrar-se, i que malgrat no ser possible eliminar o reduir els riscos, el resultat pot ser millorat mitjançant el reforç dels efectes protectors. A una conclusió similar va arribar Van der Laan, Veenstra, Bogaerts, Verhulst i Ormel (2009) anys després en un estudi prospectiu des de la preadolescència fins als 25 anys en grups diferents de menors infractors, de menor a major gravetat en la situació de delinqüència; no delinqüents, moderats i greus (N 2230). L'acumulació de riscos en la preadolescència i poca presència de factors protectors feia que la problemàtica s'agreugés un cop arribaven a l'adolescència, per

altre banda, si els factors protectors es mantenen al llarg del temps es promovia la no delinqüència.

Són per tant varies les recerques que conclouen que els factors protectors en l'arribada a l'adolescència, no exerceixen prou contrapès envers el risc, però en canvi una exposició al llarg de la preadolescència de factors protectors si que demostraven reduir els efectes de resultats negatius, en aquest cas la delinqüència. Estudis de la delinqüència juvenil des d'una perspectiva ecològica revelen que l'acumulació dels riscos en diferents àmbits de vida, en tant que contextos de desenvolupament, incrementa a la llarga efectes, negatius en el comportament i l'adaptació social del menor (Stouthamer-Loeber *et al.* , 2002). En referència als factors protectors, succeeix el mateix, una acumulació de factors de protecció disminueix la probabilitat de problemes de comportament (Sameroff *et al.*, 1998).

En el cas de l'estudi realitzat per Van der Laan *et al.*, (2009) dos factors van mostrar només risc en tant que probabilitat de ser un greu infractor, l'alta frustració, i els baixos nivells d'actitud prosocial amb el professorat. En canvi els infractors no reincidents tenien una actitud més positiva cap a les regles escolars i l'autoritat, i tot i no arribar a obtenir bons resultats buscaven més ajut amb els deures que els altres. En l'àmbit personal dos factors mostren la vessant protectora, la timidesa i un temperament fàcil, coincidint el darrer factor amb altres troballes d'experts significatius en el camp de la resiliència (Rutter, 2001; Werner i Smith, 1992). Referent a la família el promocionar l'autonomia i la responsabilitat en els fills disminuïa la probabilitat de situacions greus de delinqüència.

Van Domburg, Loeber i Bezemer (2009) en un altre estudi que va explorar l'impacte dels factors de risc i de protecció sobre la infància (N 310) van informar de l'absència de problemes de desenvolupament i presència de desavantatges socials, demostrant l'impacte dels factors de risc ambientals en absència de problemes personals. El grup que havia deixat de delinquir es caracteritzava per participar en activitats familiars i formar part d'un nucli familiar petit, així com majors vincles socials amb la seva família i els seus amics. En la línia de la teoria del control social els vincles positius pronostiquen la finalització de la conducta antisocial dels delinqüents més petits (8 anys) així com especialment també la conducta prosocial

(Thomberry i Krohn, 2001). Aquest aspecte ens recorda la importància de intervenir amb els agents primaris de socialització dels infants així com del treball educatiu i coordinat amb la resta d'estaments educatius de l'entorn. De fet alguns estudis han corroborat que la intervenció amb la família i els amics pot reduir el comportament antisocial d'aquest grup de risc (Patterson, Degarma i Forgath, 2004).

Els factors protectors d'adolescents agrupats en la categoria de resilients en l'estudi *Resiliència, desistiment i carrera delictiva d'adolescents infractors* (Born, Chevalier i Humblet, 1997) comparteixen molts trets de les característiques dels adolescents resilients d'altres estudis. La mostra va ser extreta d'un centre de justícia juvenil, sobre la base dels criteris utilitzats en l'estudi per definir resiliència i factors de risc. Només van arribar a considerar un 7% de la joventut estudiada com a resilient. Les diferències més significatives en ambdós grups (resilients i no resilients) eren que els resilients disposaven de més recursos personals, autocontrol i maduresa. No eren percebuts com agressius, tenien interès per els altres, eren capaços de mantenir relacions estables amb persones fora de la família nuclear i disposaven d'una xarxa social ampla de suport, indicador observat també per Rutter (1987). Acceptaven la normativa i no imposaven les seves idees als seus iguals, tenien sentiment de culpabilitat per les males accions comeses, s'adaptaven fàcilment a la institució i estaven satisfets de la mateixa al produir-se el desinternament.

Hagell *et al.*, (2000) van identificar factors de protecció per la conducta antisocial amb taxes elevades de coeficient intel·lectual, menor cerca de sensacions als 16 anys com d'afiliació amb grups dissocials, i sorprenentment, no van trobar diferències significatives de gènere com tampoc que el vincle dels pares fos indicatiu de protecció. El desistiment de la delinqüència associada a delictes violents també es produeix quan els joves desenvolupen estrets vincles amb companys o adults prosocials reforçant-se així el comportament positiu (Catalano i Hawkins, 1996). Aquest darrers autors segueixen el model de desenvolupament social el qual diu que el risc de conducta antisocial en l'adolescència es pot veure reduït quan els joves cerquen i troben influències positives de caire prosocial, be amb persones o amb institucions, adquirint així creences que recolzen el comportament positiu. Aquests elements eren factors protectors d'una futura situació delinqüencial si als 12 i 13

anys estaven vinculats a l'escola i tenien bones experiències, així com certes habilitats prosocials. La probabilitat de violència als 18 anys entre els joves que eren agressius als 10 era menor per aquells que amb 15 anys assistien a serveis religiosos, hi havia una bona gestió familiar o estaven ben vinculats a l'escola. Els joves que experimentaven més d'un d'aquest factors protectors als 15 anys tenien menys probabilitats que altres de veure's involucrats en fets violents.

Una recerca qualitativa (Murray, 2009) basada amb entrevistes orientades a saber com els adolescents mantenen la seva condició de desistents a la delinqüència va concloure que hi havia quatre estratègies claus del desistiment amb relació a la delinqüència: a) la gestió que en fan dels amics amb els quals es relacionen amb una amalgama de possibilitats, des de joves que eviten als seus contemporanis fins d'altres que limiten el número o la qualitat de la seva interacció amb els iguals infractors; b) fent projeccions amb el futur que volen, a partir de metes i il·lusions, amb una "orientació positiva cap al futur"; c) aspectes d'identitat on els desistents no volien ser considerats per els demés com a delinqüents, i definir-se "ells" (opositors) diferents als "altres" (infractors) reafirmant així la seva condició de no delinqüent. Aquesta autora denomina aquest procés com "resistència activa", i desmitifica la imatge passiva associada a no delinquir. Aquest paper actiu dona als joves un protagonisme especial, considerant-los com agents socials i reconeixent als joves la seva pròpia capacitat de recuperació.

2.3. Les competències socioemocionals com a factors protectors de la inadaptació social

2.3.1. La competència i la relació existent amb la resiliència

El concepte de *competència* podríem dir que està en revisió degut a la seva complexitat i amplia varietat de categories. Es defineix com la capacitat per mobilitzar adequadament el conjunt de coneixements, capacitats, habilitats i actituds necessàries per realitzar activitats diverses amb cert nivell i eficàcia (Bisquerra i Pérez, 2007) o també pot ser definida com un concepte integrador que es refereix a la capacitat per generar i coordinar respostes (afecte, cognició, comunicació i

comportament) flexibles i adaptatives a les demandes, generant estratègies per aprofitar les oportunitats de l'ambient (Waters i Sroufe 1983).

La resiliència és conceptualitzada com una capacitat per resistir les adversitats i comparteix certes similituds amb el concepte de competència (Masten, Burt i Coastsworth, 2006) i amb la bona salut mental (Layard, 2005). S'entén doncs que el concepte de competència està lligat al de resiliència, en tant que són mecanismes o processos concrets que contenen o moderen l'exposició al risc, i què disposar d'aquestes característiques ja serien indicadors de resiliència (Becoña, 2006). Tanmateix Luthar (1991) en el seu estudi *Vulnerability and resilience. A study of high risk adolescents* va definir als adolescents resilents com aquells que eren competents i capaços a nivell social i conductual.

L'èmfasi en les *capacitats* des de la teoria de la resiliència dona importància al desenvolupament satisfactori malgrat condicions de vida difícils, esdeveniments vitals estressants o experiències traumàtiques. Recerques que estudien resultats positius però acotats a diverses *àrees competencials* de la persona poden ser incloses en l'ampli camp d'estudi actual referent a la resiliència. Ara bé, autors com Luthar i Zelayo (2003) pensen que el terme resiliència no s'hauria d'utilitzar com un adjectiu referit a la persona sinó com descriptor de perfils o trajectòries. La concepció de la resiliència com un tret o capacitat personal ignoraria els factors contextuais i, en canvi, la teoria més amplia sobre la resiliència incorpora les influències ambientals i socials. És innegable però que l'augment en el coneixement de les pròpies capacitats permet a l'individu enfrontar-se millor a les dificultats futures i utilitzar els recursos disponibles. El concepte de competència així com el de resiliència és dinàmic, i es diferencia del de capacitat, molt més estàtic i que es podria entendre com la potencialitat per fer quelcom.

Les competències sociopersonals són factors protectors que poden moderar o contenir la delinqüència juvenil i, a la vegada, són considerades com a promotores del desenvolupament positiu en l'adaptació social dels adolescents. Partint d'aquesta teoria l'individu competent serà aquell que resistirà millor les pressions de l'exterior i es relacionarà amb l'ambient de forma positiva i adaptada (Rutter, 2007) sense infringir la llei o sense donar mostres de comportaments transgressors. La taula 1

pretén unificar, a mode de síntesi, el que de manera genèrica autors com Jessor (1993) i Rutter (1990) defineixen com factors protectors, i que posteriorment, Lerner (2005) d'una altra manera va teoritzar com a model de les cinc competències necessàries per al desenvolupament positiu dels adolescents. I és que tot aquest seguit de competències les podem aglutinar sota el nom de competències sociopersonals.

Taula 1. Les competències com a factors protectors

Model de les cinc competències (Lerner, 2005)	Factors protectors (Jessor 1993, Rutter, 1990)
<u>Contactes</u> : Vincles positius amb persones (família, iguals, o altres adults, o amb les institucions).	Implicació en activitats incompatibles o alternatives a conductes problemàtiques, compromís amb institucions organitzades.
<u>Confiança</u> : Sentit intern de valoració global positiva d'un mateix i d'autoeficàcia.	Les competències constants o qualitats de l'adolescent que donen lloc a la resiliència són la capacitat d'acció personal a persistir davant les dificultats, a controlar l'impuls, mantenir un bon control emocional i empatitzar amb les altres persones.
<u>Caràcter</u> : Respecte a les normes socials, adquisició de models de conducta adequats, sentit del correcte i incorrecte (moralitat). Inclou l'autocontrol.	
<u>Cura dels demés</u> : Empatia i simpatia.	
<u>Capacitat</u> : Bon rendiment en les diferents activitats (social, acadèmica, vocacional). Inclou habilitats socials com l'assertivitat, la resolució de conflictes i la capacitat per prendre decisions.	

2.3.2. Classes de competències sociopersonals

El conjunt de competències sociopersonals podríem agrupar-les en tres grans grups: la competència percebuda, la competència social i per últim l'emocional, tenint cada una d'elles els seus matisos però relacionades entre sí. De fet ens podem trobar autors que integren ambdós aspectes, el social i l'emocional, referint-se doncs a competències socio-emocionals proposades a Graczyk *et al.*, (2000), Payton *et al.*, (2000) i Casel (2006) citats per Bisquerra i Pérez (2007). A continuació, i a la taula 2 les trobem totes elles agrupades sota el nom de competències sociopersonals.

Taula 2. Competències sociopersonals

Competències sociopersonals	
• Motivació	• Responsabilitat
• Autoconfiança	• Capacitat de presa de decisions
• Autocontrol	• Empatia
• Pacència	• Capacitat de prevenció i solució de conflictes
• Autocrítica	• Esperit d'equip
• Control de l'estrés	
• Assertivitat	
• Altruisme	

Font: Bisquerra i Pérez (2007)

La competència percebuda és un constructe cognitiu que posa en contrast els recursos personals amb els requeriments de la conducta a desenvolupar. És un concepte més ampli que l'autoeficàcia, es diferencien en tant que la competència percebuda és una creença de control per part de la persona del seu entorn i de les seves pròpies conductes, mentre que el concepte d'autoeficàcia (Bandura, 1986; citat per Sanz, 1997) és la capacitat percebuda per un subjecte alhora d'efectuar exitosament un comportament concret. L'autoeficàcia es diferencia conceptualment i funcionalment de l'expectativa de resultats, definits com les conseqüències negatives o positives contingents amb l'execució de la conducta i que són conseqüència, a un determinat nivell, d'èxit de la mateixa. Les expectatives de resultat són reflex doncs de la relació contingent entre la conducta i els resultats, fent doncs referència al control que el subjecte creu exercir sobre els estímuls de l'entorn. Un concepte afí al d'autoeficàcia és el locus de control intern formulat per Rotter (1954), citat per Sanz (1997) dins de la seva teoria de l'aprenentatge social, quedant definit el concepte com la creença de que allò que ha succeït i afecta a l'individu depèn del que ell hagi pogut fer.

Ara bé, suposa creure que els successos tenen a veure amb les conseqüències de les seves conductes, però no implica necessàriament control de la situació. És a dir, un individu pot pensar en general que, els resultats depenen de les seves conductes, però pot sentir-se poc competent per dur-les a terme. Això explica per què la

competència percebuda és millor predictora de l'estrès o la desadaptació que el locus de control (Fernández, Álvarez, Blasco, Doval i Sanz, 1997). En general, l'autoeficàcia sembla incrementar la motivació per l'execució de conductes tant motivades intrínsecament com extrínsecament. Per exemple Bandura i Cevone (1983) citats per Sanz (1997) assenyalen que els subjectes d'alta autoeficàcia incrementen l'esforç destinat a una tasca, això és produeix fonamentalment quan existeixen unes metes clares a aconseguir.

En canvi la competència social està relacionada amb la integració social. La podem definir com el conjunt de capacitats i habilitats socials que ens ajuden a desenvolupar-nos amb èxit en diferents àmbits socials. Implica per tant la sociabilitat, saber relacionar-se amb els altres com respondre de manera adequada a determinades demandes socials, de forma reflexiva i amb sentit. En inherent per tant dominar les habilitats socials bàsiques, la capacitat per la comunicació efectiva, el respecte, les actituds prosocials i l'assertivitat. Les habilitats socials bàsiques, com escoltar o mantenir actituds dialogants (Werner, 1995) o la capacitat per expressar de manera clara pensaments o sentiments (Vanistendael, 1997) s'identifiquen com a factors protectors d'adolescents en situació de risc.

Existeix un ampli cos teòric on autors com Gardner (en el seu llibre d'Intel·ligència Múltiple de 1993) asseguren que el QI prediu en un 20% l'èxit relatiu en la vida. El 80% restant depèn d'altres competències entre les que destaquen l'habilitat per automotivar-se, persistir davant les dificultats o frustracions, controlar l'impuls i demorar la gratificació immediata, empatitzar amb altres persones i mantenir un bon control emocional. Gardner ha emprat el terme de intel·ligència emocional per referir-se a aquest conjunt de fortaleces, Goleman (2002) ho ha fet amb l'expressió més amplia d'intel·ligència emocional.

Altres autors es refereixen a les competències emocionals com a un conjunt de coneixements, capacitats, habilitats i actituds necessàries per comprendre, expressar i regular de forma apropiada els fenòmens emocionals (Bisquerra i Pérez, 2007), contribuint aquest conjunt d'aspectes a una millor adaptació al context, afavorint l'afrontament a les circumstàncies de la vida amb major probabilitat d'èxit.

S'identifiquen cinc dimensions bàsiques en les competències emocionals: la cooperació, l'assertivitat, la responsabilitat, l'empatia i l'autocontrol.

2.3.3. Emoció, pensament i conducta: les competències emocionals

Partint de la complexitat en l'estudi de la conducta infractora per la multitud de variables implicades i que desencadenen processos d'inadaptació social que no queda més remei que delimitar l'anàlisi, triant aquelles dimensions educatives on hi ha la possibilitat d'incidir i promoure canvis. En la interacció entre ambient i persona entren en joc les competències que un disposa, i que són resultat dels aprenentatges socials i emocionals de l'individu. Les influències externes fan adoptar estratègies per resoldre de manera positiva les dificultats quotidianes i aquí rau l'objectiu de l'educació emocional en el camp social.

Totes les emocions són en essència, impulsos que porten a actuar, l'arrel etimològica de la paraula emoció prové del llatí *movere* (que significa moure's), tot aquest conjunt de predisposicions biològiques a l'acció són modelades posteriorment per les experiències vitals i pel medi cultural. Les emocions i la cognició és el que ens diferencia del món animal, actuen en col·laboració estreta, enllaçant les seves formes de coneixement per guiar-nos adequadament pel món. Normalment es produeix un equilibri entre la ment emocional i la ment racional, un equilibri en el qual l'emoció alimenta i dona forma a les operacions racionals, i la ment racional a vegades ajusta, o censura, les entrades procedents de les emocions. El que sí és cert és que els sentiments són indispensables per a la presa racional de decisions. Es tracta inicialment d'un reconeixement de les pròpies emocions, per tant implica uns "coneixements", amb unes habilitats "saber-fer" i per últim unes actituds i conductes "saber estar" i "saber ser" integrats entre si. Aquest capital que porta a l'acció també dependrà dels principis morals que té la persona, així els valors ètics també influeixen en les respostes emocionals de cara a promoure la integritat personal i el bé comú. La conclusió més important a la qual podem arribar és que el concepte de competència és indissociable a la noció de desenvolupament i aprenentatge continuu lligat a l'experiència.

Segons Goleman (2002), tenim dos cervells i dues intel·ligències: la intel·ligència racional i l'emocional, i el nostre funcionament a la vida està determinat per tots dos. Per això el QI no és l'únic que hem de tenir en compte, sinó que també haurem de considerar la intel·ligència emocional. De fet, el correcte funcionament de l'un i l'altre depèn de la l'ajust entre ambdós, sense voler dir això que disposar d'un alt QI fa ser a la persona competent emocionalment, de fet la intel·ligència acadèmica té poc a veure amb l'emocional. Quan s'està emocionalment pertorbat i sorgeix la dita "que no es pot pensar bé" ens permet explicar per què la tensió emocional perllongada pot obstaculitzar les facultats intel·lectuals de les persones, i en el cas dels menors que estan en etapes d'escolarització, afectar als seus aprenentatges. Els adolescents desorganitzats i problemàtics, poden presentar un elevat risc de problemes de fracàs escolar, inici en el consum de drogues o delinqüència, no tant perquè el seu potencial intel·lectual sigui baix sinó perquè el control sobre la seva vida emocional es troba restringit. L'èxit o el fracàs pot estar determinat en funció de les competències emocionals que es disposen alhora de motivar-nos, de continuar intentant-ho malgrat les possibles frustracions, de controlar els impulsos, de regular els estats d'ànims, evitar que l'angoixa interfereixi en les capacitats racionals i finalment, la capacitat d'empatitzar i confiar amb els altres. Tot aquest conjunt rep el nom d'intel·ligència emocional, concepte en revisió constant i que està encara en debat l'existència o no d'aquest constructe.

El que no es posa en dubte és la importància d'aquest conjunt de competències (Crazyk *et al.*, 2000, Payton *et al.*, 2000, *Collaborative For Academic Social and Emotional Learning*, 2006; citats per Bisquerra i Pérez, 2007) per al desenvolupament positiu de la persona ja que implica:

- f) Presa de consciència de sentiments: capacitat per percebre amb precisió els propis sentiments i posar-hi nom.
- g) Gestió dels sentiments: capacitat per regular els propis sentiments.
- h) Tenir en compte les perspectives dels demés: capacitat per percebre amb precisió el punt de vista dels demés.

- i) Anàlisi de les normes socials: capacitat per avaluar críticament els missatges socials, culturals i de *mass media*, relatius a normes socials i de comportament.
- j) Sentit constructiu del jo (*self*): sentir-se optimista i potent (*empowered*) per afrontar els reptes diaris.
- k) Responsabilitat: intenció d'implicar-se en comportaments segurs, saludables i ètics.
- l) Cura: intenció de ser just, caritatiu o compassiu.
- m) Respecte per els demés: intenció d'acceptar i apreciar les diferències individuals i grupals, i valorar els drets de totes les persones.
- n) Identificació de problemes: capacitat per identificar situacions que requereixen d'una solució o decisió, avaluar riscos, barreres i recursos.
- o) Solució de problemes: capacitat per desenvolupar solucions positives com informades dels problemes.
- p) Comunicació receptiva: capacitat per atendre als demés tant en la comunicació verbal com no verbal per rebre missatges amb precisió.
- q) Comunicació expressiva: capacitat per iniciar i mantenir converses, expressar els propis sentiments amb claredat, tant en comunicació verbal com no verbal, mostrant als demés que se'ls ha entès.
- r) Cooperació: capacitat per saber esperar el torn i compartir situacions diàdiques i de grup.
- s) Negociació: capacitat per resoldre conflictes en pau, considerant la perspectiva i els sentiments dels demés.
- t) Negativa: capacitat per a dir "no" clarament i mantenir-ho evitant situacions en les quals un pot veure's pressionat i demorar la resposta sota la pressió, fins sentir-se adequadament preparat.

- u) Buscar ajuda: capacitat per identificar la necessitat de recolzament i assistència per accedir als recursos disponibles apropiats.

Sintetitzant tot aquest conjunt de capacitats inclouen el que Ross i Fabiano (citats per Garrido, 2005) anomenen com a cognició interpersonal, social o emocional. Es refereix al pensament i la percepció que ens permet solucionar problemes interpersonals, comprendre a les altres persones, fer inferències respecte a les intencions i accions, i entendre el món que ens envolta. L'ampli constructe de competències emocionals inclou també l'auto coneixement i l'accés als propis sentiments, el discriminar-los i seleccionar-los per orientar la pròpia vida.

2.3.4. Educació emocional i prevenció

La pedagogia de les emocions en la seva pràctica té unes implicacions educatives immediates en la capacitat de les persones per un exercici eficaç en la vida; en les relacions amoroses, en el món laboral o en el coneixement d'un mateix. En diversos estudis es posa de manifest que a mesura que els nens i joves adquireixen competències emocionals s'observa les conseqüències positives en el seu comportament, així Saarni (2000) citat per Bisquerra i Pérez (2007) destaca les conseqüències positives de les competències emocionals en la regulació de les emocions, el benestar subjectiu i la resiliència. La intel·ligència acadèmica no ofereix una preparació adequada per les vicissituds de la vida. Les aportacions d'estudis de competències emocionals són d'especial rellevància per al disseny d'intervencions educatives (en el currículum, tallers, programes) destinats al foment de les competències emocionals i la resolució de conflictes a les escoles.

L'ensenyament de les competències emocionals recau com no amb la família, prioritàriament, i en l'escola, si el procés de socialització es realitza d'una manera correcta. La teoria de l'aprenentatge social afirma que l'infant o l'adolescent és el resultat d'una adquisició gradual del coneixement social, a través de l'observació, la imitació i la instrucció directa de pares i adults com altres infants o adolescents. La família esdevé l'escenari principal de transmissió de pautes de convivència, a més de ser el lloc on la persona s'hauria de sentir reconeguda, volguda i estimada. Quan el nen creix amb dèficits importants d'empatia, d'habilitats socials, o de presa de

responsabilitats, augmenten les probabilitats de problemàtiques en l'adolescència, existint la possibilitat d'implicar-se el menor en dinàmiques de risc, entre aquestes la immersió en carreres delictives. És per tant un dels motius per els quals la formació de famílies s'està convertint en una àrea prioritària d'acció en molts contextos d'intervenció socioeducativa. Fa poc era difícil imaginar la importància que actualment se li atribueix. El nostre context però així ens ho exigeix, vivim en una època amb canvis constants, de rapidesa i immediatesa, la societat de les noves tecnologies, l'adolescència com etapa d'instabilitat i construcció de la identitat, la incertesa de les famílies, la incorporació de la dona al món laboral, la falta de temps per compartir amb els fills etc.. Aquestes circumstàncies han provocat una demanda viva en les famílies d'estratègies educatives amb les quals puguin educar millor als seus fills, i una possible via formativa seria el dotar-les dels coneixements i les eines necessàries per fer als seus fills més emocionalment competents, afavorint un bon afrontament a les circumstàncies de la vida, en les relacions interpersonals, en la resolució de problemes, a trobar o mantenir una formació o treball etc.

En el camp socioeducatiu en l'àmbit de la reforma hi ha diversos programes prosocials -que per tant treballen alguns components de la competència emocional-, que s'apliquen a població adolescent infractora. És un model basat en la reeducació a través de l'educació directa i sistemàtica de tècniques, actituds, valors que permeti a l'adolescent infractor tenir una vida més eficaç enfront un comportament antisocial. Una de les possibles teories explicatives de la delinqüència juvenil rau en que aquets menors tenen una deficiència important en el procés de socialització viscut. Per tant la conducta delictiva pot ser el resultat de l'absència durant la infància d'experiències socialitzadores que haurien de permetre-li un adequat comportament prosocial. S'intenta pal·liar aquestes mancances a través de l'entrenament específic d'habilitats cognitives com *l'autocontrol*, és a dir aturar-se i pensar abans d'actuar, *metacognició*, s'ensenya a sintonitzar i valorar críticament el pensament propi, *habilitats socials*, ensenyant alternatives de resposta (prosocials enfront d'antisocials), *raonament crític*, s'ensenya a pensar amb lògica objectiva i racional, presa de *perspectiva social*, entenent altres punts de vista i pensaments d'altres persones, *millora dels valors*, considerant les necessitats dels altres i per últim *maneig emocional* (Alba, Burgès, López, Alcázar, López, Baró i Chordi, 2006).

Per últim, i sense deixar de mencionar el coneixement que se'n desprèn de la investigació i els usos que se'n poden fer en la pràctica educativa si que cada cop són més les avaluacions que es centren en la competència, referint-nos a un bon funcionament en les diferents tasques de desenvolupament de l'adolescència. Fan referència a com la competència emocional pot incidir en l'èxit acadèmic o laboral, és a dir a un bon rendiment acadèmic i en el món de l'empresa a tenir per exemple un bon lideratge o millorar la relació amb els clients.

En el camp de la inadaptació social encara que les investigacions són limitades ens trobem varies teories i hipòtesis sobre la taula quan s'intenta relacionar la intel·ligència emocional o un funcionament incipient de la mateixa amb la conducta delictiva. Els joves delinqüents constitueixen un grup de persones amb dificultat aparent per anticipar les conseqüències de les seves accions, demorar la gratificació immediata, enfrontar-se a les frustracions, o al menys respectar, les necessitats i sentiments de les víctimes, i controlar la conducta (Garrido, 2005). Recerques doncs centrades en les àrees competencials en el camp de la delinqüència juvenil, fent referència a les competències emocionals, ens han de permetre observar quin paper juguen com elements mediadors de la no delinqüència i estudiar de quina manera les podem introduir en la prevenció i el tractament de la delinqüència juvenil.

3. Disseny i metodologia

3.1. Objectius i hipòtesis

L'eix central de la recerca és el desistiment en el delictes en adolescents infractors. Així com el risc de reincidència respon a un complex nombre de variables, en el cas del desistiment podríem afirmar, per tot l'exposat en el marc teòric, que té una empremta similar, i per comprendre'l exigeix també explorar un bon nombre de factors. Es feia doncs necessari acotar donat l'ampli ventall de possibilitats que ens ofereix l'estudi del desistiment.

La falta d'un coneixement previ del desistiment en població adolescent ens ha obligat a fer un anàlisi exploratori i descriptiu de la mostra. En primer lloc per tant interessa oferir dades generals del desistiment en adolescents infractors; per en segon lloc, identificar les variables individuals, penals i criminològiques que més s'associen amb aquesta. En tercer lloc es pretén conèixer les competències emocionals dels adolescents a partir de la comparació d'adolescents reincidents com desistents en el delictes, i per últim avaluar les relacions entre competència emocional i desistiment.

Dins del conjunt de factors descrits en el marc teòric ha quedat palès que la competència socioemocional és un dels recursos personals que segons la literatura ajuden als adolescents en les diferents adversitats de la vida, i contextualitzat a la delinqüència juvenil, a *protegir* a l'individu de la desadaptació social. S'ha decidit per tant estudiar les competències emocionals com a possibles factors protectors de la delinqüència juvenil.

- 1) En quan a la presentació de dades estadístiques que contextualitzin l'estudi del desistiment els objectius seran:
 - a) Descriure el perfil sociodemogràfic, penal i criminològic dels adolescents desistents com reincidents.

- b) Identificar els factors sociodemogràfics i criminològics associats al desistiment.
- 2) En quan a l'estudi de les competències emocionals dels adolescents participants de la recerca els objectius seran:
- a) Conèixer les competències emocionals tant del grup desistent com reincident.
- b) Analitzar la relació existent entre els elements que configuren la competència emocional i el desistiment.

Els interrogants de recerca són elements de sospita a partir de la literatura científica consultada com de la experiència professional de l'autora de la investigació degut a la seva pràctica professional amb adolescents infractors. El formular aquestes preguntes ens permet elaborar les hipòtesis d'estudi que guiaran el procés de recerca.

Taula 3. Interrogants de la recerca per al bloc 1

Número de pregunta	Contingut
Pregunta 1	Quina és la taxa de desistiment?
Pregunta 2	Són les dones més desistents que els homes?
Pregunta 3	A quina edat els adolescents desistents abandonen la delinqüència?
Pregunta 4	El fet d'abandonar la delinqüència té relació amb l'edat en que els adolescents s'inicien en activitats delictives?
Pregunta 5	El col·lectiu d'estrangers tenen més dificultats per mostrar un comportament desistent en el delicte respecte els espanyols?
Pregunta 6	A mesura que els adolescents amplien la carrera delinqüencial els hi resulta més complicat desistir en el delicte?
Pregunta 7	Quina tipologia de delictes és més freqüent en el col·lectiu desistent? (primer i últim fet)
Pregunta 8	El fet de cometre delictes violents o no violents incrementa o disminueix el ser desistent en el delicte?
Pregunta 9	Quin recorregut educatiu per programes aplicats des de la Direcció General de Justícia Juvenil realitzen els adolescents desistents?

Les hipòtesis establertes, en funció dels objectius fixats són els següents:

Bloc 1

- a) Ser dona s'associarà amb el desistiment.
- b) Els adolescents espanyols tindran major èxit en mostrar-se desistents que els estrangers.
- c) Els adolescents desistents seran aquells que s'hauran iniciat en la delinqüència a mitjans o finals de l'adolescència.
- d) Els adolescents desistents abandonaran la delinqüència en el moment de transit a l'etapa adulta.
- e) El disposar de poques causes obertes en la jurisdicció de menors és un factor que explicarà el desistiment.
- f) La tipologia de delicte amb el qual els adolescents s'inicien en la delinqüència mantindrà relacions amb la futura no reincidència dels mateixos.
- g) La tipologia de delicte amb el qual els adolescents abandonen la delinqüència mantindrà relacions amb la futura no reincidència dels mateixos.
- h) La naturalesa no violenta del primer o de l'últim fet es vincularà amb el desistiment.
- i) Els programes que realitzaran els menors desistents seran de menor intensitat respecte altres de major càrrega tant educativa com de control.
- j) Una carrera delictiva curta estarà relacionada amb el desistiment.

Per altre banda la revisió de la literatura en quan als factors protectors ens ha permès formular les següents hipòtesis d'estudi:

Bloc 2

- a) Els adolescents desistents obtindran puntuacions més altes que els reincidents en la capacitat per percebre amb precisió els propis sentiments.
- b) Els menors i joves desistents disposaran de més capacitats que els reincidents alhora de regular els propis sentiments.
- c) Els menors i joves desistents seran més autònoms emocionalment, disposant de majors recursos d'autogestió personal, que els reincidents.
- d) Els menors i joves desistents obtindran puntuacions més altes en competència social que els reincidents.
- e) Els menors i joves desistents disposaran de majors estratègies per afrontar satisfactòriament els reptes diaris i les dificultats respecte els reincidents.
- f) La competència emocional es relacionarà amb mostrar-se desistent en el delicte.

3.2. El disseny de la investigació

La recerca està composta per dos estudis, un primer descriptiu del desistiment en la mostra estudiada i un segon per enquesta on s'utilitza el qüestionari QDE-SEC de desenvolupament emocional (Pérez, Álvarez i Bisquerra, 2007) com a tècnica de recollida de dades respecte la percepció de l'adolescent respecte a les competències emocionals que disposa. Expressant-ho d'altre manera, a) s'avalua quin és l'estat de la qüestió a partir de la descripció de la mostra, i mitjançant la correlació b) es determina quina és la relació entre un conjunt de variables en un moment donat amb el desistiment. Aquest model segueix en un primer moment les característiques pròpies dels dissenys transversals descriptius i correlacionals.

3.2.1. Estudi descriptiu i correlacional

En aquest cas tota la mostra de l'estudi ha tingut un o més contactes amb la justícia de menors a partir de la incoació d'un expedient a la Fiscalia de Menors, o de la

resolució del mateix a través de la imposició d'una mesura judicial per un Jutjat de Menors.

En primer lloc s'ha procedit a la consulta de la situació judicial i criminològica a partir de l'expedient informàtic del menor o jove. Aquestes dades s'han obtingut a través dels expedients que figuren en la base de dades de la Direcció General de Justícia Juvenil. A partir de la descripció es contextualitza la població d'estudi, és a dir, s'ofereix informació sociodemogràfica i criminològica dels menors que es troben en el circuit de la justícia juvenil en un moment concret en el temps, elaborant així una radiografia global del perfil del menor infractor en funció de variables sociodemogràfiques, penals i criminològiques.

Tal com hem vist en el marc teòric els dissenys més usuals en els estudis de desistiment són els prospectius i els retrospectius. Els primers, també anomenats longitudinals, estan centrats en l'estudi a través del temps, observant l'investigador com es mantenen els progressos i els canvis en els patrons de conducta adaptativa o desadaptativa de la mostra. Els retrospectius pretenen explicar el desistiment buscant enrere les causes que millor expliquen aquest fenomen. Una forma de resumir en que consisteixen els estudis retrospectius, i aplicat a aquest estudi, seria que primer es mesura la variable dependent, en aquest cas el desistiment, i després es busca enrere possibles explicacions de la mateixa mesurant les possibles variables independents. La presència de covariacions entre els dos tipus de variables serà la clau que ens permetrà avançar amb el coneixement, descartant aquelles que no covarien amb el desistiment, i emfatitzant aquelles que sí mantenen relacions significatives.

L'estudi del desistiment ens porta a buscar en aquest cas resultats positius entre menors i joves infractors. L'èmfasi en resultats positius és entès en aquest estudi com l'absència de noves causes en la jurisdicció de menors, prenent com a mínim en l'estudi que en els darrers nou mesos no consti cap nou fet incoat en la jurisdicció de menors, sent classificat aquest grup com a desistent. Des del nostre punt de vista, i malgrat pugui ser una visió reduïda de la realitat, hem pres com a indicador d'ajust social el fet que joves que han entrat en el circuit de justícia juvenil no tornin a reincidir en el delicte en el període esmentat. En cas contrari, és a dir menors i joves

que en aquest període se'ls hi hagi obert un nou procediment en la jurisdicció de menors són classificats com a reincidents.

Un cop fets els grups que s'aprofundeix en les mateixes variables però comparant el grup de desistents versus reincidents, a partir d'anàlisis correlacionals. La selecció d'aquest conjunt de variables, que les trobem detallades en les taules (4 i 5), s'ha fet en funció dels interessos de la investigadora com dels postulats teòrics existents en el camp d'estudi.

3.2.2. Estudi per enquesta

Amb els estudis per enquesta podem conèixer: opinions, actituds, creences, intencions, i així un llarg etc.. En el cas d'aquest estudi el QDE-SEC (qüestionari de desenvolupament emocional per secundària) ens ha de permetre obtenir informació sobre les competències emocionals i les subcompetències que la integren tant del grup desistent com del reincident. L'anàlisi de les competències emocionals que són significativament rellevants en el desistiment ens donarà la resposta a la següent pregunta d'investigació: hi ha relació entre ser desistent i la competència emocional? així com corroborar o desestimar les hipòtesis plantejades en el bloc 2.

Taula 4. Variables individuals (sociodemogràfiques)

Variable	Descripció	Tipus	Categorització
Sexe	Identifica el sexe (masculí o femení)	Qualitativa dicotòmica	(1) Dona (2) Home
Nacionalitat	País o zona geogràfica de naixement del menor o jove	Qualitativa politòmica	Segons la relació de països
Espanyol/Estranger		Qualitativa dicotòmica	(1) Espanyol (2) Estranger
Edat	Referència a l'edat del menor o jove en el moment de la realització de la recerca	Quantitativa	

Variable	Descripció	Tipus	Categorització
Municipi	Lloc de residència on està empadronat el menor o jove	Qualitativa politòmica	Segons la relació de municipis
Comarca	Comarca de residència en funció del municipi	Qualitativa politòmica	(1) Baix Llobregat nord (2) Baix Llobregat centre (3) Baix Llobregat sud (4) Anoia sud-oest (5) Alt Penedès nord (6) Alt Penedès sud (7) Garraf nord (8) Garraf sud

Taula 5. Variables criminològiques i judicials

Variable	Descripció	Tipus	Categories	Tractament
Edat primer contacte DGJJ	Edat del menor quan es dona el seu primer contacte amb els serveis de la DGJJ.	Edat decimals	amb Sense categories	Data inici programa DGJJ – data de naixement.
Edat primer fet delictiu	Edat del menor quan es registra el primer fet que motiva l'obertura d'expedient a la jurisdicció de menors.	Edat decimals	amb Sense categories	Data del primer fet delictiu – data de naixement.
Edat últim fet delictiu	Edat del menor quan es registra l'últim fet que motiva l'obertura d'expedient a la jurisdicció de menors.	Edat decimals	amb Sense categories	Data de l'últim fet delictiu – data de naixement.
Carrera delinqüencial	Duració de la trajectòria delinqüencial del menor.	Quantitativa discreta (escala)	Sense categories	Data primer fet – data últim fet
Total expedients a la jurisdicció de menors	Nombre total de procediments a la jurisdicció de menors.	Quantitativa		Recompte de procediments
Total expedients en instrucció	Nombre total de procediments en instrucció a la jurisdicció de menors.	Quantitativa		Recompte de procediments en instrucció
Total expedients jutjats	Nombre total de procediments que han estat jutjats a la jurisdicció de menors.	Quantitativa		Recompte de procediments jutjats

Variable	Descripció	Tipus	Categories	Tractament
Total expedients finalitzats	Nombre total de procediments finalitzats a la jurisdicció de menors, fa referència al compliment total del programa.	Quantitativa		Recompte de procediments finalitzats
Total expedients sobreseguts	Nombre total de procediments sobreseguts a la jurisdicció de menors.	Quantitativa		Recompte de procediments finalitzats
Total expedients resolts mitjançant mediació	Nombre total de procediments finalitzats a través del programa de mediació.	Quantitativa		Recompte de mediacions realitzades
Total expedients absolt	Nombre total de procediments que han finalitzat amb una absolució.	Quantitativa		Recompte d'absolucions
Tipus de primer fet delictiu comés	Primer fet delictiu (seleccionar el més greu si n'hi ha més d'un) comés per el menor.	Qualitativa politòmica	Segons el codi de delictes	Recollida directament a partir de la base de dades DGJJ
Data primer fet	Data del primer fet comés.	Data		Recollida directament a partir de la base de dades DGJJ
Primer fet violent o no violent	Naturalesa violenta o no violenta del delicte o falta.	Qualitativa dicotòmica	(0)No violent (1)Violent	Recollida directament a partir de la base de dades DGJJ

Variable	Descripció	Tipus	Categories	Tractament
Tipus últim fet delictiu comés	Últim fet delictiu (seleccionar el més més greu si n'hi ha més d'un) comés per el menor.	Data		Recollida directament a partir de la base de dades DGJJ
Data últim fet delictiu	Data últim fet comés.	Data		Recollida directament a partir de la base de dades DGJJ
Últim fet violent o no violent	Naturalesa violenta o no violenta del delicte o falta.	Qualitativa dicotòmica	(0)No violent (1)Violent	Recollida a partir de la base de dades DGJJ
Total causes/fets expedient menor	Total de causes/fets en les quals s'ha vist implicat el menor o jove.	Quantitativa		Sumatori de delictes o faltes de tots els procediments judicials
Desistiment reincidència versus	Desistents: Menors amb un fet o més que han abandonat la seva trajectòria com a mínim en els darrers nou mesos (30/11/2010 a 1/9/2011). Reincidentes: Menors que en els darrers nou mesos se'ls hi ha incoat un nou expedient a la jurisdicció de menors (30/11/2010 a 1/9/2011).	Qualitativa politòmica	(0)Desistent (1)Reincident (2)No avaluable (3)Internats desinternats recentment o	Recollida a partir de l'últim fet present en la base de dades DGJJ

Variable	Descripció	Tipus	Categories	Tractament
Primer programa DGJJ Últim programa DGJJ	Primer programa de la DGJJ realitzat per part del menor. Últim programa aplicat per la DGJJ al menor.	Qualitativa politòmica	Segons el codi programes (annex)	Recollida a partir de la base de dades DGJJ
Situació administrativa primer i últim programa	Situació del programa (a data de 1-9-2011).	Qualitativa politòmica	(1)Pendent inici (2)Execució (3)Finalitzada (4)Suspesa (5)Altres	Recollida a partir de la base de dades DGJJ
Segon, tercer, quart, cinquè, sisè, setè programa DGJJ	Consecució dels programes aplicats per la DGJJ al menor.	Qualitativa politòmica	Segons el codi programes	Recollida directament a partir de la base de dades DGJJ

3.2.3. Mostra

El llistat de menors i joves susceptibles a ser inclosos en la recerca ens la va proporcionar la Direcció General de Justícia Juvenil per mitjà de l'Àrea de Planificació i Projectes Estratègics.

Del llistat inicial proporcionat per l'Àrea de Planificació i Projectes Estratègics es van excloure els joves majors d'edat. El no disposar d'informació relacionada amb l'obertura de nous expedients per la presumpta comissió de faltes o delictes en la jurisdicció d'adults mitjançant la base de dades de justícia juvenil, ens va dur a desestimar joves amb franges d'edat superiors a la majoria d'edat.

Es va decidir no eliminar aquells joves de poc més de divuit anys a l'existir la possibilitat de conèixer noves reincidències de quan era menor. Al ser recent el compliment de la majoria d'edat, pot succeir que s'incoïn nous expedients per faltes o delictes presumptament comesos quan era menor d'edat. Els tècnics de justícia juvenil en tenen coneixement a través de la petició d'informe d'assessorament tècnic de la Fiscalia de Menors.

Es van excloure a més aquells menors que només se'ls hi ha aplicat el programa d'assessorament tècnic, per el supòsit de presumpció d'innocència. Degut al reconeixement dels fets, i resolució del conflicte per la via extrajudicial si es van incloure en la mostra menors procedents del programa de mediació.

Així doncs aplicats aquests requisits, la mostra que forma part de la primera etapa de la investigació, és a dir de l'anàlisi descriptiu del total de la mostra, són 343 adolescents de 14 a 18 anys i tres mesos que han finalitzat, es troben actius o bé hi ha pendent d'inici un programa de la Direcció General de Justícia Juvenil.

L'àmbit territorial de la mostra correspon als territoris transferits a l'equip de medi obert Barcelona dos, el qual té la província de Barcelona sud com a territori referent, comprenent les comarques del Garraf, Alt Penedès, Baix Llobregat, i alguns municipis de l'Anoia.

Els límits temporals fixats per la selecció de la mostra estan en base a la realització o finalització d'un programa de la DGJJ entre el 1/5/10 a 1/5/11. El seguiment fet doncs a la mostra és d'un any i nou mesos, considerant que la data de tancament del treball de camp va ser el 1/9/11.

Es va fer un segon filtratge dels 343 subjectes en funció de si eren desistents o reincidents en el delictes, quedant reduïda la mostra a un total de $n=288$. Recordem que el segon objectiu és la descripció del desistiment, i per tal fita es van identificar els adolescents desistents com els reincidents del total de la mostra. Per a seleccionar els joves desistidors s'ha utilitzat el marc teòric de l'article de Laub i Sampson (2001) els quals en el seu article indicaven que els períodes de seguiment del desistiment oscil·len entre sis mesos mínim a dos anys. En aquest cas el criteri emprat són nou mesos com a mínim sense tenir un temps màxim delimitat.

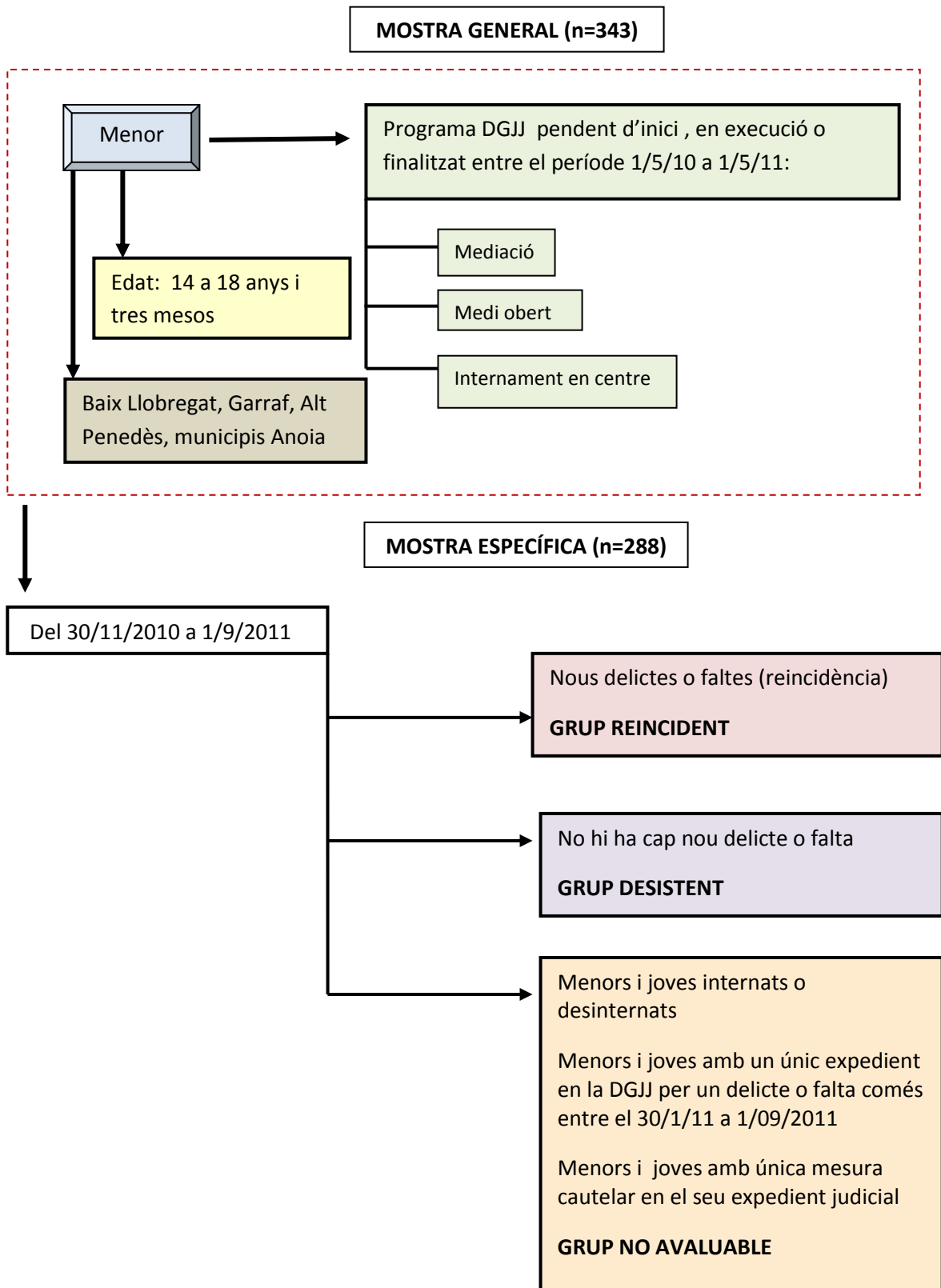
En quan a la reincidència ens hem basat amb la definició de ser acusat d'un nou delictes Jennings (2003, citat per Capdevila, Ferrer i Luque, 2005), i en aquest estudi consisteix en retornar a la justícia de menors (nova demanda per part de la Fiscalia d'un informe d'assessorament tècnic, mesura cautelar, o programa de mediació) utilitzant el mateix període de temps, és a dir nou mesos, que l'utilitza't per valorar el desistiment. A la taula 6 es presenten de manera ampliada i concisa els criteris utilitzats per la selecció de la mostra.

La mostra d'adolescents que van participar de la segona part d'aquesta recerca l'estudi per enquesta, van ser els mateixos adolescents que formen part de l'estudi descriptiu i correlacional. És una mostra de subjectes voluntaris ($n=101$) (Hernández., Fernández i Baptista, 2007) que van accedir a contestar el qüestionari QDE-SEC de desenvolupament emocional. En aquest cas a més dels criteris d'exclusió detallats a la taula 6 també ho són el fet que l'adolescent no tingui un nivell de comprensió lectora bàsic, i que estigui diagnosticat amb un trastorn mental sever.

Taula 6 . Criteris d'inclusió i exclusió de la mostra per l'anàlisi del desistiment

Inclusió	Exclusió
<p>Menors procedents dels programes de mediació o medi obert que faci com a mínim més de nou mesos que no se'ls hi hagi incoat cap nou expedient a la jurisdicció de menors.</p> <p>El període mínim per incloure els adolescents com a desistents compren del 30 de novembre del 2010 a l'1 de setembre del 2011.</p>	<p>Els menors amb delictes comesos en el període del 30 de novembre del 2010 a l'1 de setembre del 2011 no els podíem classificar com a reincidents, al ser un únic delicte, ni desistent al ser poc el temps disposat alhora de valorar el desistiment.</p> <p>És per aquest motiu que s'exclouen els menors que només tenen en el seu expedient judicial un únic procediment obert per una falta o delicte comés, i que sigui posterior al 30 de novembre del 2010.</p>
<p>Menors procedents dels programes de mediació, medi obert i internament que, al contrari, en els darrers nou mesos se'ls hagi incoat un nou expedient a la jurisdicció de menors, sent aquest el grup reincident.</p>	<p>Menors que faci menys de nou mesos que s'hagin desinternat d'un centre educatiu. Es va valorar que no disposàvem de prou temps per valorar el desistiment en el delicte.</p> <p>Menors internats que no se'ls hagués obert cap nou expedient en els darrers nou mesos.</p> <p>Menors que només tenen en el seu expedient judicial un sol programa cautelar (llibertat vigilada o internament cautelar) i que per tant prèviament no haguessin finalitzat cap programa a la DGJJ.</p>

Gràfic 1. Selecció mostra en funció de les etapes de l'estudi

3.2.4. Instruments de recollida d'informació

La recollida de dades per obtenir informació de la mostra, ens referim a dades individuals, penals i criminològiques, s'ha realitzat mitjançant una plantilla elaborada exclusivament per aquesta recerca. Prèviament es varen decidir quines eren les variables d'estudi per aquesta primera fase i en base a aquestes es va elaborar una plantilla de recollida de dades. D'aquesta manera les persones que han participat en el treball de camp tenien un protocol i per tant uns criteris comuns en l'observació i la recollida de dades. Seguint aquest protocol es recollien dades sociodemogràfiques, els delictes en els quals ha estat implicat el menor i els programes educatius que ha realitzat.

En canvi, per a la descripció, anàlisi i comparació entre grups de les competències emocionals s'ha utilitzat el qüestionari QDE-SEC de desenvolupament emocional (Pérez, Álvarez i Bisquerra, 2007) adreçat a població adolescent. Una manera vàlida i de fet majoritàriament utilitzada per bona part dels científics, al no disposar fins fa poc d'instruments que mesurin els actius de la resiliència, és la utilització d'eines psicomètriques que focalitzen l'anàlisi en aspectes concrets del desenvolupament de l'adolescent. Ens referim a estudis específics que postulen que la resiliència es pot beneficiar d'una conceptualització més estreta centrant-se en resultats acotats a àrees o determinats moments específics del desenvolupament, i a través de dominis de competència, en compte de fer referència a la resiliència en termes globals (Vanderbilt i Shaw, 2008). Estudis des d'aquesta perspectiva poden indicar l'èxit d'adaptació i contribueixen per tant a augmentar el coneixement dels factors protectors, i és basant-nos en aquest argument que es va decidir utilitzar el qüestionari QDE-SEC de desenvolupament emocional. Aquest qüestionari ha estat dissenyat com a instrument per a recollir dades que permetin detectar necessitats en les diferents dimensions que conformen la competència emocional.

El QDE-SEC és un inventari d'autoinforme que reuneix informació de les cinc dimensions de la competència emocional d'acord amb el marc teòric de l'educació emocional (Bisquerra, 2000, 2003): consciència emocional, regulació emocional, autonomia personal, intel·ligència interpersonal i habilitats de vida i benestar.

Consta de 36 ítems que s'agrupen en cinc blocs, i cada una de les dimensions es pot subdividir en components més concrets d'acord amb la taula 7:

- **Consciència emocional:** Fa referència a la capacitat per prendre consciència de les pròpies emocions i la dels demés, incloent l'habilitat per captar el clima emocional d'un context determinat.
- **Regulació emocional:** Capacitat per gestionar les emocions de manera adequada, suposa prendre consciència de la relació entre emoció, cognició i comportament, disposant de bones estratègies d'afrontament.
- **Autonomia personal:** Es pot prendre com a concepte ampli que inclou un conjunt de característiques i elements relacionats amb l'autogestió personal, entre els que destaquen l'autoestima, l'actitud positiva davant la vida, responsabilitat, capacitat per analitzar críticament les normes socials, la capacitat per buscar ajuda i recursos.
- **Competència social:** Implica dominar les habilitats socials, capacitat per a una comunicació efectiva, respecte i actituds prosocials, assertivitat.
- **Competències per la vida i el benestar:** capacitat per adoptar comportaments apropiats i responsables i afrontar satisfactòriament els desafiaments diaris, facilitant-nos experiències de satisfacció o benestar, amb objectius realistes i responsabilitat en la presa de decisió.

Taula 7. Dimensions de la competència emocional

Competència Emocional	
Conciència Emocional	Presència de consciència de les pròpies emocions
	Donar nom a les pròpies emocions
	Comprensió de les emocions dels altres
Regulació emocional	Prendre consciència de la interacció entre emoció, cognició i comportament
	Expressió emocional
	Capacitat per a la regulació emocional
	Habilitats d'afrontament
	Competència per a autogenerar emocions positives

Competència Emocional	
Autonomia personal	Autoestima
	Automotivació
	Actitud positiva
	Responsabilitat
	Autoeficàcia emocional
	Anàlisi crític de normes socials
	Resiliència per afrontar situacions adverses
Competència social	Dominar les habilitats socials bàsiques
	Respecte pels altres
	Comunicació receptiva
	Comunicació expressiva
	Compartir emocions
	Comportament prosocial i cooperació
	Assertivitat
	Prevenició i solució de conflictes
Capacitat per gestionar situacions emocionals	
Competències per a la vida i el benestar	Fixar objectius adaptatius
	Ciutadania activa, cívica, responsable, crítica i compromesa
	Benestar subjectiu
	Fluir
	Buscar ajuda i recursos

Font: Bisquerra i Pérez (2007)

El qüestionari mesura les manifestacions o respostes dels subjectes front opinions referides a pensaments, emocions o conductes relatives a l'objecte que s'està mesurant, la competència emocional. La suma de les respostes a ítems homogenis situa al subjecte en la variable que s'està mesurant. La resposta a cada ítem està en funció del grau d'acord o desacord en el continuo de la variable mesurada.

3.2.5. Procediment de recollida de dades.

Per a la descripció general de la mostra i l'anàlisi del desistiment en relació a variables sociodemogràfiques i judicials tal com s'ha mencionat anteriorment la font de dades utilitzada ha estat la base de dades de la Direcció General de Justícia

Juvenil. Per assegurar la validesa i credibilitat en la recollida de dades es va elaborar una plantilla de recollida de dades fent-se diverses proves pilot, unificant-se criteris i revisant la plantilla fins aconseguir el màxim d'objectivitat possible i consens. Amb aquest protocol es seguïen les diferents pantalles de la base de dades i es recollien dades individuals, fets delictius, i el llistat dels programes aplicats a cada menor i jove. El supòsit de dinamisme de la mostra al qual anteriorment s'ha fet referència ha fet que fos necessari revisar les dades prèviament recollides un segon cop.

A l'haver un impàs de temps de quatre mesos entre la recollida de dades sociodemogràfiques, penals i criminològiques, i l'administració del qüestionari als menors ens podíem trobar amb variacions en quan a la situació de desistència o reincidència en el moment d'introduir les dades definitives per l'anàlisi del desistiment. Per exemple, podria succeir que algun dels desistents durant aquest període de temps s'hagués vist implicat en un nou fet .o variacions en quan a la situació dels programes de la DGJJ. Això doncs era un possible error en la recollida de dades que podia alterar els resultats i la manera de pal·liar-ho va ser fer una segona revisió el mes d'agost del 2011 que va permetre alhora augmentar la consistència de les dades.

L'accés als menors i l'administració dels qüestionaris s'ha fet mitjançant contacte telefònic en els casos de menors procedents del programa de mediació. En cas accedissin a participar en l'estudi se'ls citava en un espai proper al seu lloc de residència, en gran part als serveis socials de l'ajuntament, per tal de poder administrar el qüestionari. Principalment ha estat la investigadora principal qui s'ha encarregat d'aquesta tasca, comptant amb el suport dels tècnics de l'equip de medi obert Barcelona 2.

En els casos de joves amb programes en medi obert eren els tècnics de medi obert que en context d'entrevista i sempre amb el consentiment exprés del menor o jove administraven l'instrument.

I per últim l'accés als nois internats s'ha realitzat a través de la direcció i l'equip educatiu del centre. Els coordinadors o educadors tutors consultaven als joves si volien participar de la investigació, i en cas afirmatiu depenent del centre educatiu

han estat els tutors qui han administrat el qüestionari, com és el cas d'Oriol Badia i Til.lers. En el cas del centre Can Llupià ha estat una educadora col·laboradora del treball de camp qui va dur a terme aquesta tasca, i la investigadora principal va administrar el qüestionari als adolescents del centre educatiu l'Alzina.

Les famílies i els menors van estar informats d'antuvi que la participació en la recerca era totalment voluntària, no remunerada i independent del tractament socioeducatiu, i que el fet de participar no els hi reportava cap benefici, i que no accedir a col·laborar no els hi suposaria cap greuge comparatiu. Per poder participar a la recerca era absolutament imprescindible el consentiment escrit informat dels seus pares/mares/tutors legals o guardadors. L'instrument emprat era fàcilment comprensible, i la realització de la prova no sobrepassava els 30 minuts evitant així la fatiga, i sempre de mode individual per evitar les distraccions.

3.2.6. Anàlisi de les dades

Per la descripció de la mostra, tant la general com l'específica referida al desistiment, s'han utilitzat freqüències i estadístics com la mitjana i la desviació típica.

En relació als perfils diferencials del grup desistent com del reincident per a les variables sociodemogràfiques, penals i criminològiques com en les competències emocionals s'ha utilitzat l'estadístic *Txi-quadrat de Pearson*, la prova *t d'Student* per la comparació paramètrica de mitjanes en grups independents, i *l'Z de Kolmogorov-Smirnov* en l'anàlisi de l'edat del primer fet delictiu per a mostres no paramètriques.

En el cas de la recollida de dades de la part descriptiva s'ha utilitzat el programa EXCEL, i posteriorment aquestes dades van ser exportades al paquet estadístic SPSS 17.0, formatejades i computades per al seu tractament estadístic.

3.2.7. Mitjans per dur a terme la investigació

La investigadora principal de la recerca és doctoranda del programa de doctorat Educació i Societat de la Facultat de Pedagogia de la Universitat de Barcelona, cosa que ha facilitat l'accés a les diferents bases de dades i revistes electròniques. Aquest

fet suposa que a més hagi disposat del suport de les seves tutores de tesi, Crescencia Pastor i Núria Fuentes, per la revisió dels continguts de la present investigació com dels seus procediments.

Aquesta investigació ha comptat amb la col·laboració de l'Anna Bosch com a col·laboradora principal en el treball de camp i de manera secundària dels tècnics de l'equip de medi obert Barcelona 2 (Edgar Rosés, Alicia Martí, Xavier Pedrós, Miquel A. López, Inés Busquets, Mar Pérez, Jordi Giralt) així com de la Marta Gran, tècnica del centre educatiu Can Llupià; d'una llicenciada en antropologia, l'Ariadna Blasco, i d'una estudiant en pràctiques d'educació social, l'Anna Xancó. Tanmateix s'ha comptat amb el suport de dos experts en metodologia, Francisco José Eiroa i Jorge Luís Méndez.

3.2.8. El calendari de la recerca.

La investigació s'ha dut a terme durant el període comprés entre el mes de desembre del 2010 al mes de novembre del 2011.

- Durant els mesos de desembre, gener, febrer es va dur a terme la revisió bibliogràfica. S'ha fet una recerca bibliogràfica sistemàtica a diferents bases de dades i recursos on-line, a més de consultar diferents materials impresos (essencialment tesis doctorals publicades per la Universitat de Barcelona i llibres especialitzats). Es van identificar llibres tant al catàleg del CCUC com del CBUC i a biblioteques especialitzades en la matèria. Pel que fa a la cerca bibliogràfica mitjançant recursos informàtics, es va emprar la base de dades *EBSCO host*, que permet fer cerques múltiples a diferents bases de dades de referència internacional i de forma simultània. Les bases de dades seleccionades per a la consulta van ser ERIC, PsycInfo i Psychological and Behavioral Sciences Collection. Es van utilitzar els següents keywords: *Resilience, Youth offenders, Youth offending, Juvenile Justice, Risk factors, Protective factors, Desistance*. A més també es va consultar la base de dades Psicodoc amb els mateixos criteris de cerca.

- Durant el mes de març i abril es va elaborar el disseny de l'estudi. Això va suposar definir les variables rellevants i elaborar la plantilla de dades com seleccionar l'instrument de recollida d'informació. Per altre banda es van iniciar els contactes com les gestions necessàries, redactant els documents pertinents, per accedir a la consulta dels expedients informàtics dels menors i disposar del consentiment de la DGJJ per accedir a la base de dades com als participants de la recerca.
- Durant la primera quinzena del mes d'abril es varen fer diverses proves pilot amb la plantilla de recollida de dades i definir els criteris que garantissin que les diferents persones implicades en la recollida de dades utilitzessin un mateix procediment. Durant el mes d'abril i maig es van recollir com introduir les dades necessàries per el posterior anàlisi. Durant aquest mes es va demanar la col·laboració dels diferents tècnics de medi obert en quan a la seva participació en el treball de camp relatiu a l'administració del qüestionari.
- Durant el mes de juny i fins al mes d'octubre es va dur a terme el treball de camp relatiu a l'administració dels qüestionari QDE-SEC als adolescents. De forma paral·lela durant els mesos de juliol i setembre es van analitzar les dades de la part descriptiva i correlacional referent al desistiment.
- Durant el mes d'octubre i novembre es van elaborar els resultats del qüestionari QDE-SEC com les conclusions de la investigació.

Tot plegat queda resumit gràficament en el següent cronograma que es presenta a continuació.

Taula 8. Cronograma de la recerca

CRONOGRAMA (2010-2011)	DEC	GEN	FEB	MAR	ABR - MAI	JUN - JUL	SET - OCT	NOV
FASE EXPLORATORIA								
Consultar documents a bases de dades i biblioteques								
Lectura i traducció de documents								
Redacció del marc teòric								
FASE DE PLANIFICACIÓ								
Elaboració del disseny de la recerca								
Reunions amb caps de servei per negociar l'accés a la base de dades								
Trobades amb l'àrea de planificació de projectes estratègics de la DGJJ								
Definició de variables rellevants per l'anàlisi descriptiu del desistiment								
Elaboració de la plantilla de recollida de dades								
Prova pilot								
Recerca d'instruments que avaluïn les competències emocionals								
Trobades de supervisió amb experts en metodologia								
Sol·licitud als tècnics de medi obert a participar en la recerca								
FASE ENTRADA A L'ESCENARI								
Recollida de dades de la base de dades de la DGJJ								
Introducció de dades								
Reclutament adolescents per participar en la recerca								
Treball de camp administrant els qüestionaris QDE-SEC								
FASE D'ANÀLISI DE LES DADES I ELABORACIÓ INFORME								
Anàlisi de les dades recollides de la base de dades								
Introducció de les dades del qüestionari QDE-SEC								
Revisió de les dades relatives al desistiment								
Anàlisi de les dades del qüestionari								
Elaboració dels resultats i les conclusions de la recerca								

4.Resultats

4.1. Introducció

Els resultats s'exposen en dos grans blocs, un descriptiu del perfil de l'adolescent desistent i les variables associades, i un segon relatiu a les competències emocionals com a factors protectors de la delinqüència juvenil.

En primer lloc es presenten les característiques sociodemogràfiques, penals i criminològiques, com també el recorregut educatiu realitzat per programes de la DGJJ de la mostra total d'adolescents infractors (n=343).

En un segon moment, i amb l'objectiu de poder donar resposta als objectius del primer bloc de la recerca, novament s'exposen dades sociodemogràfiques, penals i per programes de la DGJJ, però a partir de la comparació de desistents versus reincidents (n=288). Els resultats ens informen de quin és el perfil de l'adolescent desistent i quines les característiques que més s'associen amb el desistiment.

En tercer lloc, s'exposen els resultats en base als objectius del segon bloc de la recerca. Dels 288 subjectes desistents i reincidents s'ha aconseguit la participació de 101 adolescents que varen complimentar el qüestionari de QDE-SEC de desenvolupament emocional. A partir de l'estudi per enquesta es presenten les competències emocionals d'ambdós grups i s'identifiquen aquelles que mantenen relacions significatives amb el desistiment.

4.2. Descripció general de la mostra

La mostra està constituïda per 343 adolescents i joves que entre el període un de maig del 2010 a l'un de maig del 2011 varen ser atesos per la Direcció General de Justícia Juvenil arrel de la incoació i/o resolució d'un procediment judicial per la comissió d'una falta o delicte.

La mostra podria haver estat de major magnitud donat que la intervenció en l'àmbit de la justícia juvenil no finalitza quan els menors compleixen la majoria d'edat sinó quan finalitza la mesura educativa que està en compliment. No obstant els criteris de

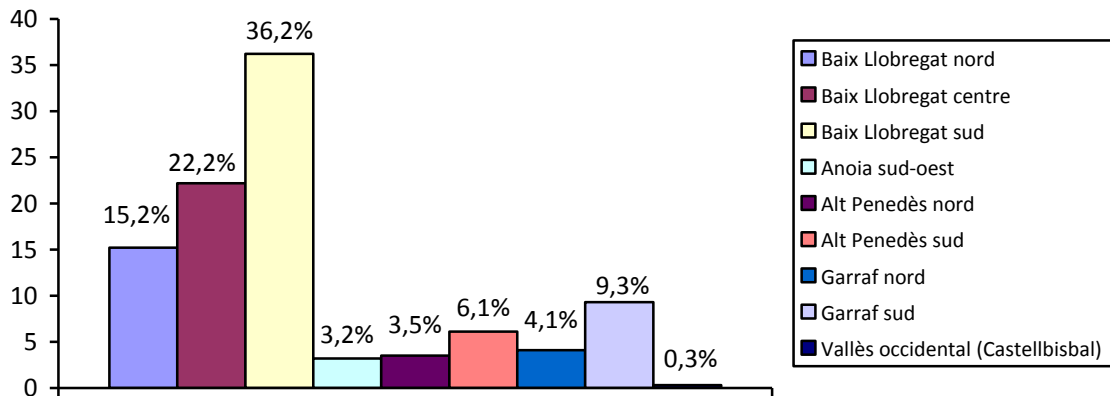
selecció de la mostra exposats a l'anterior capítol van fer que la mostra quedés reduïda a 343 subjectes.

4.2.1. Dades sociodemogràfiques

Dels 343 adolescents el 81,3% (n=279) són homes i el 18,7% restant (n=64) són dones. Cal destacar que, com la majoria d'estudis de delinqüència, la mostra és predominantment masculina. La mitjana d'edat en el moment de realitzar l'estudi és de 16,81 anys (DT=0,083). Per les noies de 16,75 anys (DT=0,120) i en el cas els nois de 16,82 anys (DT=0,0496).

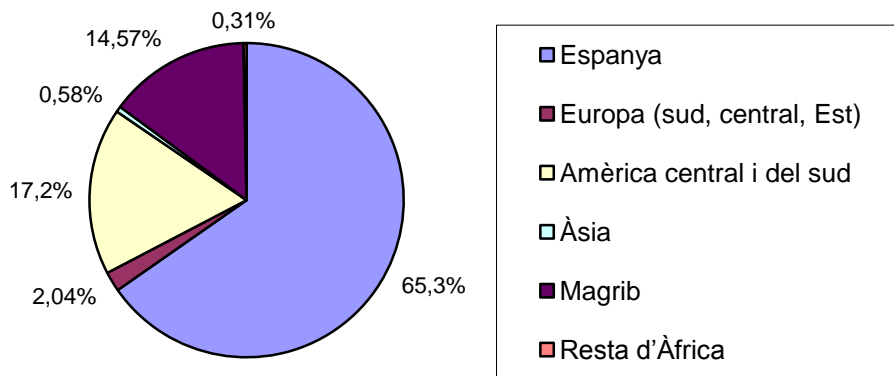
La mostra procedeix de les àrees geogràfiques assignades a l'equip d'execució de mesures en medi obert Barcelona 2. Aquest equip és l'encarregat de l'execució de mesures en medi obert de menors i joves residents en les comarques del Baix Llobregat, Garraf i Alt Penedés, no obstant reforça a altres equips de medi obert i és per aquesta raó que s'han inclòs en la mostra menors i joves procedents de l'Anoia sud-Oest i del municipi de Castellbisbal, ubicat al Vallès Occidental. En el moment de la recollida de dades es va agrupar cada un dels casos en relació al municipi i la comarca de residència. La comarca on ens trobem major nombre de subjectes és la del Baix Llobregat, seguida del Garraf i per últim l'Alt Penedés. En concret la zona amb major percentatge és el Baix Llobregat sud que aglutina els municipis de Viladecans, Gavà, Sant Boi del Llobregat, El Prat del Llobregat, Castelldefels, Sant Ciment del Llobregat i Begues.

Gràfic 2. Distribució dels adolescents en funció de la comarca de residència.

En relació a la nacionalitat els estrangers són el 34,69% del total mentre que els espanyols són el 65,31%. Si observem el gràfic de sectors el col·lectiu magrebí és el més present d'estrangers (14,57%), ja que en el cas d'Amèrica central i del Sud, tot i presentar un percentatge superior, aquest supòsit inclou varies nacionalitats, aglutinant diversos països d'aquesta zona geogràfica.

Gràfic 3. Distribució dels adolescents en funció de l'àrea geogràfica de procedència.

4.2.2. Dades penals i criminològiques

Es van recollir el conjunt de procediments judicials presents en l'expedient informàtic del menor, com els fets delictius que van motivar l'obertura de tal expedient a la jurisdicció de menors.

El nombre total de delictes o faltes en instrucció, jutjades, o amb prescripció pel total de subjectes de la mostra és de 1202. El fet que la causa es trobi en instrucció implica que la Fiscalia de menors està duent a terme la instrucció dels fets delictius, amb el conjunt d'accions que implica, i que el menor com d'altres implicats, estan a l'espera de la citació del Jutjat de Menors per la celebració de l'audiència. En el supòsit que la causa ja estigui jutjada vol dir que el menor disposa d'una sentència per part del Jutjat de Menors que pot ser condemnatòria i de la qual se'n després una mesura educativa que el menor haurà de complir, o bé pot finalitzar amb l'absolució del menor de la causa pel qual se'l jutjava. Per últim, les causes que han quedat prescrites són aquelles que no arribaran a ser jutjades donat el Jutjat de Menors ha arxivat l'expedient.

Observant el global de la mostra, el promig de delictes o faltes (en instrucció, jutjats, prescrits) en que s'ha trobat implicat el menor de la nostra mostra és de 3,5 de mitjana (DT= 3,711). A la taula 8 es resumeix el nombre de fets delictius acumulats per cada un dels adolescents avaluats.

Taula 9. Distribució de delictes i faltes en instrucció, jutjades o amb prescripció en el total de la mostra

Nombre de fets	n	%
1	148	43,3
2	57	16,7
3	30	8,8
4 a 7	63	18,9
8 a 12	25	7,5
13 a 19	19	4,8

En quan a la diferència de delictes o faltes en les quals estan implicats els nois és major respecte les noies, amb una mitjana de 3,81 (DT=3,966) respecte 2,09 de les noies (DT=1,669).

Cal remarcar de manera positiva que 148 menors (43,3% dels menors que componen la mostra avaluada en el present treball) només acumulen un únic delictes o falta.

Respecte als procediments judicials que se'n deriven de les causes incoades ens va interessar recollir en quina situació es trobaven cada un d'ells. En la base de dades utilitzada per recollir la informació dels menors ens trobem quatre supòsits: en instrucció, jutjats, finalitzats o prescrits. Es va decidir incorporar la mediació com una categoria més, buscant els procediments finalitzats o en execució mitjançant el programa de mediació. Ens va semblar interessant reflectir en quina mesura la mediació dóna un impuls important a la resolució dels procediments per la via extrajudicial.

El nombre total de procediments del total de la mostra és de 942. La majoria dels procediments judicials es troben repartits en tres situacions, un 30,47% s'han resolt mitjançant un programa de mediació i reparació amb la víctima, en segon lloc i amb un percentatge de 28,34% es troben en instrucció, és a dir a l'espera de celebració d'audiència per part del Jutjat de Menors, i amb un 28,13% són procediments jutjats. Com aspectes residuals s'observa que alguns d'aquest procediments estan finalitzats, han quedat prescrits, o bé el menor ha quedat absolt.

Taula 10. La situació del procediment judicial incoat a la jurisdicció de menors per el total de la mostra.

Situació procediment	n	%
Mediació	287	30,47
Instrucció	267	28,34
Jutjats	265	28,13
Finalitzats	60	6,37
Prescrits	41	4,35
Absolts	22	2,34

Les dades que a continuació es presenten (taula 10 i 11) són el primer delictes o falta comès per els menors de la mostra, i l'últim delictes conegut a data de la recollida de les dades. En alguns casos succeeix que el menor comet un únic delictes, que és per tant un primer i últim, i així ha estat introduït. Per aquells menors que acumulen una

trajectòria delictiva més amplia el primer i últim delictes corresponen a infraccions diferents.

En el moment de recollir les dades ens vam trobar que dins de cada causa pot haver un o més fets delictius. El criteri per seleccionar un delictes entre varis ha estat: escollir el més greu, s'agafava el delictes per sobre la falta, i aquesta per sobre la temptativa. En casos de paritat es prioritzaven els delictes contra les persones, seguit contra la propietat, i en últim lloc les altres categories existents¹. Hem trobat 30 delictes i faltes diferents com a primer fet delictiu en el qual s'ha vist implicat el menor, i en el segon cas un total de 37 delictes o faltes.

A continuació es presenta mitjançant les taules 10 i 11 els percentatges agrupats per categories del primer i últim delictes en el qual s'han vist implicats els adolescents de la mostra.

Taula 11. Tipus de primer fet delictiu agrupat en quatre categories per al total de la mostra.

Tipus de fet delictiu	n	%
Contra la propietat	174	50,7
Contra les persones i lesions	127	37
Contra la llibertat i el dret fonamental	23	5,5
Contra l'ordre públic i la seguretat col·lectiva	19	6,7

¹ Dins de la categoria *contra la propietat* s'han inclòs: furt, robatori amb violència, robatori amb intimidació, robatori amb força en les coses, furt ús vehicle a motor, robatori amb violència i/o intimidació, apropiació indeguda, usurpació, robatori, receptació, deslluïment de bens immobles.

Dins de la categoria *contra les persones i lesions* s'han inclòs: lesions, maltractament familiar, homicidi, violència domèstica, violència física contra les persones, abusos sexuals, assassinat, agressió sexual.

Dins de la categoria *contra la llibertat i el dret fonamental* s'han inclòs: amenaça, contra la integritat moral, coacció, vexacions injustes, violència psíquica sobre familiars.

Dins de la categoria *contra l'ordre públic i la seguretat col·lectiva* s'han inclòs: conducció sense llicència, incendi, greu risc per circular, contra la seguretat vial, atemptat contra l'autoritat, obstrucció a la justícia, fals testimoni, estafa, falta de respecte a l'autoritat, contra la salut pública, desobediència i trencament de condemna.

Taula 12. Tipus de l'últim fet delictiu agrupat en quatre categories per al total de la mostra.

Tipus de fet delictiu	n	%
Contra la propietat	182	53,1
Contra les persones i lesions	112	32,7
Contra la llibertat i el dret fonamental	28	8,22
Contra l'ordre públic i la seguretat col·lectiva	21	6,1

El tipus de delicte per el qual principalment es troben implicats els menors de la mostra, tant en un primer com últim delicte són delictes o faltes contra la propietat, i en segona instància contra les persones i el dret fonamental. En el cas dels delictes contra la propietat s'observa com augmenten en l'últim delicte (53,1%) respecte el primer delicte (50,7%), i disminueixen els delictes contra les persones i lesions (en el primer 37%, i en l'últim 32,7). Els delictes contra la llibertat i el dret fonamental s'observa com augmenten (8,22%) respecte el primer delicte (5,5%), i els delictes contra l'ordre públic i la seguretat col·lectiva es mantenen pràcticament iguals (en el primer 6,7% i en l'últim 6,1%).

Respecte a la naturalesa violenta o no violenta² del delicte comés pel conjunt de la mostra, el 35,6% (122 causes) van ser de tipus no violent mentre que el 64,4% (221 causes) van ser delictes considerats violents. En el cas de l'últim delicte, 134 van ser de tipus no violent (39%) i 209 (61%) van ser violents. En conclusió els delictes o les faltes d'entitat violenta superen tant en el primer com en l'últim delicte els fets de caire no violent.

L'edat mitjana en la comissió del primer fet delictiu per al total de la mostra és als 15,34 anys (DT=0,941) i la comissió de l'últim fet delictiu és als 15,94 anys

² Dins de la categoria de delictes violents s'han inclòs: abusos sexuals, agressió sexual, amenaça, atemptat contra l'autoritat, coacció, homicidi, homicidi imprudent, lesions, maltractament familiar, robatori amb intimidació, robatori amb violència, robatori amb violència i intimidació, robatori amb violència o intimidació, violència domèstica, violència física sobre persones, violència psíquica sobre familiars.

Dins de la categoria de delictes no violents s'han inclòs: conducció sense llicència, contra la integritat moral, danys, furt, furt d'ús de vehicle a motor, obstrucció a la justícia, robatori amb força en les coses, vexacions injustes, falta de respecte a l'autoritat, trencament de condemna, incendi, contra la seguretat vial, contra la salut pública, robatori, apropiació indeguda, fals testimoni, receptació, desobediència, greu risc per circular, deslluïment béns immobles, usurpació.

(DT=0,99). En el cas de les noies l'edat de comissió del primer fet delictiu és als 15,32 (DT= 0,90655) i de l'últim 15,70 (DT= 1,01424).

4.2.3. Intervenció educativa per programes des de la DGJJ

Hem fet referència en la part introductòria que la mostra està formada per 343 adolescents infractors que han rebut una resposta educativa en forma de programa o mesura per part de la Direcció General de Justícia Juvenil.

L'edat mitjana de la primera intervenció efectuada per la DGJJ és als 15,84 anys (DT=0,915). En els casos on el primer programa iniciat és la mediació, l'edat mitjana dels menors és de 15,82 anys (DT=0,061), quan és amb llibertat vigilada de 16,26 anys (DT=0.213) i per últim quan és internament (cautelar o no), el promig d'edat és de 15,47 anys (DT=0.937).

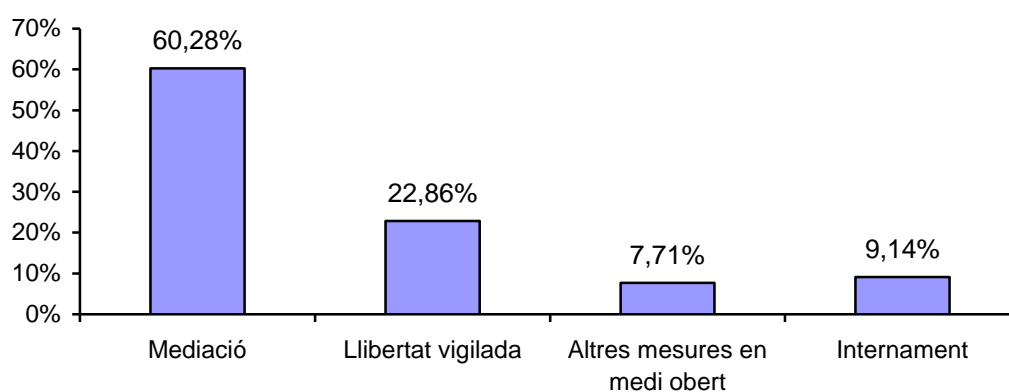
D'acord amb els principis de la LORPM 5/2000 (Llei orgànica de responsabilitat penal del menor) al menor que ha infringit la llei se li pot oferir la via de la reparació i conciliació amb la víctima, és a dir el programa de mediació, i en cas d'informe favorable per part de l'equip tècnic el Ministeri Fiscal pot decidir no continuar tramitant l'expedient. S'entén que la mediació i reparació és un programa que s'ha de tenir en compte sempre que sigui possible per damunt de qualsevol altre, basant-se en el principi d'intervenció mínima definit en la mateixa llei. És doncs normal que ens trobem uns percentatges elevats en el programa de mediació, i que a mesura que ens apropem a d'altres de major contenció o control els percentatges redueixin progressivament. Per menors primerencs en el delictu s'espera que la mediació doni la resposta necessària a la infracció comesa, i en casos en que el mateix menor s'impliqui a posteriori en altres fets s'apliquen altres mesures judicials que a continuació de manera resumida s'expliquen.

A mode sintètic la llibertat vigilada i l'internament en centre són mesures recollides en la LORPM 5/2000. La primera consisteix en realitzar seguiment i supervisió de l'activitat diària del menor, amb la finalitat de dotar-lo dels recursos personals o socials necessaris per superar les circumstàncies que el van portar a delinquir. L'internament és la mesura de major control com intensitat educativa de totes les que preveu la llei, on incorpora una gradació relacionada amb el règim de vida, aquest pot ser tancat, obert o semiobert. Per últim com a altres mesures en medi

obert s'inclouen les prestacions en benefici a la comunitat, tasques socioeducatives, tractament terapèutic ambulatori, permanència de cap de setmana en domicili i la convivència en grup educatiu.

El gràfic 4, que a continuació es presenta, mostra la distribució dels 343 adolescents en funció del programa aplicat. En el moment de la recollida de dades el 60,28% dels adolescents de la mostra havien finalitzat o es trobaven realitzant un programa de mediació, el 22,86% un programa de llibertat vigilada, el 7,71% un programa d'altres mesures en medi obert i per últim el 9,14% mesures d'internament.

Gràfic 4. Distribució dels adolescents en funció del programa aplicat per la DGJJ en el moment de la recollida de les dades.

Recordem que el període de seguiment de la mostra compren l'1 de maig del 2010 a l'1 de maig del 2011, és per aquest motiu que ens trobem un gruix important de programes educatius que han finalitzat (63%). Un percentatge minoritari són programes que a data de recollida de les dades es trobaven en execució (26,8%), és a dir són programes que encara està realitzant el menor, i en última instància ens trobem aquells programes que estan pendents de ser iniciats (5%).

Les situacions administratives de suspensió implica que per motius aliens al serveis de la DGJJ s'ha hagut de suspendre el programa, alguns exemples en serien la marxa del jove del país i la suspensió temporal del programa, o l'incompliment de la mesura judicial que comporta la suspensió del mateix a espera sigui requerit per el Jutjat de Menors. La categoria d'altres inclou els següents supòsits: quan el programa no s'ha iniciat per incompareixença del menor a entrevista per poder donar inici al programa, o quan ha quedat anul·lat.

Taula 13. Situació administrativa del programa aplicat per la DGJJ en el moment de la recollida de les dades.

Situació administrativa	N	%
Pendent inici	17	5
Execució	92	26,8
Finalitzada	216	63
Suspesa	11	3,2
Altres	7	2

4.2.3.1. Recorregut educatiu per programes de la DGJJ

Hem incorporat la seqüència de programes educatius per a cada un dels casos de la mostra, fins arribar a un subjecte al qual se li han aplicat set programes. El diagrama de flux que trobem a la pàgina 65 descriu la trajectòria educativa del conjunt de la mostra i ens permet conèixer el recorregut educatiu en funció de cada un dels programes realitzats.

El primer programa aglutina el total de la mostra, és a dir, tots els menors o joves han realitzat un dels diversos programes de la DGJJ. A mesura que avancem en el diagrama de flux la intervenció educativa va decreixent de manera considerable, i s'observa com el nombre total d'adolescents atesos és menor. Per exemple com a segon programa s'observa un descens important on 226 menors o joves no han participat d'un segon programa, i aquest respecte del tercer programa 59 adolescents menys. S'observa doncs que un primer contacte amb els serveis de la DGJJ aconseguix que un gruix important de joves no tornin a entrar per segona vegada en el circuit de la justícia juvenil. Altre observació radica en que a mesura que avancem en el diagrama de flux la tipologia de programes amb els quals s'intervé amb aquesta mostra són de major intensitat o control.

El primer programa té uns percentatges on el 70,26% dels casos varen realitzar un programa de mediació, el 20,11% la mesura de llibertat vigilada, el 5,83% internament en centre educatiu, altres mesures de medi obert el 3,5% i amonestació 0,3%. Com a segon programa malgrat seguir la mediació en primer lloc (42,73%) hi ha un descens en la seva freqüència, i un increment de la mesura d'internament (16,24%), de la llibertat vigilada (29,91%) i d'altres mesures en medi obert (9,4%), i

amb una mínima representació l'amonestació (0,84%) i la permanència en centre en cap de setmana (0,84%).

Per últim, el 31,03% de la mostra per al tercer programa va realitzar una mediació, el 29,31% una llibertat vigilada, el 20,69% internament en centre i el 17,24% altres mesures de medi obert.

DIAGRAMA DE FLUXE (I)

POBLACIÓ TOTAL (N= 343)

Primer programa:

Mediació	241
Internament cautelar+ internament en centre	9
Internament cautelar	10
Internament en centre	1
LLV cautelar + LLV	13
LLV cautelar	16
LLV	40
PBC	10
TSE	2
Amonestació	1
Total	343

Segon programa:

Mediació	50
Internament cautelar+ internament en centre	9
Internament cautelar	7
Internament en centre	3
LLV cautelar + LLV	3
LLV cautelar	9
LLV	23
PBC	4
TSE	4
TTA	2
Permanència cap de setmana centre	1
Amonestació	1
Convivència en grup educatiu	1
Total	117

Tercer programa:

Mediació	18
Internament cautelar+ internament en centre	5
Internament cautelar	1
Internament en centre	6
LLV cautelar	3
LLV	14
PBC	3
TSE	3
TTA	2
Permanència cap setmana en domicili	1
Convivència en grup educatiu	1
Permanència cap de setmana en centre	1
Total	58

Quart programa:

Mediació	3
Internament cautelar+ internament en centre	3
Internament cautelar	1
LLV cautelar + LLV	1
LLV	8
PBC	6
TSE	4
TTA	3
Convivència en grup educatiu	1
Permanència cap de setmana en centre	2
Total	32

Situació:

Pendent d'inici	7
En execució	42
Finalitzada	277
Suspensió	17
Total	343

Situació:

Pendent d'inici	10
En execució	25
Finalitzada	65
Suspensió	13
Altres	4
Total	117

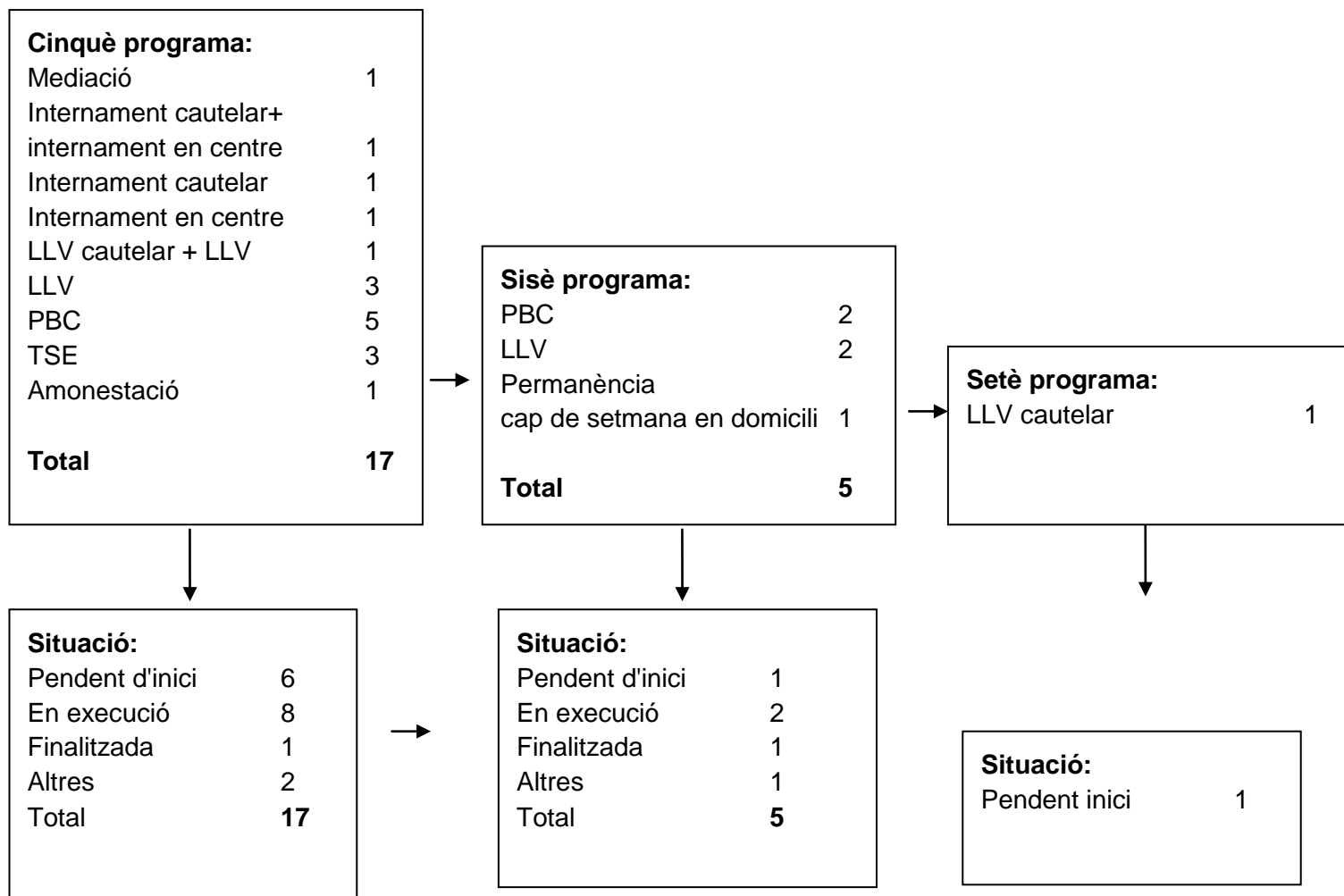
Situació:

Pendent d'inici	4
En execució	23
Finalitzada	21
Suspensió	6
Altres	4
Total	58

Situació:

Pendent d'inici	3
En execució	14
Finalitzada	7
Suspensió	3
Altres	5
Total	32

DIAGRAMA DE FLUXE (II)

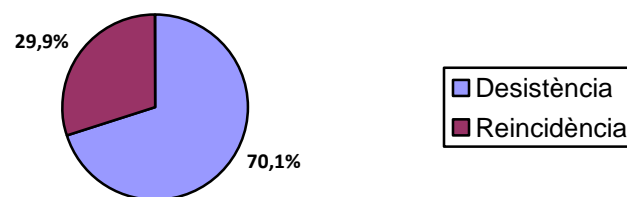
4.3. Perfil de l'adolescent desistent i reincident en la mostra

El següent bloc de resultats correspon a l'anàlisi del desistiment.

Es van excloure 55 subjectes que no eren reincidents ni desistents del total de la mostra, que recordem eren 343, quedant finalment la mostra amb un total de 288 adolescents. Per a tal selecció es van aplicar els criteris d'exclusió i d'inclusió detalladament descrits al capítol anterior i a la taula 6. Explicat de manera concisa són els adolescents internats com desinternats que no tenien cap nou expedient incoat en els darrers nou mesos a data de tancament de l'estudi, i aquells que havien comés un delictes recent sense cap altre causa prèvia.

El 70,1% (n=202) són adolescents desistents i el 29,9 % (n=86) són adolescents reincidents.

Gràfic 5. Taxa de desistiment i reincidència a la mostra

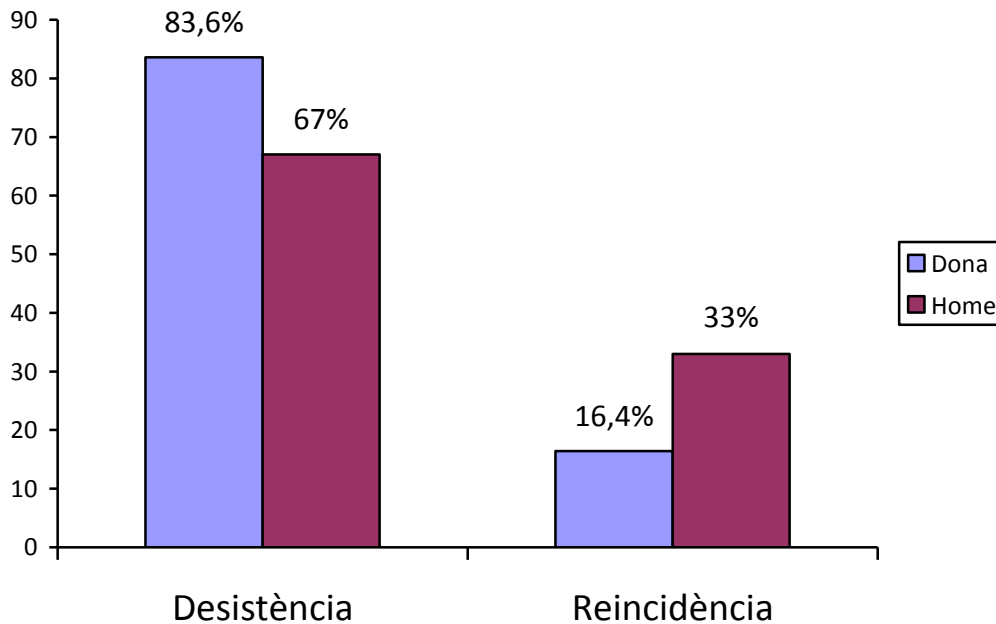
4.3.1. Característiques sociodemogràfiques

4.3.1.1. El gènere

En quan a la variable sexe era important saber si aquest tret esdevé com indiquen algunes investigacions un factor explicatiu del desistiment o la reincidència.

Dins del grup format per les noies (n=55) ens trobem que el 83,6% són desistents mentre que el 16,4% són reincidents. En referència als nois (n=233) s'observa que el 67% són desistents i el 33% reincidents.

Gràfic 6. Desistiment i reincidència en funció del sexe.

És interessant observar que les dones són les menys presents en la mostra i que a més de ser així en el percentatge de desistiment les noies superen als nois, i que tanmateix obtenen percentatges inferiors que els nois en reincidència.

La prova de χ^2 de Pearson suggereix que el sexe s'associa en la nostra mostra amb el fet de pertànyer al grup desistent ($\chi^2=5,913$, $p=0,015$). Les mesures de risc (*odds ratio*) indiquen que a la nostra mostra, la probabilitat de ser desistent és 2,5 vegades més gran en noies que en nois amb un interval de confiança del 95%.

Tal com s'ha comentat en el conjunt de la mostra el promig de delictes comesos per les dones és inferior al dels homes. La prova *t d'Student* per a mostres independents va revelar que aquests valors mitjos són significativament diferents en funció del sexe. Al marge de la resta de variables, les dones van presentar un promig de 1,71 delictes menys que els homes, sent aquesta diferència de mitjanes estadísticament significativa ($t=-5,460$, $p<0,0001$).

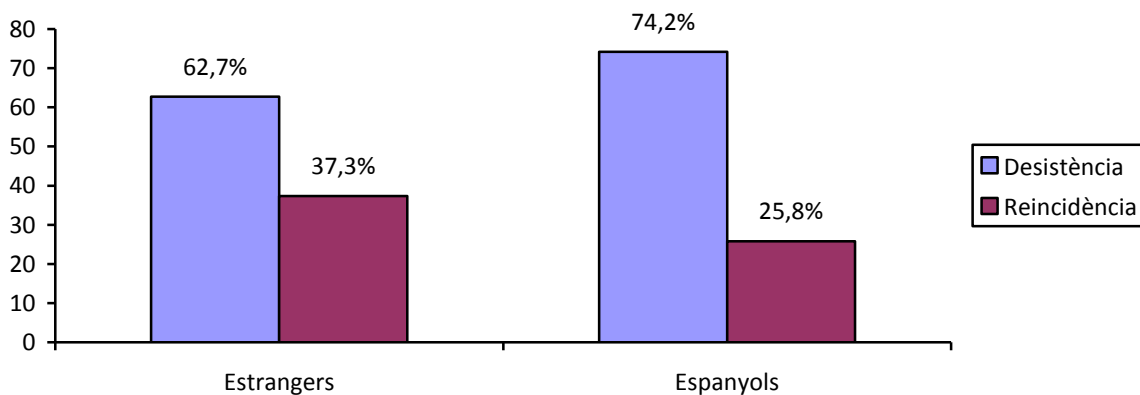
4.3.1.2. La nacionalitat

Tal com s'ha dit anteriorment la mostra està formada per 288 subjectes, dels quals 202 són desistents i 86 reincidents.

Dels 202 adolescents desistents, el 68,3% són espanyols i el 31,7% estrangers. En relació als 86 adolescents reincidents el 55,8% són espanyols i el 44,2% estrangers. Tal com s'observa per tant el percentatge de nois reincidents és força semblant en ambdós grups, mentre que en relació al desistiment els adolescents estrangers tenen menor presència que els adolescents espanyols.

Si fem la descripció però centrant l'atenció en espanyols i estrangers trobem que en el grup d'estrangers (n=102) hi ha 62,7% desistents i el 37,3% són reincidents. Respecte als adolescents espanyols (n=186), el 74,2% són desistents i el 25,8% reincidents.

Gràfic 7. Desistiment i reincidència en funció de la nacionalitat.

Pel que fa a aquesta variable, la prova d'associació indica que en la mostra existeix una relació estadísticament significativa entre la nacionalitat i el desistiment ($\chi^2=4,122$ $p=0,042$). A la nostra mostra, la probabilitat de ser desistent era 1,7 vegades major en població espanyola que en estrangers amb un interval de confiança de 95%.

4.3.2. Dades penals i criminològiques

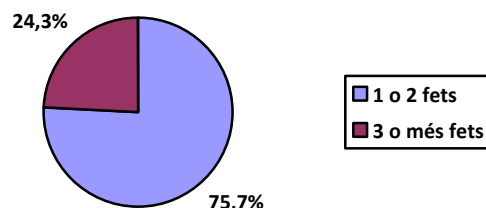
4.3.2.1. El nombre de causes acumulades

En quant a les diferències entre grups ens trobem que els desistents tenen 2,17 (DT=0,157) causes de mitjana mentre que els reincidents 7,03 (DT=0,483). S'observa com el nombre de delictes totals comesos pel grup desistent és inferior respecte al grup reincident.

Pel que fa a la comparació del grup desistent i el reincident, independentment de la resta de variables, els segons acumulen una mitjana de 4,83 causes més que els desistents, resultant aquesta diferència estadísticament significativa ($t=9,505$ $p<0,0001$).

Pel que fa al nombre de delictes comesos pel grup desistent sense considerar la nacionalitat ni el sexe dels participants, una gran majoria d'adolescents desistents (75,7%) acumulen una o dues causes, i el 24,3% tres o més.

Gràfic 8. Taxa de desistiment en funció del nombre de fets comesos.

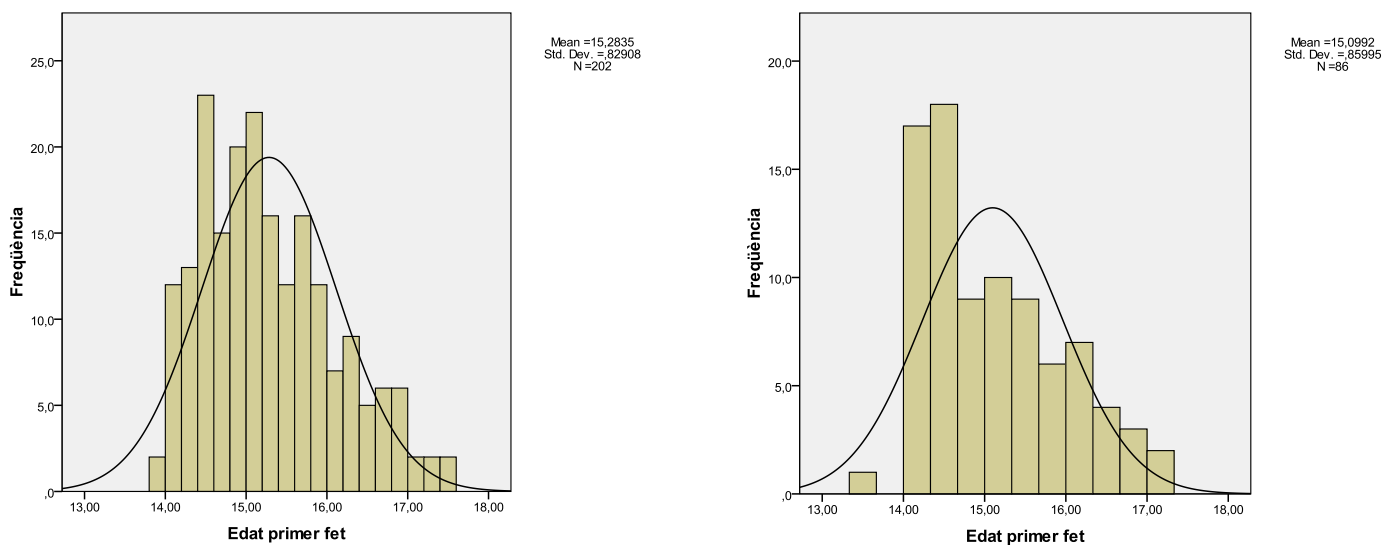
Observem per tant que el percentatge de desistiment en la mostra disminueix considerablement quan l'adolescent s'ha vist implicat en tres o més fets.

4.3.2.2. Edat primer fet delictiu

L'edat dels nois i noies desistents a l'hora de cometre el seu primer delicte va ser de 15,28 anys (DT=0,829), en comparació amb els 15,10 anys (DT=0,865) dels reincidents. Un anàlisi en profunditat ens dona a conèixer com les distribucions de l'edat en aquests dos grups són molt diferents. Mentre que en el cas dels desistents

la distribució s'apropa a la normalitat (tal com s'observa en l'histograma en forma de campana de Gauss) havent-se iniciat en la delinqüència majoritàriament entre els 14 i 15 anys, els reincidents tenen una distribució asimètrica (en forma descendent) ja que van començar bona part d'ells als 14 anys disminuint dràsticament el nombre de menors als 15 i 16 anys. S'ha utilitzat la prova de *Kolmogorov-Smirnov* per a dos mostres no paramètriques que indica una diferència estadísticament significativa ($Z=1,459$; $p=0,028$).

Gràfic 9. Histograma de desistents i reincidents en el primer delictes comès.

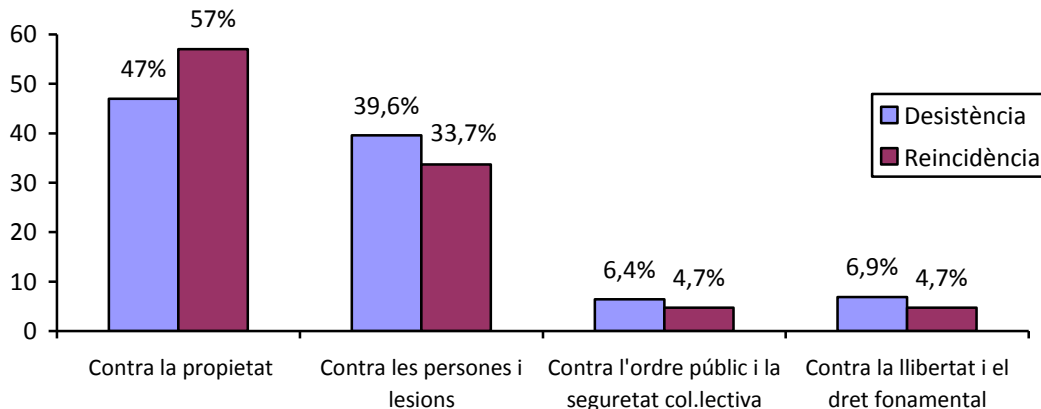
4.3.2.3. Edat últim fet delictiu

L'edat mitjana en que el total de la mostra considerada desistent realitza el seu últim fet delictiu és als 15,58 anys ($DT=0,832$). Aquesta edat és de 15,62 anys ($DT=0,064$) pels nois, i de 15,47 anys ($DT=0,133$) per les noies. els reincidents, aquesta edat és de 16,59 anys ($DT=0,853$). Al ser ambdues distribucions normals s'ha utilitzat la prova *t d'Student* per a la igualtat de mitjanes. La prova ens indica que la diferència d'edat entre desistents i reincidents en la comissió de l'últim fet delictiu és estadísticament significativa ($t=-9,226$, $P<0,0001$).

4.3.2.4. Primer i últim delictes agrupat per categories

Tal com es pot observar en els gràfics 10 i 11, es van agrupar, així com s'ha fet per la descripció general de la mostra, els delictes o faltes en els quals s'han trobat implicats els menors en quatre grans categories.

Gràfic 10. Primera causa agrupada per categories.

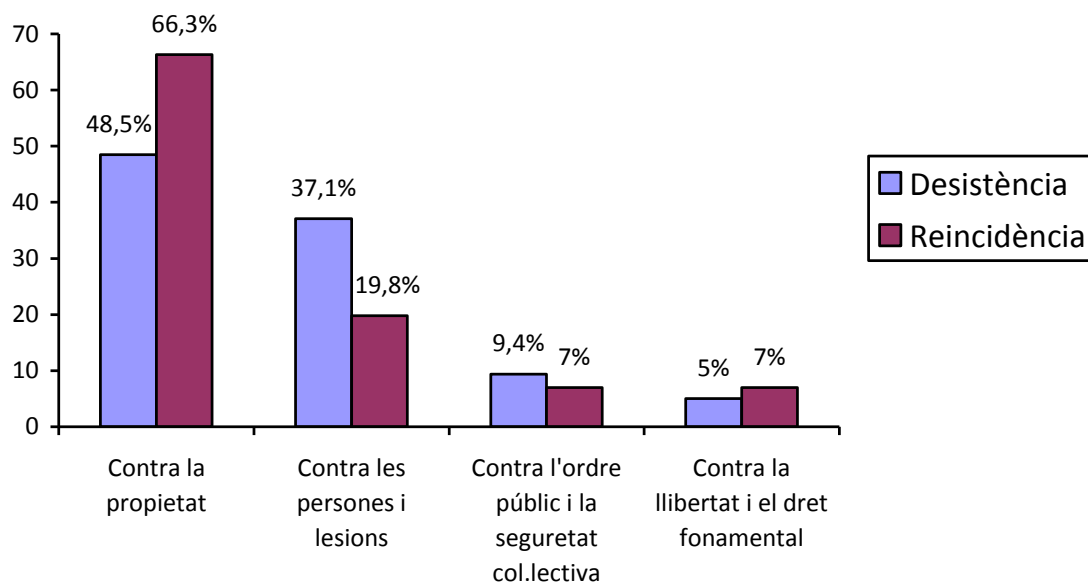
El delictes en el que es veuen implicats en primer lloc ambdós grups és el conjunt de delictes contra la propietat (50%) i en segon lloc contra les persones i lesions (37,8%). No obstant el grup desistent comet menys delictes contra la propietat (47%) que el reincident (57%) però més delictes en les altres categories. L'anàlisi de dades no va revelar una relació estadísticament significativa entre el tipus de delictes amb el qual els nois/es inicien la seva carrera delictiva amb el fet de resultar o no desistent en el futur ($\chi^2=2,572$; $p=0,462$).

En quan a l'últim fet tant pel que fa al grup desistent com reincident la categoria de delictes que presenta major percentatge en el conjunt dels menors és contra la propietat (53,8%), seguit dels delictes contra la persona i lesions (31,9%). Tal com s'observa en el gràfic 11 les diferències entre grups són més extremes que en la primera causa, disminuint de manera pronunciada en els desistents els delictes contra la propietat i augmentant en percentatge els reincidents.

La comparació descriptiva dels dos grups en relació amb l'última causa ens permet observar que el grup desistent té una major proporció de delictes contra les persones i lesions (37,1%) respecte els reincidents (19,8%), i el mateix succeeix amb els delictes contra l'ordre públic i la seguretat col·lectiva, on els desistents obtenen uns percentatges superiors als reincidents.

A l'inversa el grup reincident comet més delictes contra la propietat (66,3% versus 48,5%) així com contra la llibertat i el dret fonamental (7%) que els desistents (5%) en el seu últim delicte.

Gràfic 11. Última causa agrupada per categories.

Contràriament al que succeeix amb el primer delicte, les dades suggereixen que el tipus de l'últim delicte que cometen els adolescents té una associació estadísticament significativa ($\chi^2=10,084$; $p=0,018$) amb el perfil criminològic dels nois (desistents o reincidentes).

La prova de χ^2 de Pearson no va revelar en la nostra mostra una associació entre el fet que aquest últim delicte fos de tipus violent o no ($\chi^2=1,167$; $p=0,280$).

4.3.2.5. Intervenció educativa per programes des de la DGJJ

Pel que fa al promig de programes pels quals han passat els adolescents desistents, aquest és de 1,34 (DT=0,053), en contrast els 2,40 (DT=0,164) programes que en promig acumulen els adolescents reincidentes. Aquest grup disposa de més programes educatius al tenir una carrera delictiva més dilatada en el temps com major acumulació de causes en el seu expedient.

El nombre total de programes aplicats en el menors avaluats al nostre estudi, es va associar de forma molt significativa amb el desistiment ($\chi^2=58,505$; $p<0,0001$). Això no vol dir que menys programes aplicats portin al desistiment, sinó que és conseqüència de trajectòries delictives curtes que porten a menys aplicació de programes per part de la DGJJ.

A la taula 13 es pot veure el percentatge de programes o mesures realitzades per al grup desistent i pel grup reincident fins el moment de la recollida de les dades.

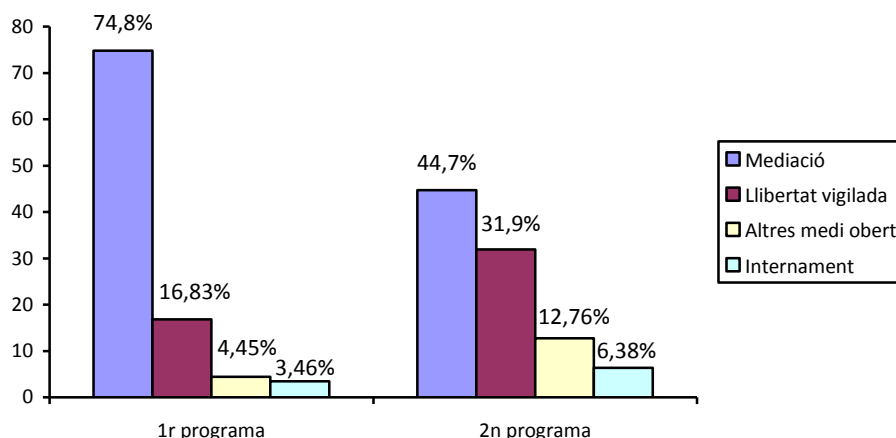
Taula 14. Total de programes aplicats als adolescents de la mostra

	Desistents	%	Reincidents	%
1 programa	159	78,7	30	34,9
2 programa	27	13,4	26	30,2
3 programa	8	4	11	12,8
4 programa	7	3,5	10	11,6
5 programa	1	0,5	5	5,8
6 programa	-	-	3	3,5
7 programa	-	-	1	1,2
Total	202	100	86	100

El 78,7% dels desistents havien passat per un únic programa en el moment de la recollida de dades, mentre que això només succeeix en un 34,9% dels reincidents, el que suggereix que en la majoria del casos desistents, un únic programa va resultar suficient per evitar la reincidència d'aquests menors.

En el gràfic 12 es pot observar l'evolució de programes del grup desistent. El 74,8% d'adolescents desistents de la mostra van realitzar una mediació com a primer programa. Menys adolescents, en concret 44,7%, se'ls hi va aplicar la mediació com a segon programa.

Gràfic 12. Evolució primer i segon programa aplicat per la DGJJ al grup desistent

En quan a la mesura de llibertat vigilada, el seu percentatge es veu incrementat en el segon programa realitzat (31,9%) ja que com a primer programa només se'ls hi va aplicar al 16,83% d'adolescents desistents.

Respecte a altres mesures en medi obert es va aplicar com a primer programa al 4,45% dels desistents i 12,76% com a segon programa, i per últim el 3,46% del total del grup desistent va complir amb la mesura d'internament mentre que com a segon programa el 6,38%.

4.3.2.6. El primer programa

A continuació es compara el primer programa aplicat per la DGJJ i el resultat envers la desistència i reincidència dels adolescents.

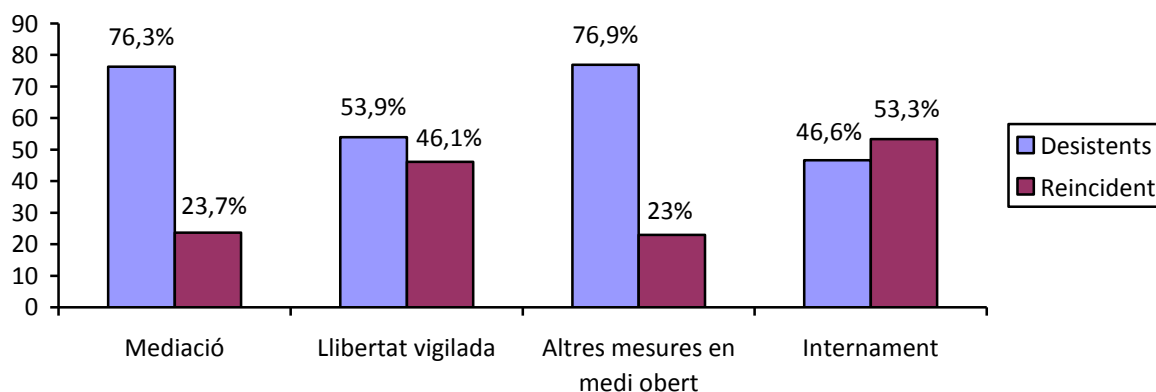
Dels 288 subjectes analitzats ens trobem que 198 (68,8%) han realitzat com a primer programa una mediació. El 76,3% dels nois amb aquest primer programa varen ser classificats com a desistents en el nostre estudi, i el 23,7% reincidents.

Dels 288 subjectes analitzats ens trobem que 63 (21,7%) van realitzar com a primer programa una llibertat vigilada. El 53,9% van ser desistents en el nostre estudi, i el 46% reincidents.

De les altres mesures de medi obert, dels 13 adolescents avaluats, 76,9% van resultar desistents i el 23% reincidents.

I per últim dels 15 adolescents que van realitzar un internament com a primera mesura el 46,6% van resultar desistents i 53,3% reincidents.

Gràfic 13. Comparació desistents i reincidents en relació al primer programa aplicat per la DGJJ

En el moment de fer l'anàlisi de significació estadística s'observa que hi ha una relació progressivament decreixent amb el desistiment a mesura que s'avança en les intervencions o programes realitzats fins desaparèixer la significació. En aquest sentit, la primera mesura és la que manté una estreta relació amb el desistiment en els menors avaluats ($\chi^2=24.168$, $p=0.004$). Val la pena recordar que és la mediació el primer programa que s'aplica en major freqüència tant a desistents com a reincidents i que presentava uns percentatges més elevats de desistents respecte altres programes. El fet que la carrera delictiva dels reincidents acostumi a ser més dilatada en el temps i que acumulin més d'intervencions educatives s'ha intentat compensar a partir de la computació d'una variable que ens informa del promig de vegades que els adolescents desistents i reincidents realitzen cada tipus de programa al llarg de la intervenció educativa efectuada per la DGJJ. Aquests resultats els podem trobar a la taula 14.

Respecte al promig de vegades que els adolescents desistents i reincidents realitzen cada tipus de programa al llarg de la intervenció educativa de la DGJJ, s'observa que la mesura més usual tant en el grup desistent com en el reincident és la mediació, i que el grup desistent presenta taxes sistemàticament inferiors respecte els reincidents en les mesures cautelars, tant d'internament com de llibertat vigilada.

Això suggereix que l'aplicació d'aquesta mena de mesures correspon a perfils amb major situació de vulnerabilitat i risc de reincidència.

La segona mesura més freqüent al llarg de la carrera d'un menor desistent és la llibertat vigilada, que en promig realitzen 0,20 vegades al llarg del seu recorregut per programes. La resta de mesures acumulen freqüències molt baixes, tant en el grup desistent com en el reincident, tal com s'observa a la taula 14.

Taula 15. Promig de vegades que els menors passen per cada tipus de programa.

	Desistents	Reincidents
Mediació	0,88	1,07
Int. cautelar + int. centre	0,03	0,21
Int. cautelar	0,02	0,09
Int. en centre	0,01	0,05
Llib. Vig. caut + Llib vig.	0,04	0,09
Llibertat vigilada cautelar	0,04	0,16
Llibertat vigilada	0,20	0,40
PBCs	0,07	0,15
TSEs	0,02	0,09

La prova *t de Student* per a la igualtat de mitjanes que s'observa en la taula 14 revela que no existeixen diferències significatives en el promig de mediacions, d'internaments en centre, ni de llibertats vigilades cautelars que acaben sent fermes realitzades per els desistents i els reincidentes. En canvi, el promig de vegades que els nois passen per la resta de mesures sí que va resultar diferent en funció de si el menor pertanyia al grup desistent o reincident. S'observa a més que el grup desistent té taxes notablement inferiors amb les mesures cautelars, tant d'internament com de llibertat vigilada. Això ens dona a entendre que l'aplicació d'aquesta mena de mesures acostuma a donar-se més en perfils amb major situació de vulnerabilitat i risc, que acostumen a correlacionar amb menors vulnerables i amb tendència a la reincidència. Tal com queda recollit en la taula 14 són precisament les mesures cautelars aquelles que discriminen millor els desistents dels reincidentes sent la relació d'aquesta diferència estadísticament significativa.

Recordem que la mediació si que mantenia relacions significatives amb el desistiment, sempre i quan fos el primer programa, però el nombre total de vegades

que un menor realitzi aquest programa no diferència significativament ambdós grups ($p=0,129$).

Taula 16. Comparació de mitjanes del promig de programes

	Desistents		Reincidents		t	P
	Mitjana	DT	Mitjana	DT		
Mediació	0,88	0,606	1,07	1,104	-1,530	0,129
Int. cautelar + int. centre	0,03	0,170	0,21	0,463	-3,497	0,001
Int. cautelar	0,02	0,140	0,09	0,292	-2,219	0,029
Int. en centre	0,01	0,099	0,05	0,212	-1,533	0,128
Llib. Vig. caut + Llib vig.	0,04	0,207	0,09	0,292	-1,397	0,165
Llibertat vigilada cautelar	0,04	0,207	0,16	0,402	-2,587	0,011
Llibertat vigilada	0,20	0,427	0,40	0,515	-3,046	0,003
PBCs	0,07	0,281	0,15	0,360	-1,764	0,080
TSEs	0,02	0,140	0,09	0,292	-2,219	0,029

4.3.2.7. Durada de la carrera delictiva

En l'anàlisi de les variables criminològiques s'ha inclòs la carrera delictiva sent entesa com la diferència entre la data en la qual els menors van cometre el seu primer fet respecte l'últim, en dies complets. En el cas dels desistents, la carrera delictiva fou en promig de 109,40 dies (DT=218,661) i molt major és la durada mitjana dels reincidents amb 544,42 dies (DT=330,196). En aquest cas, resulta interessant fer la distinció en funció del sexe, observant que els nois presentaven carreres delictives més llargues (233,92 dies, DT= 19,25) que les noies (140,38, DT=33,01).

A més el nombre de dies que constitueix la carrera delictiva dels nois va resultar una variable íntimament relacionada amb el desistiment. Sense considerar altres variables, els nois reincidents tenien a data de l'estudi una carrera delictiva, en promig 435,02 dies superior a la dels desistents, sent aquesta diferència estadísticament significativa al nivell de ($p<0,0001$). Degut al possible biaix causat pel fet que a la nostra mostra hi havien nois amb un únic delicte (i per tant amb una carrera delictiva de 0 dies), es va computar una nova variable dicotòmica (carrera llarga/curta) en funció de si es tractava de nois que havien reincidit al menys un cop

o no. Les proves d'associació d'aquesta nova variable varen resultar novament significatives ($\chi^2=106,701$; $p<0,0001$).

4.4. Desistiment i competència emocional

Dels 288 subjectes, on recordem 86 són reincidents i 202 desistents, es va obtenir una mostra accidental de 101 adolescents que van participar de l'estudi per enquesta. Per avaluar la competència emocional dels integrants de la mostra s'ha utilitzat el qüestionari QDE-SEC de desenvolupament emocional (Bisquerra i Pérez, 2007).

Dels 101 participants el 45,5% (n=45) són reincidents (havien reincidit una o més vegades en el període 30/11/10 a 1/9/11), s'entén per reincidència la incoació de nous procediments a la Fiscalia de menors. L'altre 54,5% (n=56) són adolescents desistents, els quals no acumulen cap nova causa en la jurisdicció de menors des de fa més de nou mesos.

En la taula 16 s'indica el percentatge d'adolescents als quals se'ls hi va administrar el qüestionari en funció de la població total (N=288) analitzada en l'anterior apartat de resultats.

Per facilitar la comprensió dels resultats i degut al baix nombre d'adolescents adscrits a determinats programes es va optar per agrupar els programes en tres grans categories, medi obert, mediació i internament, no es va localitzar a cap dels menors als quals se'ls va amonestar.

Taula 17. Composició de la mostra accidental.

Programa	mostra total (N)	mostra accidental (n)	% (n)
Mediació	170	33	11,45
Medi obert	90	50	55,5
Internament	25	18	72
Amonestació	3	0	0
Total	288	101	100

En quant al sexe, el 13,9% són noies i el 86,1% nois, d'edats compreses entre els 15 i 18 anys. S'han exclòs dels anàlisis a quatre subjectes, tres d'ells per presentar puntuacions anòmales que suggereixen un possible biaix relacionat amb la desitjabilitat social que invaliden els resultats, i una quarta per presentar un trastorn mental greu.

L'anàlisi de fiabilitat dels qüestionaris constata que aquesta va ser elevada, ja que l'Alfa de Cronbach va ser de 0,809 considerant el total de qüestionaris, de 0,823 pels qüestionaris dels subjectes pertanyents al grup desistent, el que es considera com a un bon nivell, i de 0,786 en el cas dels qüestionaris dels subjectes del grup reincident, el que es considera un nivell acceptable.

Tots els adolescents participants (n=101) són residents a les comarques del Baix Llobregat, Garraf i Alt Penedès.

El fet que els tècnics de medi obert fossin participants en el treball de camp de l'estudi per enquesta va ajudar a accedir als adolescents amb programes de medi obert. Tanmateix varen resultar pràcticament del tot accessibles els adolescents internats, al trobar-se residint al centre, i del tot difícil localitzar i administrar els qüestionaris a adolescents del programa de mediació. Molts dels telèfons es trobaven inoperatius, no apareixien en la base de dades o els adolescents es negaven a participar en la recerca.

En el cas de la mesura d'internament cal esmentar que van participar adolescents de quatre centres educatius de la província de Barcelona (Til·lers, Oriol Badia, L'Alzina i Can Llupià) els quals tot i estar temporalment al centre mantenien el seu lloc de residència a les poblacions mencionades. El fet de disposar d'una mostra prou ampla va fer desestimar que els treballadors de camp de la recerca es desplaressin a altres centres educatius fora de la província de Barcelona.

En la taula 17 s'exposen els percentatges de participació dels adolescents en la recerca en funció de la pertinença a les tres modalitats de programes: mediació, medi obert i internament, independentment de la mostra general d'on varen ser extrets els participants.

Taula 18. Participants en funció del programa realitzat o en compliment.

Programa	n	%
Mediació	33	32,7
Medi obert	50	49,5
Internament	18	17,8
Amonestació	0	0
Total	101	100

Un cop explicades les característiques de la mostra i com es va accedir s'inicia l'exposició dels resultats.

A la taula 18 es mostren les puntuacions mitjanes per a cadascuna de les cinc dimensions que mesura l'instrument QDE-SEC (consciència emocional, regulació emocional, autonomia personal, i competència social), així com la puntuació total del questionari. El rang de puntuacions per aquest instrument és de 0 a 10, sent 0 mancança absoluta de competència en la dimensió i 10 de domini absolut. En aquest cas cada menor es compara respecte a sí mateix, i no en funció d'una població de referència.

Taula 19. Mitjanes de competència emocional (total i subescales) del grup desistent i reincident.

	Desistents	Reincidents	DT desistents	DT reincidents
Consciència emocional	7,1030	6,9964	1,11734	1,31679
Regulació emocional	5,4955	5,1196	1,48331	1,14138
Autonomia personal	6,5896	6,1957	1,49174	1,47707
Competència social	6,4260	5,5528	1,37037	1,57406
Habilitats de vida i benestar	6,0494	5,6584	1,34721	1,49025
Total (QDE-SEC)	6,2868	5,8509	0,93632	0,89956

Els resultats obtinguts indiquen que les puntuacions mitjanes del grup desistent són lleugerament superiors a les del grup reincident pel que fa a totes les dimensions mesurades amb el QDE-SEC. És interessant valorar quina o quines de les

dimensions obté puntuacions més baixes per prendre consciència de quins són els aspectes de la competència emocional que cal prestar major atenció. En aquest sentit s'observa que tant desistents com reincidents obtenen les puntuacions més baixes en regulació emocional i que la dimensió amb major desequilibri entre tots dos grups, en favor dels desistents és la competència social.

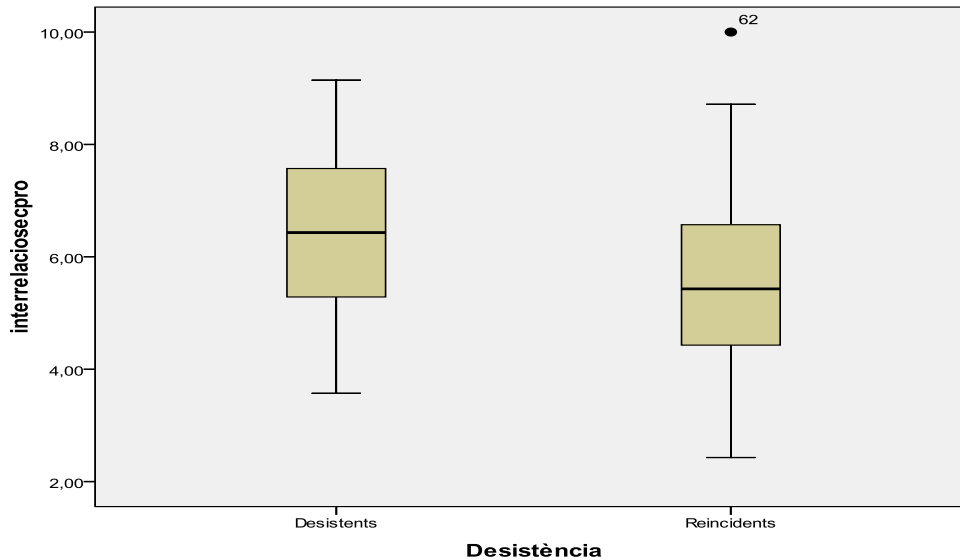
Taula 20. Nivells de significació en les dimensions del QDE-SEC

	Desistents	Reincidents	t	P
Consciència emocional	7,1030	6,9964	,440	,661
Regulació emocional	5,4955	5,1196	1,405	,163
Autonomia personal	6,5896	6,1957	1,328	,187
Competència social	6,4260	5,5528	2,980	,004
Habilitats de vida i benestar	6,0494	5,6584	1,384	,170
Total QDE-SEC	6,2868	5,8509	2,371	,020

Malgrat la tendència abans esmentada a puntuar sistemàticament amb valors més elevats el grup desistent, la qual cosa suggereix que els grups difereixen en totes les dimensions de la competència emocional avaluades amb aquesta prova, només es varen trobar diferències significatives, és a dir no atribuïbles a l'atzar, en la dimensió de competència social i en la puntuació total de competència emocional, tal com es pot observar a la taula 19.

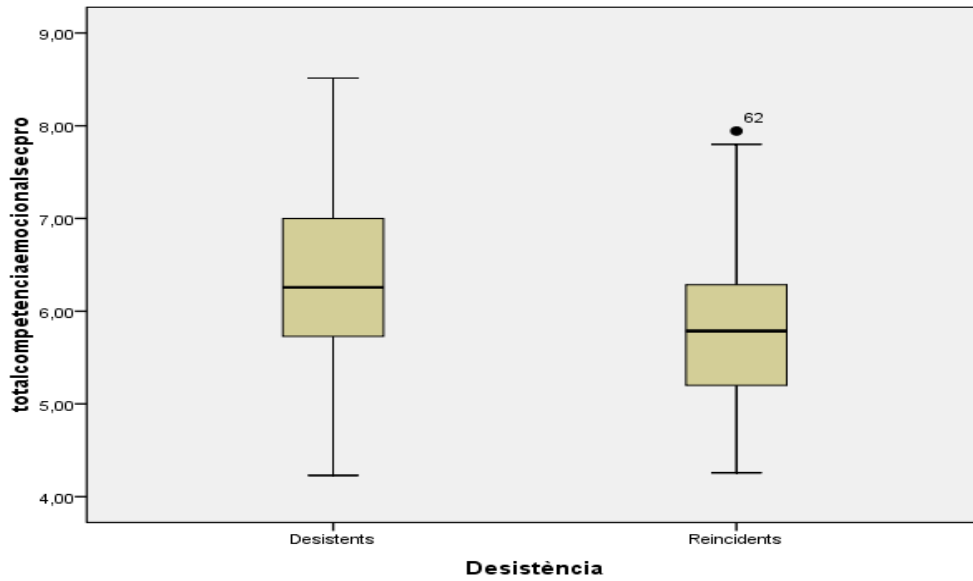
4.4.1. Competència social

En el cas de la competència social, el diagrama de caixa mostra una tendència a puntuar de forma més elevada en els subjectes desistents, tal com mostra les diferents elevacions de les caixes corresponents a cada grup. Addicionalment el gràfic (diagrama de caixes) suggereix que el grup reincident puntua més baix i trobem una major concentració de puntuacions per sota de la mediana grupal. La prova *t Student* per a mostres independents va mostrar que la diferència de mitjanes entre grups (0,87 punts superior al grup desistent), va resultar estadísticament significativa ($t=2,980$, $p=0,004$).

4.4. 2. Puntuació total de l'instrument QDE-SEC

El diagrama de caixes expressa gràficament la distribució de les puntuacions globals de competència emocional obtingudes al nostre estudi. Aquest suggereix novament que la tendència del grup desistent consisteix en oferir puntuacions més elevades que el grup reincident i amb una major concentració de puntuacions superiors a la mediana. Això ho podem observar pel fet que tant la mediana com els quartils 1 i 3 es situen per sobre en aquest grup respecte als reincidents i l'interval entre el segon i el tercer quartil és més ample en el primer grup. A més s'observa com les puntuacions més elevades obtingudes al grup desistent són també superiors a les del grup reincident.

Pel que fa a la comparació de mitjanes, la prova *t d'Student* va mostrar que la diferència pel que fa a la puntuació total de la prova (0,44 punts superior en el grup desistent) va resultar estadísticament significativa ($t=2,371$, $p=0,020$). Això indica que malgrat que els desistents puntuen en promig només aproximadament mig punt més que els reincidents, les mitjanes obtingudes van resultar diferents.

5. Conclusions i propostes

En aquest últim capítol es presenten mitjançant les taules 21 i 22 la confirmació i/o refutació de les hipòtesis plantejades a l'inici de la recerca.

Per últim i a mode de tancament del capítol s'exposen les conclusions de la present investigació, i finalitzem amb les perspectives a considerar en futures recerques relacionades amb el desistiment.

5.1 Confirmació i/o refutació de les hipòtesis

Recuperant les hipòtesis d'estudi plantejades a l'inici de la investigació, agrupades en dos blocs arribem a les següents conclusions:

Bloc 1) Identificació dels factors sociodemogràfics i criminològics

Taula 21. Confirmació i/o refutació de les hipòtesis bloc 1

Hipòtesi	Confirmació/Refutació
Hipòtesi 1 a) La variable ser dona s'associarà amb el desistiment	Aquesta hipòtesi es confirma. Les dones tendeixen a abandonar la delinqüència més que els homes.
Hipòtesi 2 a) Els adolescents espanyols tindran major èxit en mostrar-se desistents que els estrangers	Aquesta hipòtesi ha quedat confirmada tot i que amb un nivell de significació baix. Els adolescents espanyols d'aquesta mostra són significativament més desistents que els adolescents estrangers.
Hipòtesi 3 a) Els adolescents desistents seran aquells que s'hauran iniciat en la delinqüència a mitjans o finals de l'adolescència.	Aquesta hipòtesi es confirma parcialment. En el nostre estudi els adolescents desistents realitzen el seu primer delictes als 15,28 anys. Tot i ser semblant la mitjana d'edat del primer delictes comés tant en el grup desistent com reincident ens trobem que les distribucions són diferents pel que fa a l'edat. Els desistents s'inicien en la delinqüència entre els 14 i 15 anys, mentre que gran part dels reincidents es concentren als 14 anys.

Hipòtesi	Confirmació/Refutació
<p>Hipòtesi 4 a) Els adolescents abandonaran la delinqüència en el moment de transit a l'etapa adulta.</p>	<p>Aquesta hipòtesi no es confirma.</p> <p>Contràriament als resultats esperats l'edat de l'últim fet delictiu comés en el grup desistent és als 15,58 anys.</p> <p>En la comparació de grups es va observar una relació significativa entre l'edat i l'últim fet delictiu. Els resultats suggereixen que abandonar la delinqüència a edats primerenques és un bon indicador del desistiment.</p>
<p>Hipòtesi 5 a) El disposar de poques causes obertes en la jurisdicció de menors és un factor associat al desistiment.</p>	<p>Aquesta hipòtesi es confirma.</p> <p>Efectivament els adolescents que acumulen un o pocs expedients són menys reincidents.</p>
<p>Hipòtesi 6 a) La tipologia de delicte amb el qual els adolescents s'inicien en la delinqüència mantindrà relacions amb la futura no reincidència dels mateixos.</p>	<p>La hipòtesi no es confirma.</p> <p>Es va voler explorar si d'alguna manera existien relacions entre el primer fet delictiu i l'abandonament posterior del comportament delictiu. No es van observar diferències significatives respecte la tipologia de delicte amb el qual els adolescents s'inicien en la delinqüència.</p>
<p>Hipòtesi 7 a) La tipologia de delicte amb el qual els adolescents abandonen la delinqüència mantindrà relacions amb la futura no reincidència dels mateixos.</p>	<p>La hipòtesi es confirma. La tipologia de l'últim delicte té una relació significativa amb el desistiment.</p> <p>Mentre que els reincidents reincideixen majoritàriament per delictes contra la propietat els desistents abandonen la carrera delictiva per altres tipologies de delictes, en primer lloc per delictes contra les persones i lesions, i en segon lloc per delictes contra l'ordre públic i la seguretat col·lectiva.</p>
<p>Hipòtesi 8 a) La naturalesa no violenta del primer o de l'últim fet es vincularà amb el desistiment.</p>	<p>La hipòtesi no es confirma</p> <p>És indiferent la naturalesa del delicte, violent o no violent, respecte al desistiment.</p>

Hipòtesi	Confirmació/Refutació
Hipòtesi 9 a) Els programes que realitzaran els menors desistents seran de menor intensitat respecte altres de major càrrega tant educativa com de control.	La hipòtesi es confirma. Si considerem quin és el programa que més realitzen els adolescents desistidors és majoritàriament en primer lloc la mediació, seguida en minoria per les mesures en medi obert.
Hipòtesi 10 a) Una carrera delictiva curta estarà relacionada amb el desistiment.	La hipòtesi es confirma. La relació establerta va ser molt significativa, la qual cosa indica que el fet de no haver reincidit és una variable crítica en el fet de decidir abandonar l'activitat delictiva en els menors avaluats en el nostre estudi.

Bloc 2) Competències emocionals dels adolescents

Taula 22. Confirmació i/o refutació de les hipòtesis bloc 2

Hipòtesi	Confirmació/Refutació
Hipòtesi 1 a) Els adolescents desistents obtindran puntuacions més altes que els reincidents en la capacitat per percebre amb precisió els propis sentiments.	La hipòtesi es confirma però sense arribar a la significació estadística. Val a dir que les diferències entre grups són pràcticament inexistent, tot i ser quelcom superior el grup desistent respecte el reincident. És en aquesta dimensió on els dos grups obtenen les puntuacions més elevades del qüestionari, tenint ambdós grups una bona percepció sobre quines són les pròpies emocions i les dels demés, com captar el clima emocional d'un context determinat.
Hipòtesi 2 a) Els menors i joves desistents disposaran de més capacitats que els reincidents alhora de regular les pròpies emocions.	La hipòtesi es confirma però sense arribar a la significació estadística. Aquesta és la dimensió on ambdós grups han obtingut puntuacions més baixes, no deixa de ser interessant que els adolescents tenen consciència de quines són les seves emocions, però s'observa que segons la seva percepció no estan suficientment preparats per afrontar-les de manera apropiada, i més encara el grup reincident.

Hipòtesi	Confirmació/Refutació
Hipòtesi 3 a) Els menors i joves desistents seran més autònoms emocionalment, disposant de majors recursos d'autogestió personal, que els reincidents.	<p>La hipòtesi es confirma però sense arribar a la significació estadística.</p> <p>Aquesta dimensió inclou un conjunt de característiques i elements relacionats amb l'autogestió emocional. Malgrat obtenir puntuacions superiors el grup desistent del reincident s'esperava que fos un element que expliqués el desistiment.</p>
Hipòtesi 4 a) Els menors i joves desistents obtindran puntuacions més altes en competència social que els reincidents.	<p>La hipòtesi es confirma arribant a la significació estadística.</p> <p>És la única dimensió amb un nivell estadísticament significatiu, cosa que vol dir que de totes les dimensions aquesta és la que millor discrimina ambdós grups.</p>
Hipòtesi 5 a) Els menors i joves desistents disposaran de majors estratègies per afrontar satisfactòriament els reptes diaris i les dificultats respecte els reincidents.	<p>La hipòtesi es confirma però sense arribar a la significació estadística.</p> <p>Tot i puntuar amb un 6,04, és la segonapuntuació més baixa en les dimensions puntuades per els desistents.</p>
Hipòtesi 6 a) La competència emocional es relacionarà amb mostrar-se desistent en el delicte.	<p>La hipòtesi es confirma.</p> <p>La puntuació total del qüestionari ens informa que el grup desistent té una puntuació de desenvolupament emocional superior al reincident i que la relació establerta va resultar a més significativa.</p> <p>És doncs que tot i no haver estat significatives algunes de les subdimensions que avalua el qüestionari, en el moment d'integrar-les totes elles si que es pot observar que la competència emocional entesa com un constructe genèric i integrador, s'associa amb el fet de pertànyer al grup desistent.</p>

5.2. Característiques sociodemogràfiques, criminològiques i d'aplicació de programes associats al desistiment.

De la confirmació i/o refutació de les hipòtesis junt amb els resultats obtinguts que a continuació es fa un exposició que pretén respondre els objectius plantejats a l'inici de la recerca.

5.2.1 Respecte al desistiment.

- La taxa de desistiment, és a dir de no veure's l'adolescent implicat en nous delictes, és de 70,1% en la mostra analitzada. El desistiment és doncs freqüent en la majoria de menors implicats en dinàmiques delictives.
- No disposem de taxes de desistiment en el nostre país per poder comparar els resultats obtinguts. Si sabem però que la taxa de reincidència (Capdevila, Ferrer, Luque, 2005) segons la investigació realitzada per aquests autors era de 22,73%, semblant a la taxa de 29,9% de reincidència d'aquest estudi. Aquesta taxa coincideix encara més amb el percentatge de 30,6% de reincidència (Capdevila, Framis, Ferrer, 2008) en funció de l'equip medi obert Barcelona 2, que duu l'execució de mesures judicials de menors i joves procedents de l'àmbit territorial circumscrit aquest estudi.
- Existeixen dos perfils diferenciats de desistents, un de pas transitori o anecdòtic per el circuit de la justícia juvenil (75,5%), amb una o dues causes en el seu expedient judicial, i un altre amb tres o més causes, que finalment aconsegueix ser desistent en el delicte (24,3%).
- La taxa 24,3% de desistents que provenen d'una situació de delinqüència persistent correspon amb taxes de resiliència trobades en altres estudis. Tal com assenyala Vanderbilt i Shaw (2008) resultats de resiliència per sobre del 25% són estranyes de trobar en mostres de major risc.

5.2.2 Respecte al perfil sociodemogràfic i criminològic de l'adolescent desistent

- Les noies disposen d'un seguit de característiques que les situen en una situació avantatjosa respecte els nois en quan al desistiment. Es constata respecte els nois que tenen una trajectòria delictiva més curta en el temps, l'últim delicte comés és a edats més primerenques, i el nombre de fets delictius comesos és també inferior.
- El percentatge de noies en la mostra respecte els nois és molt més baix i tot així són més desistents que els nois.
- L'edat en la comissió del primer fet delictiu entre desistents i reincidents és semblant, concentrar-se la gran majoria d'ells als 14 i 15 anys, la diferència entre grups la trobem en tant que disminueix dràsticament el nombre de reincidents que cometen el seu primer fet delictiu a edats avançades de l'adolescència.
- Els adolescents no abandonen la delinqüència a finals de l'adolescència sinó en el període entremig d'aquesta etapa evolutiva, en concret als 15,58 anys.
- Els 15 anys és una edat crítica on l'adolescent atura la trajectòria delictiva o l'amplia.
- És positiu que l'adolescent abandoni la delinqüència a edats primerenques, i per el contrari, tal com indicava Farrington, (1991); Thornberry, Hizinga i Loeber, (1995); Tolan i Thomas, (1995)³ negatiu que l'adolescent acumuli els seus primers expedients just a l'entrada de l'adolescència. En la línia formulada per els resultats obtinguts interpretem que la presència de factors de risc en la primera adolescència, com seria la reincidència a edats primerenques, fa augmentar dràsticament el risc de delinqüència persistent (Stouthamer *et al.*,2004).

³ Consultats al manual per la valoració estructurada del risc de violència en joves (SAVRY). Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (2007).

- El fet que els adolescents acumulin poques causes delictives és un factor de protecció que explica el desistiment d'aquests menors, i no tant sols té a veure aquest element sinó que també esdevé una variable crítica el fet que la carrera delictiva sigui curta. Expressat d'altre manera alguns autors emfatitzen el fet de reincidir com un factor que consolida la conducta delictiva (Farrington, 1994; Moffit, 1993; citats per Rechea i Fernández, 2001) i per altre banda el no acumular causes delictives és alhora un factor que pot ajudar a l'adolescent a no cometre nous delictes.
- Els adolescents procedents d'altres nacionalitats tenen majors dificultats en sortir reeixits de la delinqüència.
- No va resultar significatiu el primer delicte amb el qual s'inicien els desistents en la delinqüència, els quals recordem estaven categoritzats per delictes contra la propietat, contra les persones i lesions, contra l'ordre públic com la seguretat col·lectiva, i contra la llibertat com el dret fonamental.
- Contràriament el tipus d'últim delicte amb el qual els adolescents abandonen la delinqüència si que va resultar ser significatiu. Mentre que els reincidents reincideixen majoritàriament per delictes contra la propietat els desistents abandonen la carrera delictiva per altres tipologies de delictes, en primer lloc per delictes contra les persones i lesions, i en segon lloc per delictes contra l'ordre públic com la seguretat col·lectiva.

5.2.3 Respecte a l'aplicació de programes de la DGJJ

- La primera intervenció efectuada per els serveis de la DGJJ és la més eficaç, i sembla tenir incidències positives en el desistiment dels adolescents que entren en el circuit de justícia juvenil.
- El programa que més realitzen els adolescents desistents, tant en el primer, com segon i tercer programa és majoritàriament la mediació, seguida en minoria per les mesures en medi obert, i en l'últim esglaó la mesura d'internament.

- De la revisió literària feta sabem que el perfil d'adolescents infractors que realitzen el programa de mediació és, tal com expressen autors com Capdevila *et al* (2005), més "tou" respecte perfils més "durs" als quals se'ls imposa un programa de major intensitat educativa. Per tant interpretem que no és tant el programa el que explica el desistiment sinó el perfil del menor que realitza la mediació. A la mateixa conclusió van arribar els autors abans esmentats amb la recerca *La reincidència en el delicte en la justícia de menors* (2005:188) els quals van afirmar que "els programes no explicaven la reincidència sinó els factors de risc o protecció del menor porten a que s'apliqui un programa a altre".
- Hi ha joves que no reincideixen amb l'aplicació de programes com la llibertat vigilada (53,9%) o l'internament (46,6%). Tot i ser menor el percentatge respecte la mediació (76,3) observem que altres programes de la DGJJ obtenen bons o acceptables resultats amb menors amb alts nivells de conflictivitat.

5.3. Les competències emocionals associades al desistiment

- El desenvolupament emocional positiu és un factor protector capaç d'abstenir als adolescents de nous conflictes amb la justícia, i dins d'aquest constructe la competència social és la dimensió més rellevant.

Aquesta conclusió és més important del que pot semblar inicialment, en el sentit que l'habilitat per expressar-se, de relacionar-se amb els demés, que s'observen mitjançant les habilitats socials, poden entrenar-se amb programes educatius adequats. Les habilitats socials bàsiques, com escoltar o mantenir actituds dialogants (Werner, 1995) o la capacitat per expressar de manera clara pensaments o sentiments (Vanistendael, 1997) s'identifiquen com a factors protectors d'adolescents en situació de risc.

Fer front a la pressió de grup i evitar situacions en les quals un pot trobar-se coaccionat, Loeber i Stouthamer (2002) disposant d'un comportament equilibrat entre l'agressivitat i la passivitat, com les habilitats per la resolució de problemes

(Born, M., Chevalier, V., Humblet, I., 1997) són troballes vinculades a la competència social que estan en sintonia amb els resultats d'aquest estudi.

Els resultats coincideixen amb diversos estudis que indiquen una relació entre competència social i desistiment. Mostrar interès per els altres (Born, M., Chevalier, V., Humblet, I., 1997; Jessor, 1993), aspecte que implica el respecte per els demés, i les habilitats de relació amb els iguals, referint-se per tant a les habilitats socials (Van der Laan, 2009) i comunicatives (Luthar 1991) van ser identificats per el primer autor com a factors de protecció envers la delinqüència juvenil i en el cas del segon autor a sortir els adolescents en situació de risc reeixits de les dificultats.

La competència social és un constructe inherent en la competència emocional, amb això volem dir que tot adolescent que disposi d'un bon nivell de competència social és probable que disposi de majors capacitats de reflexió i de gestió de les emocions o vivències negatives del seu entorn (Kliewer, 1991).

- Els resultats avalen l'aposta des de serveis de la Direcció General de Justícia Juvenil per l'entrenament i estimulació de competències socials en adolescents infractors.
- Malgrat tenir els adolescents desistents una bona percepció alhora d'identificar els seus sentiments com els dels demés, després manifesten no disposar de bones estratègies de regulació emocional. Aquesta dimensió és on el grup desistent i també el reincident obtenen puntuacions més baixes situant-se en un nivell bàsic o suficient i lluny encara d'arribar a tenir un bon domini.
- En quan a la dimensió d'habilitats per la vida i benestar és la segona puntuació més baixa de les dimensions avaluades en els adolescents desistents. La responsabilitat i el fixar objectius de vida positius i realistes són elements que ajuden a superar els reptes diaris, com organitzar la vida diària i tenir un bon nivell de benestar subjectiu.

Alguns estudis es refereixen a l'afrontament (Smith, 2006) com la creença que un mateix pot perseverar i/o assolir els objectius per canviar situacions adverses i reptes, i són diversos els estudis que relacionen la resiliència amb l'ús de bones

estratègies d'afrontament. Les variables del desistiment en el conjunt de la mostra avaluada semblen no estar relacionades amb la capacitat per expressar o regular les emocions o de buscar un benestar subjectiu a través d'activitats o emocions positives.

- Els adolescents desistents malgrat no reincidir en el delicte ens donen evidències de mancances en les quals caldria intervenir per millorar el seu desenvolupament emocional. A una conclusió semblant va arribar Loeber i Stouthamer (2002) els quals indicaven que els desistents tot i no veure's implicats en activitats delinqüencials seguien tenint desavantatges en el marc escolar o el treball.

Considerem que aquesta troballa s'hauria de tenir en compte tant des de la DGJJ com en altres serveis adreçats a població adolescent. En aquest sentit les administracions públiques que tenen l'encàrrec d'intervenir en situacions de prevenció i tractament en l'àmbit de la infància i l'adolescència han de considerar que no tant sols han de ser eficaces les intervencions adreçades a menors en conflicte social que ja han infringit la llei, sinó també potenciar accions dirigides aquella població que es troba al límit de tal conducta, o que estan realitzant esforços evidents per mantenir la seva condició de desistents.

5.4. Limitacions i prospectiva

Un cop desenvolupades les conclusions no volem acabar sense abans esmentar les dificultats i prospectiva del present treball.

5.4.1 Prospectiva

La mostra que ha participat en aquest estudi són adolescents de 14 a 18 anys. Segons la literatura consultada en el moment de transit a l'etapa adulta l'adolescent avalua els costos i beneficis de continuar immers en la delinqüència Stouthamer *et at.*, (2004). En posteriors recerques que vulguin estudiar el desistiment haurien d'ampliar la franja d'edat de la mostra fins als 19 o 20 anys.

Com es pot observar en l'apartat dels resultats les edats entre el primer i l'últim fet pràcticament no varien i això és degut a que la gran majoria dels desistents (75,7%)

acumulen una o dues causes en la jurisdicció de menors, mentre que només el 24,3% correspon a adolescents amb tres o més causes. Per a futures investigacions seria necessari centrar l'anàlisi amb desistents que tenen una trajectòria delictiva llarga i finalment han abandonat la delinqüència. El prestar atenció a aquest grup permetria fer aportacions addicionals a aquesta recerca centrades en el desistiment, no com un fet puntual, sinó com a part d'un procés de l'adolescent en alt risc (Wetekamp i Kerner, 1994) dirigit al desistiment.

Les dones són molt més desistents que els homes, estudiar amb profunditat les característiques psicològiques i de comportament de les noies, com conèixer els elements de fons psicobiològics, educatius o socials podria ampliar el coneixement relacionat amb el desistiment i aspectes de gènere.

No ha estat possible estudiar els perfils individuals i d'entorn del grup reincident i del desistent immigrant, si que disposem per altres estudis en població similar (Capdevila *et al*, 2005) que el col·lectiu estranger està en desavantatge respecte l'autòcton, amb un seguit de circumstàncies contextuais i biogràfiques que augmenten l'adversitat del seu escenari de vida. Amb aquesta explicació volem concloure i aclarir que la procedència dels adolescents no determina el desistiment sinó probablement les condicions que envolten aquests menors. El que si és evident és la necessitat de recolzar aquest col·lectiu, amb una comprensió sistèmica del fenomen de la immigració i les conseqüències que se'n deriven per als adolescents i les seves famílies.

En l'estudi del desistiment és imprescindible considerar factors de risc i de protecció. Ens permet així conèixer les relacions que s'estableixen i així entendre el valor del factor de protecció en relació a la conducta d'èxit o problemàtica de l'adolescent. L'abast d'aquesta recerca no ha permès incloure en l'anàlisi alguns indicadors importants per la comprensió del desistiment, tant en la primera part dels resultats descriptius i de correlació, com en l'anàlisi de resultats del qüestionari de competència emocional. En tot cas per a una futura investigació que tingui interès en analitzar amb major profunditat el desistiment hauria de considerar altres factors de risc i de protecció individuals, com ara el consum de tòxics o relacions amb el grup d'iguals, de context, per exemple el paper que juga el treball o la formació, com familiar, en tant que pautes educatives o suport de la família a l'adolescent.

5.4.2 Limitacions

Ha estat una dificultat la manca de consens en la definició de desistiment i la poca literatura existent al respecte. Això ha obligat a formular una definició operacional del desistiment, que ha estat el més propera possible al definit en el marc teòric. Tanmateix l'escassa literatura existent en el nostre país ha limitat el poder contrastar els resultats amb d'altres investigacions del nostre context social relacionades amb el desistiment. Si més no però aquesta recerca és una primera aproximació que pot servir per a futures investigacions relacionades amb el desistiment amb població infractora catalana i de l'estat espanyol.

Una altre limitació a considerar que ha implicat un cost important per els treballadors de camp és el dinamisme de la mostra en quan a la seva situació de desistiment o reincidència en relació al delicte. Aquest punt ha obligat el tenir que revisar la matriu de dades en el moment d'introduir els qüestionaris de competència emocional i oferir així uns resultats fiables a la realitat que es volia observar y analitzar. És usual trobar investigacions sobre delinqüència, o d'avaluació de centres o programes de tractament, són estudis amb una bona accessibilitat; per el contrari el medi obert per el seu dinamisme i complexitat no permet a l'investigador el "control" que suposa estudiar en una realitat "tancada".

Una de les principals dificultats ha estat localitzar adolescents desistents. El reincident es troba encara dins el circuit, o en centres de justícia juvenil, mentre que més de la meitat dels desistidors fa temps van finalitzar la relació amb la justícia de menors al haver-se donat per acabada la intervenció educativa que els va dur als diferents serveis de la DGJJ. L'haver optat per aquesta via, és a dir localitzar a joves desistents ha implicat accedir a adolescents que es troben en en programes de medi obert o de mediació, i no en una institució o centre.

Com a punt fort hem de dir que la mostra aglutina la diversitat de població atesa en funció dels diversos programes de la Direcció General de Justícia Juvenil. Voldríem haver accedit a un nombre major de participants, per donar una major consistència als resultats del qüestionari de competència emocional. Si més no considerem que a través de la present investigació s'ha aconseguit fer una aproximació a uns primers resultats que valdria la pena ampliar amb la inclusió de més participants.

6. Bibliografia

Alba, J., (dir)., Burgès, M., López, M., Alcázar, M., López, J., Baró, B., Chordi, F. (2006). *Intervenció educativa eficaç en justícia juvenil*. Una segona aplicació en medi obert del Programa de Pensament Prosocial “R&R Short Version” al nostre país. Centre d’Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Akers, R., i Sellers, C. (2009). *Criminological theories. Introduction, evaluation and application*. New York. Oxford University Press.

Becoña, E. (2006). Resiliencia: Definición, características y utilidad del concepto. *Revista de Psicopatología y Psicología Clínica*, 11 (3), 125-146.

Bisquerra, R., i Pérez, N. (2007). Las competencias emocionales. *Educación XXI*, 10, 61-82.

Bisquerra, R. (2000). *Educación emocional y bienestar*. Barcelona: Praxis.

Bisquerra, R. (2003). Educación emocional y competencias básicas para la vida. *Revista de Investigación Educativa (RIE)*, 21, 1, 7-43.

Born, M., Chevalier, V., i Humblet, I. (1997) ‘Resilience, desistance and delinquent careers of adolescent offenders’, *Journal of Adolescence*, 20, 679–694.

Braveman, M. (2001). Applying resilience theory to the preventions of adolescent substance abuse. *Focus*, 7 (2), 1-12.

Capdevila, M., Ferrer, M., i Luque, E. (2005). *La reincidència en el delicte en la justícia de menors*. Centre d’Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Capdevila, M., Framis, B., i Ferrer, M. (2008). *Actualització de la taxa de reincidència dels joves sotmesos a mesures de llibertat vigilada i internament en centre*. Centre d’Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Catalano, R., i Hawkins, J. (1996). The social development model: A theory of antisocial behavior, (Ed), *Delinquency and crime: Current theories, Cambridge criminology series* (pp. 149-197). New York, NY, US: Cambridge University Press, XVII.

Farrington, D. (1995). *Integrating crime prevention strategies: Propensity and opportunity*. Stockholm, Sweden: National Council for Crime Prevention.

Fernández Castro, J., Álvarez, M., Blasco, T., Doval, E. i Sanz, A. (1997). Validación de la escala de Competencia Percibida de Wallson. *Ansiedad y Estrés*, 3 (2).

Fergus, S., i Zimmerman, M. (2005). Adolescent resilience: A framework for understanding healthy development in the face of risc. *Annual Review of Public Health*, 26, 1-26.

Fullana, J. (1998). La búsqueda de factores protectores del fracaso escolar en niños en situación de riesgo mediante un estudio de casos. *Revista de investigación educativa*, 14, 63-90.

Gardner., H. (1993). *Inteligencias múltiples*. Barcelona: Paidós.

Garnezy, N., Masten, A., i Tellegen, A. (1984). The study of stress and competence in children: A building block for developmental psychopathology. *Child Development*, 55, 97-111.

Garrido, V. (2005). *Manual de intervencion educativa en readaptacion social*. Vol1. Fundamentos de la intervención. Valencia: Tirant lo Blanch.

Goleman, D. (2002). *Intel·ligència emocional*. Barcelona. Kairós.

Green, R. (2002). *Human Behaviour Theory: A resiliencie Orientation*. Washington D.C: National Association on social Workers (NASW) Press.

Grotberg, E. (1995). *Fortaleciendo el espiritu humano*. La Haya: Fundación Bernard Van Leer.

Hagell, A., Rutter, M., i Giller, H. (2000). *La conducta antisocial de los jóvenes*. Cambridge: Cambridge University Press.

Herrero, C. (1997). *Criminología*. Madrid: Dykinson.

Hernandez, R., Fernandez, C., i Baptista, P. (2007). *Fundamentos de metodología en la investigación*. Madrid: Mc Graw Hill.

Jessor, R. (1993). Successful adolescent development among youth in high-risk settings. *American Psychologist*, 48, 117-126.

Jessor, R., Van Den Bos, J., Vanderryn, J., Coasta, F., i Turbin, M. (1995). Protective factors in adolescent problem behavior: moderator effects and development change. *Development Psychology*, 13 (6), 923-933.

Kaiser, G. (1988). *Introducción a la criminología*. Madrid: Dykinson.

Kliewer, W. (1991). Coping in middle childhood to competence, type A behaviour monitoring, blunting, and locus de control. *Developmental Psychology*, 27, 689-697.

Laub, J., Nagin, D., i Sampson, R. (1998). Trajectories of change in criminal offending: Good marriages and the desistance process. *American Sociological Review*, 63, 225–238.

Laub, J., i Sampson, R. (2001). Understanding desistance from crime. In M. Tonry, (Ed), *Crime and justice: A review of research*, 28, 1–76. Chicago: The University of Chicago.

Layard, R. (2005). *Happiness: Lessons from a new science*. London: Allen Lane.

Lerner, R. (2005). Positive Youth development. A view of the Issues. *Journal of early adolescence*, 25, 10-16

Loeber, R., i Le Blanc, M. (1990). Toward a Developmental Criminology. *Crime and justice*, 12. Chicago University Press.

Luthar, S. (1991). Vulnerability and resilience: A study of high–risk adolescents. *Child Development*, 62, 600–616.

Luthar, S., Cicchetti, D., i Becker, B. (2000). Research on resilience: Response to commentaries. *Child Development*, 71, 573–575.

Luthar, S., i Zelayo, L. (2003). Research on resilience. An integrative review. In S. S. Luthar (Ed), Resilience and vulnerability. Adaptation in the context of childhood adversities (pp. 510- 549). Cambridge University Press.

Maruna, S. (2004). Desistance from crime and explanatory style. A new direction in the psychology of Reform. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 20 (2), 184-200.

Masten, A. (2001). Ordinary magic. Resilience process in development. *American Psychologist*, 56, 227-238.

Masten, A., Burt, K., i Coatsworth, J. (2006). Competence and psychopathology in development. In D. Cicchetti & D. Cohen (Eds.), *Developmental psychopathology (2nd Ed.): Vol. 3. Risk, disorder and adaptation* (pp. 696–738). New York: Wiley.

Mowder, M., Cummings, J., i McKinney, R. (2010). Resiliency scales for children and adolescents: Profiles of juvenile offenders. *Journal of psychoeducational assessment*, 28: 326.

Murray, C. (2009). Conceptualizing Young People's Strategies of Resistance to Offending as 'Active Resilience. *British Journal of Social Work*, 40, 115–132.

Palermo, G. (2009). Delinquency: Risks and Protective factors. *International journal of offender therapy and comparative criminology*, 3, 247.

Patterson. G., Degarma D., i Forgath, M. (2004). Systematic changes in families following prevention trials. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 32, 621-633.

Pollard. J., Hawkins, J., i Arthur M. (1999). Risk and protection: are both necessary to understand diverse behavioral outcomes in adolescence? *Social Work Research*, 23, 145-159.

Rechea, C., i Fernández, E. (2001). *Panorama actual de la delinquencia juvenil. Justicia de Menores: una justicia mayor. Madrid*. Consejo General del Poder Judicial.

Rojas, M. (2002). Factores de riesgo y protectores identificados en adolescentes consumidores de sustancias psicoactivas. *Revisión y análisis del estado actual*. http://cedro.org.pe/ebooks/friesgo_cap3_p50_93.pdf

Rutter, M. (1979). Protective factors in children's responses to stress and disadvantage. In M. W. Kent, & E. Rolf (Eds.), *Primary prevention of psychopathology: Social Competence in children* (Vol. 3). Hanover, New Hampshire: University Press of New England.

Rutter, M. (1987). Psychosocial resilience and protective mechanisms. *American Journal of Orthopsychiatry*, 57, 316–331

Rutter, M. (1990). Psychosocial resilience and protective mechanisms. In J. Rolf, A. S. Masten, D. Cicchetti, K. H. Nuechterlein, & S. Weintraub (Eds.), *Risk and protective factors in the development of psychopathology* (pp. 181–214). New York: Cambridge University Press.

Rutter, M. (2000). Resilience reconsidered. Conceptual considerations, empirical findings and policy implications. In a J.P Shonkoff & S. J Meisels (Eds), *Handbook of early childhood intervention* (2nd ed. pp. 651-682). New York, NY: Cambridge University Press.

Rutter, M. (2007). Resilience, competence and coping. *Child abuse & Neglect*, 31, 205-209.

Sameroff, A., Bartko, W., Baldwin, A., Baldwin, C., i Seifer, R. (1998). Family and social influences on the development of child competence. In M. Lewis & C. Feiring (Eds). *Families, risk and competence* (pp. 161-186). Mahwah: Erlbaum.

Sameroff, A., Seifer, R., Baldwin, A., i Baldwin, C. (1993). Stability of intelligence from preschool to adolescence. The influences of social and family risk factors. *Child development*, 64, 80-97.

Sanz, T. (1997). Tesi Doctoral. *Autoeficacia, valor del incentivo y competencia percibida: Efectos sobre la reactividad fisiologica, el afecto y la conducta*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.

Smith, E. (2006). The strenght-based counseling model. *The Counseling Psychologist*, 34, 17-79.

Smokowski, P., Reynolds, A., i Bezrucho, N. (1999). Resilience and protective factors in adolescence. An autobiographical perspective from disadvantaged youth. *Journal of School Psychology, 37* (4), 425-448

Stattin, H., Romelsjo, A., i Stenbacka, M. (1997). Personal resources as modifiers of the risk for the future criminality: An analysis of protective factors in relation to 18 years old boys. *British Journal of criminology, 37*, 198-223.

Stouthamer-Loeber, M., Loeber, R., Wei, E., Farrington, D, i Wikstrom, P. (2002). Risk and promotive effects in the explanation of persistent serious delinquency in the explanation of persistent serious delinquency in boys. *Journal of consulting and clinical Psychology, 70*, 111-123.

Stouthamer-Loeber, M., Wei, E, Loeber, R., i Masten, AF. (2004). Desistance from persistent serious delinquency in the transition to adulthood. *Development and Psychopathology, 16*, 897-918.

Thomberry, T., i Krohn, M. (2001). The development of delinquency: An international perspective. In S.O. White (Ed). *Handbook of Youth Justice*. New York. Plenum.

Vanderbilt, E., i Shaw, D. (2008). Conceptualizing and re-evaluating resilience across levels of risk, time, and domains of competence. *Clinical child family Psychology, 11*, 30-58.

Van Domburgh., Loeber., R., i Bezemer., D (2009). Childhood Predictors of desistance and level of Persistence in offending in early onset offenders. *Abnorm Child Psychol.*37, 967-980.

Van der Laan, A., Veenstra, R., Bogaerts, S., Verhulst, F., i Ormel, J. (2009). Serious, Minor, and Non-Delinquents in Early Adolescence: The Impact of Cumulative Risk and Promotive Factors. *The trails study journal Abnormarl child Psychology, 38*, 339–351.

Vanistendael, S. (1997). *La resiliència o el realisme de l'esperança*. Barcelona: BICE, i Claret.

Vandistendael, S. (2003). La resiliencia en lo cotidiano. En M. Manciaux (Ed.), *La resiliencia: resistir y rehacerse* (227-238). Barcelona: Gedisa.

Warr, M. (1998). Life-course transitions and desistance from crime. *Criminology*, 36 (2), 183-216.

Waters, E., i Sroufe, L. (1983). Social competence as a development construct. *Developmental Review*. 3. 79-97.

Weitekamp, E., i Kerner, H. (1994). "Epilogue: Workshop and Plenary Discussions and Future Directions" Cross- National longitudinal research on human development and criminal behavior. Edited by Elmar G. M Weitekamp and Hans- Jurgen Kerner. Dordrecht: Kluwer Academic.

Werner, E., i Smith, R. (1992). *Vulnerable, but invincible. A longitudinal study of resilient children and Youth*. New York. NY: McGraw-Hill.

Werner, E. (1995). Resilience in development. *Current directions in Psychological science*, 4 (3). 81-85.2

7. Annex

Plantilla recollida de dades

Variables individuals		
1. Data de naixement: / /		
2. Numero identificació		
3. Cognoms i nom menor:		
4. Sexe	0	Dona
	1	Home
5. Nacionalitat (annex)		
7. Municipi (annex)		
8. Comarca (annex)		
Variables penals		
9. TOTAL expedients jurisdicció de menors:		
10. Total expedients iutats:		
11. Total expedients en instrucció:		
12. Total expedients mediats:		
13. Total expedients prescrits:		
14. Total expedients absolut:		
15. Total expedients finalitzats:		
16. Primer fet falta o delicte (annex):		
17. Categoria falta o delicte (annex):		
18. Data fet: / /		
19. Naturalesa	0	No violent
	1	Violent
	2	Seguretat sexual
	3	Contra la seguretat vial
20. Últim fet falta o delicte (annex):		
21. Categoria falta o delicte (annex):		
22. Data fet: / /		
23. Naturalesa	0	No violent
	1	Violent
	2	Seguretat sexual
	3	Contra la seguretat vial
24. Desistència	0	si
	1	no
	2	no avaluable
	3	internats o desinternats
25. Primer programa	1	Mediació
	2	Internament cautelar + internament centre (mesura ferma)
	3	Internament cautelar
	4	Internament en centre (mesura ferma)
	5	Llibertat vigilada cautelar + llibertat vigilada (mesura ferma)
	6	Llibertat vigilada cautelar (LLVC)
	7	Llibertat vigilada (LLV)
	8	Prestació en benefici a la comunitat (PBC)
	9	Tasques socioeducatives (TSE)
	10	Tractament terapèutic ambulatori
	11	Permanència cap set domicili
	12	Amonestació
	13	LLV + PBC
	14	LLV + TSE
	15	LLV + TTA
	16	LLV + TSE + PBC
	17	LLV + Mediació
	18	LLV + Convivència en grup educatiu + TTA
	19	Convivència en grup educatiu
	20	LLV cautelar + mediació
	21	Permanència cap set centre
	22	LLV + permanència cap set domicili
	23	Internament en centre + mediació
26. Situació programa	1	pendent inici
	2	Execució
	3	finalitzada
	4	suspès
	5	altres
27. Últim programa	1	Mediació
	2	Internament cautelar + internament centre (mesura ferma)

	3	Internament cautelar
	4	Internament en centre (mesura ferma)
	5	Llibertat vigiada cautelar + llibertat vigiada (mesura ferma)
	6	Llibertat vigiada cautelar (LLVC)
	7	Llibertat vigiada (LLV)
	8	Prestació en benefici a la comunitat (PBC)
	9	Tasques socioeducatives (TSE)
	10	Tractament terapèutic ambulatori
	11	Permanència cap set domicili
	12	Amonestació
	13	LLV + PBC
	14	LLV + TSE
	15	LLV + TTA
	16	LLV + TSE + PBC
	17	LLV + Mediació
	18	LLV+ Convivència en grup educatiu + TTA
	19	Convivència en grup educatiu
	20	LLV cautelar + mediació
	21	Permanència cap set centre
	22	LLV + permanència cap set domicili
	23	Internament en centre + mediació
28. Data inici: / /		
29. Data finalització: / /		
30. Situació programa	1	pendent inici
	2	Execució
	3	finalitzada
	4	suspès
	5	altres
31. Segon programa		
	1	Mediació
	2	Internament cautelar + internament centre (mesura ferma)
	3	Internament cautelar
	4	Internament en centre (mesura ferma)
	5	Llibertat vigiada cautelar + llibertat vigiada (mesura ferma)
	6	Llibertat vigiada cautelar (LLVC)
	7	Llibertat vigiada (LLV)
	8	Prestació en benefici a la comunitat (PBC)
	9	Tasques socioeducatives (TSE)
	10	Tractament terapèutic ambulatori
	11	Permanència cap set domicili
	12	Amonestació
	13	LLV + PBC
	14	LLV + TSE
	15	LLV + TTA
	16	LLV + TSE + PBC
	17	LLV + Mediació
	18	LLV+ Convivència en grup educatiu + TTA
	19	Convivència en grup educatiu
	20	LLV cautelar + mediació
	21	Permanència cap set centre
	22	LLV + permanència cap set domicili
	23	Internament en centre + mediació
32. Data inici: / /		
33. Data finalització: / /		
34. Situació programa	1	pendent inici
	2	Execució
	3	finalitzada
	4	suspès
	5	altres
35. Tercer programa		
	1	Mediació
	2	Internament cautelar + internament centre (mesura ferma)
	3	Internament cautelar
	4	Internament en centre (mesura ferma)
	5	Llibertat vigiada cautelar + llibertat vigiada (mesura ferma)
	6	Llibertat vigiada cautelar (LLVC)
	7	Llibertat vigiada (LLV)
	8	Prestació en benefici a la comunitat (PBC)
	9	Tasques socioeducatives (TSE)
	10	Tractament terapèutic ambulatori
	11	Permanència cap set domicili
	12	Amonestació
	13	LLV + PBC
	14	LLV + TSE
	15	LLV + TTA
	16	LLV + TSE + PBC
	17	LLV + Mediació
	18	LLV+ Convivència en grup educatiu + TTA
	19	Convivència en grup educatiu
	20	LLV cautelar + mediació
	21	Permanència cap set centre
	22	LLV + permanència cap set domicili

	23	Internament en centre + mediació
36. Data inici: / /		
37. Data finalització: / /		
38. Situació proograma	1	pendent inici
	2	Execució
	3	finalitzada
	4	suspès
	5	altres
39. Quart proograma	1	Mediació
	2	Internament cautelar + internament centre (mesura ferma)
	3	Internament cautelar
	4	Internament en centre (mesura ferma)
	5	Llibertat vigilada cautelar + llibertat vigilada (mesura ferma)
	6	Llibertat vigilada cautelar (LLVC)
	7	Llibertat vigilada (LLV)
	8	Prestació en benefici a la comunitat (PBC)
	9	Tasques socioeducatives (TSE)
	10	Tractament terapèutic ambulatori
	11	Permanència cap set domicili
	12	Amonestació
	13	LLV + PBC
	14	LLV + TSE
	15	LLV + TTA
	16	LLV + TSE + PBC
	17	LLV + Mediació
	18	LLV+ Convivència en grup educatiu + TTA
	19	Convivència en grup educatiu
	20	LLV cautelar + mediació
	21	Permanència cap set centre
	22	LLV + permanència cap set domicili
	23	Internament en centre + mediació
40. Data inici: / /		
41. Data finalització: / /		
42. Situació proograma	1	pendent inici
	2	Execució
	3	finalitzada
	4	suspès
	5	altres
43. Cinquè proograma	1	Mediació
	2	Internament cautelar + internament centre (mesura ferma)
	3	Internament cautelar
	4	Internament en centre (mesura ferma)
	5	Llibertat vigilada cautelar + llibertat vigilada (mesura ferma)
	6	Llibertat vigilada cautelar (LLVC)
	7	Llibertat vigilada (LLV)
	8	Prestació en benefici a la comunitat (PBC)
	9	Tasques socioeducatives (TSE)
	10	Tractament terapèutic ambulatori
	11	Permanència cap set domicili
	12	Amonestació
	13	LLV + PBC
	14	LLV + TSE
	15	LLV + TTA
	16	LLV + TSE + PBC
	17	LLV + Mediació
	18	LLV+ Convivència en grup educatiu + TTA
	19	Convivència en grup educatiu
	20	LLV cautelar + mediació
	21	Permanència cap set centre
	22	LLV + permanència cap set domicili
	23	Internament en centre + mediació
44. Data inici: / /		
45. Data finalització: / /		
46. Situació proograma	1	pendent inici
	2	Execució
	3	finalitzada
	4	suspès
	5	altres
47. Sisè proograma	1	Mediació
	2	Internament cautelar + internament centre (mesura ferma)
	3	Internament cautelar
	4	Internament en centre (mesura ferma)
	5	Llibertat vigilada cautelar + llibertat vigilada (mesura ferma)
	6	Llibertat vigilada cautelar (LLVC)
	7	Llibertat vigilada (LLV)
	8	Prestació en benefici a la comunitat (PBC)
	9	Tasques socioeducatives (TSE)
	10	Tractament terapèutic ambulatori
	11	Permanència cap set domicili

	12	Amonestació
	13	LLV + PBC
	14	LLV +TSE
	15	LLV + TTA
	16	LLV + TSE + PBC
	17	LLV + Mediació
	18	LLV+ Convivència en grup educatiu + TTA
	19	Convivència en grup educatiu
	20	LLV cautelar + mediació
	21	Permanència cap set centre
	22	LLV + permanència cap set domicili
	23	Internament en centre + mediació
48. Data inici: / /		
49. Data finalització: / /		
50. Situació programa	1	pendent inici
	2	Execució
	3	finalitzada
	4	suspès
	5	altres
50. Setè programa		
	1	Mediació
	2	Internament cautelar + internament centre (mesura ferma)
	3	Internament cautelar
	4	Internament en centre (mesura ferma)
	5	Llibertat vigilada cautelar + llibertat vigilada (mesura ferma)
	6	Llibertat vigilada cautelar (LLVC)
	7	Llibertat vigilada (LLV)
	8	Prestació en benefici a la comunitat (PBC)
	9	Tasques socioeducatives (TSE)
	10	Tractament terapèutic ambulatori
	11	Permanència cap set domicili
	12	Amonestació
	13	LLV + PBC
	14	LLV +TSE
	15	LLV + TTA
	16	LLV + TSE + PBC
	17	LLV + Mediació
	18	LLV+ Convivència en grup educatiu + TTA
	19	Convivència en grup educatiu
	20	LLV cautelar + mediació
	21	Permanència cap set centre
	22	LLV + permanència cap set domicili
	23	Internament en centre + mediació
51. Data inici: / /		
52. Data finalització: / /		
53. Situació programa	1	pendent inici
	2	Execució
	3	finalitzada
	4	suspès
	5	altres